

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

[illegible]

۱۰۰

وہاں جو اسی، وہ دیکھ کر کہ سنک دولی سا فانی
میں سے طمع اشتغال اور اس کی فکر ہو لے۔ یہ
خوشن حالی کے ماحول میں ادنیٰ اور درجہ انات آنورہ
اور ہر شے ۵۴

الحسن بن محمد بن الحسين بن علي بن ابي طالب
الكنى الاخرى: حسن ومحمد - ولد له اهل البيت
عشر اهل بيته وحيث ولد في سنة ثمان مائة
في شهر ربيع الاول من عام الف وستمائة

۲ - و نیز در کتب بانی و بشری - گو - هر چه
متنزل اولور کند ی راحه و عادتق باین اید - که
اولار و عطرلری توسیع اچمه چانه عبادت و جوده
باین اید و حه اذیت قیاس اهل الدار

۳ - ایسم که مذکور شد بر مبنای هر یک از طرفین
عالمه نظر افشاید. آله دقت. ذلک احاطه
شده و هر دو طرفه در این باب ابرار

۱ - در صورت اطلاع علاوه بر امر که
این واداشت علی انور که حصار بغداد است
و لا غایتند - بلا مریق حسن و دلسازی - حار
امروز صرفه قادیان و غیره

Манифест

1 Ота византето на Грцките Армия во окупираниот ота Глацик територию ота името на Савенинот туд желат псички да знаатпа каво ще бде држани ето на таа Армия

Играючи Армия не мисля
жито совоякатель ни нито пох
ропатель на живити, честити
собитвеностими реакциями, ели
ка е илюзии ни мивити и пби
чите ни естичи жити без
разлика на етра и природности

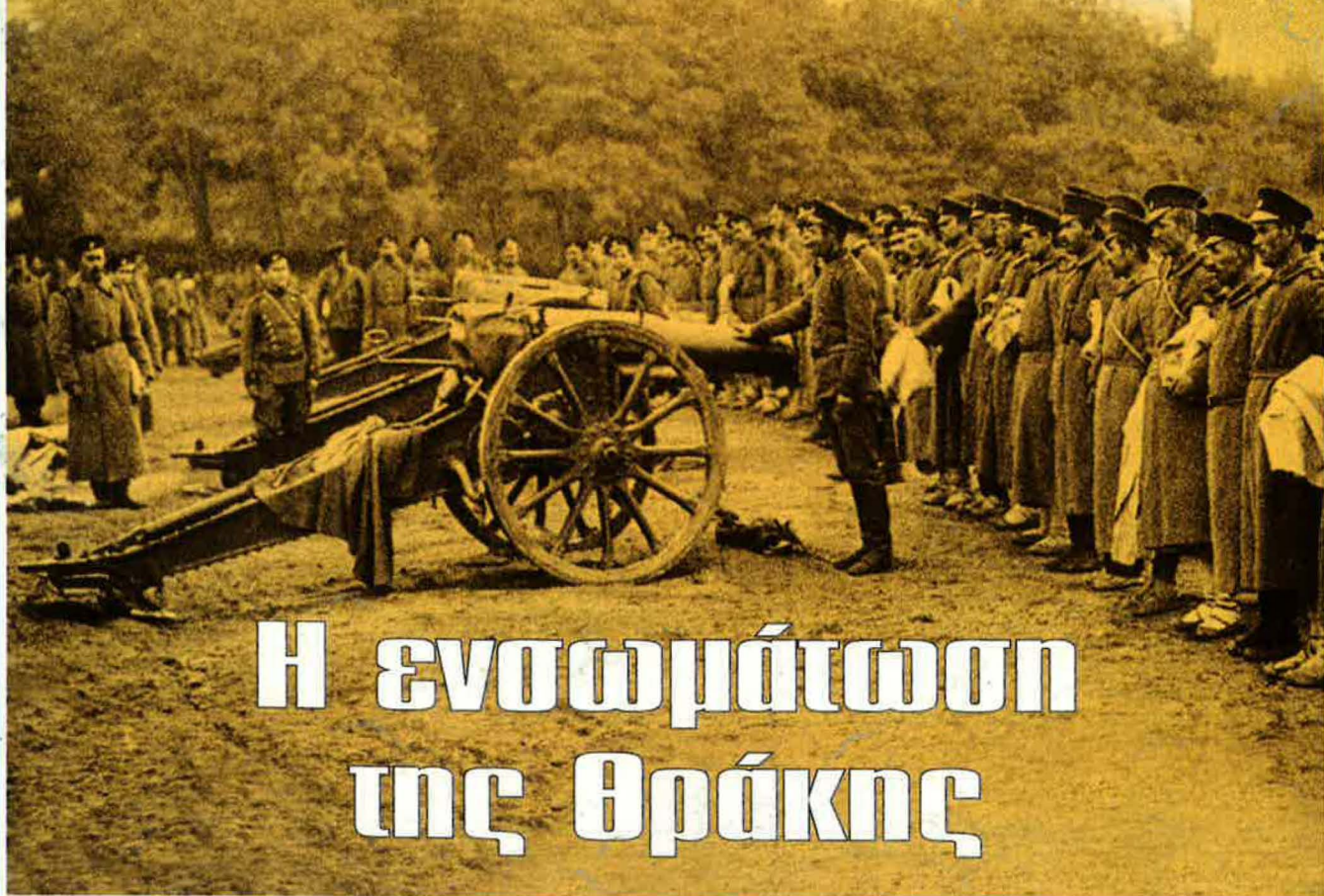
III Твои трябва да знаешта всички и да започнат да работят си в твое добро и щастие и да ти дават по-голяма слава и чест.

IV. Убедена съм, че това ще бъде добър избор, понеже това изисква не само чистият ни общия интерес.

У Заявяваме класифицираме ч
който би изкола до разлаат
законията редъ без разлика и
народността и рещия ще бадъ по
казана спореда военния законъ

VI Изгледът от ясен
честини вогни команданти д
надежда от даването на пр
ято ел точно и изправно п
класи на губителите

VII Temeu amonestele marelui d
... ..

Η ενσωμάτωση της θρόακης

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ξανθιώτες πρόσφυγες από τους διωγμούς των Βουλγάρων το 1913

Θράκη: δεν πέρασε ο αφελληνισμός, ήρθε η ενσωμάτωση

ΠΟΣΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΕΙΝΑΙ

άραγε οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτ. Θράκης να επιζητούν την ενσωμάτωση της περιοχής στην Ελλάδα; Είναι ίσως η πιο ενδιαφέρουσα πιχτή του ζητήματος που ερμηνεύεται ως αναγνώριση από τη μια της ελληνικότητας της περιοχής και απ' την άλλη της διάθεσης αλλοεθνών και αλλόθρησκων να συμβιώσουν ισότιμα σ' ένα χώρο με πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Αλλά για να φτάσουμε σ' αυτό το σημείο και τι δεν προηγήθηκε. Βούλγαροι και Τούρκοι εναλλάξ σ' έναν ελληνικό τόπο που δεν είχε την ευτυχία να περιλαμβάνεται στα απελευθερωμένα εδάφη. Για χρόνια όμως πολλά, εδώ, κληρικοί και λόγιοι, Πατριαρχείο και φωτισμένες

προσωπικότητες αγωνίστηκαν με σωματεία και συλλόγους, πολιτιστικούς και πολιτικούς, να διασφαλίσουν την εθνική πνευματική και θρησκευτική επιβίωσή της και να κρατήσουν την ελπίδα για την τελική απελευθέρωση. Ογδόντα χρόνια η Θράκη ενσωματωμένη ήδη στον εθνικό κορμό, αποτελεί την πιο ευαίσθητη περιοχή της χώρας. Αλλά, όπως φαίνεται, και την πιο ελληνική.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Το χρονικό

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Με σχέδιο
«έσβησαν»
κάθε τι
ελληνικό

6

ΦΥΛΑΞΑΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Οι οργανώσεις
που κράτησαν
άσβεστη
τη φλόγα

12

ΜΙΑ ΝΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ

Από χίλια
κύματα
η παραχώρηση
στην Ελλάδα

28

Υπεύθυνος έκδοσης ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Σύνταξη ύλης
ΝΑΣΟΣ ΓΚΟΛΕΜΗΣ

Σύμβουλος έκδοσης
ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΜΑΝΩΛΗΣ Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ
ΣΤΑΘΗΣ Ν. ΚΕΚΡΙΔΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ
ΣΥΜΕΩΝ ΣΟΛΤΑΡΙΔΗΣ

Δημιουργικό
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΕΧΑΓΙΑΣ
Παραγωγή
ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.
Ηλεκτρονική διεύθυνση
istorika@enet.gr

Συντονισμός - επιμέλεια ΝΙΚΟΣ ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ
Μόνιμοι συνεργάτες ΦΑΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΔΑΣΗΣ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η «Θρακολογία» – πνευματικό παράγωγο του αναθεωρητισμού

Στις 22.11.1919, παραμονές της υπογραφής της συνθήκης των Σεβρών (Αύγουστος 1920), με την οποία ενσωματώθηκε οριστικά με τη συνταγή των Συμμάχων η Δυτική Θράκη στην Ελλάδα, απευθυνόταν ο Βούλγαρος πρωθυπουργός Α. Σταμπολίνσκι (1920-23) με μια προσωπική του επιστολή προς τον Ε. Βενιζέλο, ζητώντας την ευνοϊκή μεταχείριση της πτιημένης χώρας του. «...Επειδή είναι προφανές ότι, αν με τη συνθήκη, την οποία θα υπογράψει η Βουλγαρία, της αφαιρεθούν εδαφικές κτήσεις στη Θράκη, τότε το βουλγαρικό έθνος όχι μόνο θα υποστεί άλλη μια διαίρεση, αλλά και θα του στερηθεί η διεξόδος στο Αιγαίο. Είναι εξάλλου ξεκάθαρο ότι μια τέτοια διεξόδος αντιπροσωπεύει για τη Βουλγαρία μια πολιτική και γεωγραφική αλλά και οικονομική ανάγκη».

Στη μακροσκελή απάντησή του (στις 22.11.1919) ξεκαθάριζε ο μεγάλος Κρητικός: «Μου είναι, δυστυχώς, αδύνατο να συμπεριστώ τις απόψεις σας και να παραιτηθώ από την προσάρτηση της Δυτ. Θράκης προς όφελος της Βουλγαρίας». Η παρασπονδία της, που είχε προκαλέσει το Β' Βαλκανικό Πόλεμο, η κατάληψη ελληνικών εδαφών στην Ανατ. Μακεδονία, αλλά και οι διωγμοί που υπέστη ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτ. Θράκης, την οποία κατείχε η Βουλγαρία από το 1913, είχαν καυχήσει το κράτος του Σταμπολίνσκι (ενός πολιτικού που, για τραγική ειρωνεία, είχε αναπαυθεί σθεναρά στην πολιτική των προκατόχων του!) αφερέγγυο.

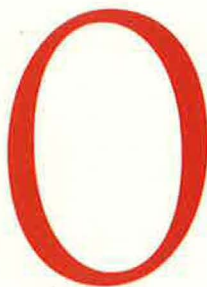
«**Τ**η Βουλγαρία τη χαρακτηρίζει μια ιδιαίτερη ψυχολογία, παρόμοια με εκείνη της Πρωσίας, που την οδηγεί στην πεποίθηση ότι όπου υπάρχει βουλγαρική μειονότητα, αξίζει εκείνη περισσότερο από τη γηγενή πλειονότητα». Η απόφανση αυτή του Βενιζέλου στην ίδια επιστολή του περιγράφει με θαυμαστή περιεκτικότητα τη στάση αναθεωρητισμού που χαρακτηρίζει διαχρονικά – από την εποχή του οράματος της Μεγάλης Βουλγαρίας με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1878) μέχρι σχεδόν τις μέρες μας – τη στάση της χώρας αυτής στην Κεντρική Βαλκανική απέναντι στους γείτονές της: στη Ρουμανία είναι η Δοβρουζά, στη Σερβία η Β. Μακεδονία και στην Ελλάδα η Μακεδονία και η Δυτ. Θράκη τα «ιστορικά» εδάφη εκείνα που οι διεθνείς συνθήκες τα κράτησαν «αλύτρωτα», αποκομμένα από τον εθνικό, το βουλγαρικό τους κορμό...

Ο αναθεωρητισμός, η άρνηση της Βουλγαρίας να συμβιβασθεί με το εδαφικό καθεστώς που καθιερώθηκε από τις διεθνείς συνθήκες, έχει όμως εκτός από τη διεθνή πολιτική του διάσταση και την «ακαδημαϊκή» του έκφανση. Όπως στην περίπτωση της Μακεδονίας – που αρχίζουν, ταυτόχρονα με την αφύπνιση των πολιτικών βλέψεων, να διαμορφώνονται και οι επιστημονικοφανείς θεωρίες που θέλουν τη Μακεδονία, με τη μητρόπολή της Θεσσαλονίκη, ως λίκνο του βουλγαρικού έθνους – έτσι και για τη Θράκη το κραυκτικό δόγμα θα είναι εκείνο που θα ενθαρρύνει την έρευνα να αναζητήσει την επιβεβαίωση του βουλγαρικού αναθεωρητισμού με «ιστορικά» επιχειρήματα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά τη δολοφονία του Σταμπολίνσκι (τον Αύγουστο του 1923), του πολιτικού που πίστεψε με ελλικρίνεια στη βαλκανική προσέγγιση, από τους εξτρεμιστές των «μακεδονικών» οργανώσεων, ιδρύεται στη Σόφια το «Μακεδονικό Ινστιτούτο» (ένα ψευδο-ακαδημαϊκό ίδρυμα που υπηρετεί με τα δημοσιεύματά του το επίσημο κρατικό δόγμα) αλλά και εμφανίζονται τα πρώτα συγγράμματα που έχουν αντικείμενο την Ιστορία και τον Πολιτισμό των αρχαίων θρακικών φύλων.

Η «θρακολογία» θα καθιερωθεί όμως ως ιδιαίτερο ακαδημαϊκό αντικείμενο, μετά τη «σοσιαλιστική επανάσταση» της 9ης Σεπτεμβρίου του 1944 και την αλλαγή του καθεστώτος στη γειτονική μας χώρα. Στην υπηρεσία του κρατικού δόγματος του αναθεωρητισμού, που παραμένει αναλλοίωτο, θα πασχίσουν οι ερευνητές του Ινστιτούτου Θρακολογίας της Ακαδημίας Επιστημών, με ένα πλήθος από δημοσιεύματα, τη διοργάνωση συνεδρίων και επιστημονικών συμποσίων σε όλη τη διάρκεια της «σοσιαλιστικής» περιόδου, να καθιερώσουν και διεθνώς το, σταλινικής εμπνεύσεως, ψευδο-διαλεκτικό ιστορικό σχήμα ότι το βουλγαρικό έθνος αποτελεί τη σύνθεση, το αμάλγαμα των αρχαίων θρακικών φύλων με τα νοιοσλαβικά φύλα που εγκαταστάθηκαν στη Θράκη και τη Μοισία κατά τον 6ο μ.Χ. αιώνα.

Η Ιστορία ως θεραπευτική της Εξουσίας – φαινόμενο που, ως το ελπίζουμε, ανήκει κι αυτό πια στο παρελθόν, μετά τις αλλαγές που διαδραματίστηκαν κατά την τελευταία δεκαετία στη γειτονική μας χώρα...

Ελευθέριος Βενιζέλος, ο πρωθυπουργός της μεγαλύτερης διπλωματικής μάχης που έδωσε ποτέ ο Ελληνισμός, γράφει για το θρακικό ζήτημα από το ξενοδοχείο «Μερσέντες» του Παρισιού, όπου διεξήγεται το Συνέδριο της Ειρήνης (12/25 Δεκεμβρίου 1918 - 11/24 Σεπτεμβρίου 1919), στον αντικαταστάτη του στην Αθήνα Εμμανουήλ Ρέπουλη δεκαέξι ενημερωτικές επιστολές που αποκαλύπτουν όλο το διπλωματικό παρασκήνιο, τους λειτούς χειρισμούς του και τις διαπραγματευτικές του προσπάθειες.

Οι επιστολές αυτές, που δεν είναι δημόσιου αλλά «ιδιωτικού» χαρακτήρα, δημοσιεύονται στο «Ελεύθερο Βήμα» δέκα χρόνια αργότερα, από τις 2 έως τις 11 Ιουνίου 1929.

Στο πλαίσιο του Συνεδρίου της Ειρήνης, που καταπάστηκε να τεμαχίσει την Ευρώπη σαν πίτα, έχοντας για προμετωπίδα του τη δικαίωση κάθε αδικημένης εθνότητας, ο Βενιζέλος κινείται δραστήρια, ζητώντας την Ανατολική και Δυτική Θράκη. Ο Έλληνας πρωθυπουργός θα εξασφαλίσει πρώτ' απ' όλα, από τους πέντε Μεγάλους, ως συμπαραστάτη των ελληνικών διεκδικήσεων τον Αγγλο πρωθυπουργό Λόιτ Τζορτζ. Θα πείσει τον ταλαντευόμενο Γάλλο πρωθυπουργό Κλεμανσώ. Αμετάπειστος όμως φαίνεται στην αρχή ο «πεισματάρης» και «στενοκέφαλος» της Διασκέψεως πρόεδρος των ΗΠΑ, Ουίλσον.

«...Η επιμονή των Αμερικανών όπως μη απομακρυνθούν οι Βούλγαροι του Αιγαίου - γράφει ο Βενιζέλος στον Ρέπουλη στις 9 Αυγούστου 1919 από το "Μερσέντες" - είναι αμετάπειστος...».

Ο Βενιζέλος συναντάται «ιδιωτικά» με τον αρχηγό της αμερικανικής αντιπροσωπείας Πολκ.

«...Ο Πολκ όμως εδήλωσε (σ.σ. την επομένη) ότι επί τη βάσει ρητών οδηγιών του προέδρου Ουίλσονος δεν δύναται να δεχθή όπως οι πυκνοί μουσουλμανικοί πληθυσμοί της Δυτικής Θράκης περιέλθουν εις την Ελλάδα». Μετά δύο μέρες, ο Πολκ, σε «ιδιωτική» συνάντηση με τον Βενιζέλο, κάνει μια μικρή υποχώρηση. Τον «μαγνητίζει» φαίνεται ο κορυφαίος Έλληνας διπλωμάτης. Αλλά... «ατυχώς ο βοηθός του... - γράφει στον Ρέπουλη - λυσσαλέος βουλγαρόφιλος, κατόρθωσε να μεταπείσει τον κύριο Πολκ ότι η πρόταση αυτή δεν έπρεπε να γίνει δεκτή. Την επισύσαν δε, νέα μου εγένετο πρότασις...».

Η ουσία του προβλήματος - γράφει στον Ρέπουλη - αφορά «την εξελληνισμό της Δυτικής Θράκης», γεγονός που επιυγχάνει, παράλληλα με τη διεξαγωγή του Συνεδρίου, ο Βενιζέλος, με κύριο συνεργάτη του τον Χαρίσιο Βαμβακά.

Έργο του Βαμβακά - διαπιστευμένου από την ελληνική κυβέρνηση στο ιδιότυπο κρατίδιο της «Διασυμμαχικής Θράκης», που διοικείται από το Γάλλο εκπρόσωπο των Συμμαχικών Δυνάμεων στρατηγό Σαρπί - ήταν ο «εξελληνισμός» της Θράκης. Η επιστροφή των Ελλήνων στις εστίες τους, επειδή οι περισσότεροι απ' αυτούς είχαν καταφύγει, ύστερα από αλλεπάλληλους διωγμούς κυρίως των Βουλγάρων, στα ελεύθερα ελληνικά εδάφη.

Χάρη στις προσπάθειες του Βαμβακά και των συνεργατών του, των Θ.

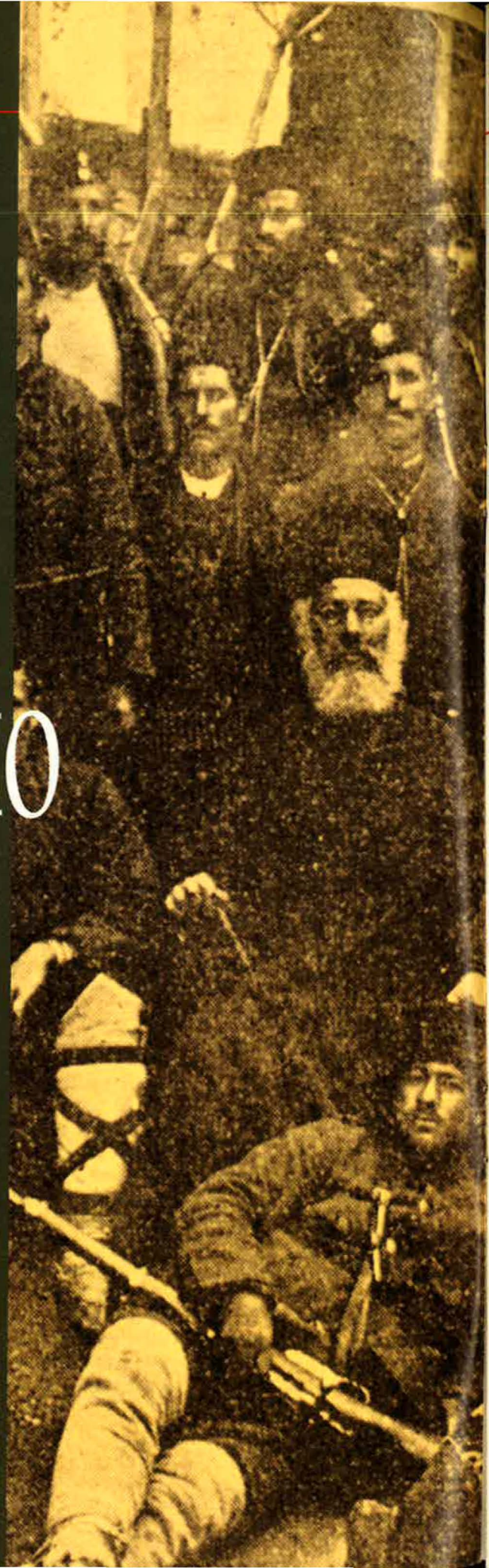
Θεοφωρίδη, Μ. Αραβαντινού, Β. Λάππα κ.ά., η παλιννόστηση ως ένα μεγάλο βαθμό επιτεύχθη, ώστε λίγο αργότερα, στην τελική Συνδιάσκεψη του Σαν Ρέμο (10 Απριλίου 1920), να παραχωρείται «η Θράκη εις την Ελλάδα κατά απόλυτον κυριαρχίαν».

ΘΡΑΚΗ: ΜΕ ΣΧΕΔΙΟ «ΕΣΒΗΝΑΝ» ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

Του ΓΙΩΡΓΟΥ Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ
καθηγητή, προέδρου του τμήματος Ιστορίας-Εθνολογίας
Δημοκriteίου Πανεπιστημίου Θράκης

Από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, και για
ιρiάντα χρόνια περίπου, ως και το 1920, η Θράκη α-
ποτέλεσε το πεδίο σκληρών αντιπαραθέσεων τριών,
κυρίως, πληθυσμιακά ισχυρών εθνοτήτων, Ελλή-
νων, Τούρκων, Βούλγαρων, αλλά και πεδίο διπλω-
ματικών συγκρούσεων συμφερόντων των Μεγάλων,
συμφέροντα που εκάστοτε άλλαζαν προσανατολισμό
σχετιζόμενα με το ρόλο των υφισταμένων εθνοτήτων
και την προσδοκώμενη επιτυχία των επιδιώξεων
και των επιδιωκομένων· πέρα από τις άτακτες συ-
γκρούσεις των διάφορων εθνοτήτων, υφιστάμενες α-
πό δεκαετίες και οσημέραι οξυνόμενες, κατά τη
δεύτερη δεκαετία του παρόντος αιώνα οι Βαλκανι-
κοί λαοί ενεπλάκησαν σε δύο Βαλκανικούς Πολέ-
μους, με κύρια επιδίωξη τον προσπορισμό όσο το
δυνατόν μεγαλύτερης λείας από τα εδάφη του «με-

Ιερείς της
Βουλγαρικής
Εξαρχίας με μέλη
της ομάδας
Τάνεφ που είχε
διαπράξει
εγκλήματα σε
βάρος των
Ελλήνων της
Κομοτηνής

γάλου ασθενούς», και σε έναν Παγκόσμιο, οι συνέπειες των οποίων καθορίζουν την τύχη τους και τη ζωή τους και σήμερα. Ειδικότερα:

1. Οι Βούλγαροι από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα κατέβαλαν συντονισμένες προσπάθειες, μέσα από ένα επίσημο κρατικό πρόγραμμα αφελληνισμού, να περάσουν στα χέρια τους τα μεγάλα βυζαντινά μοναστικά κέντρα της Θράκης, όπως επίσης να καταστρέψουν ή και να μεταφέρουν από την περιοχή στο εσωτερικό της Βουλγαρίας ελληνικές κλασικές και βυζαντινές αρχαιότητες. Ετσι το 1894 θα καταλάβουν την ονομαστή μονή της Πειριτσιωτίσσης (μονή του Μπατοκόβου) και ως το 1906 και τις άλλες μονές της Βόρειας Θράκης ως και τη μονή της Σωζοπόλεως (την εν τω νησίω μονή του Τιμίου Προδρόμου), τις οποίες και εσύλησαν μεταφέροντας ελληνικούς χειρόγραφους κώδικες, εκκλησιαστικά κειμήλια και εικόνες βυζαντινές στη Σόφια (σήμερα απόκεινται τα περισσότερα σε «κλειστές συλλογές» στο Ιστορικο-εκκλησιαστικό Μουσείο της πρωτεύουσας της Βουλγαρίας). Η μέθοδος η οποία χρησιμοποιήθηκε για την κατάληψη των μεγάλων βυζαντινών πνευματικών κέντρων ήταν δοκιμασμένη: επεδιώκετο εξ αρχής φιλοβουλγαρος μοναχός ή μοναχοί να λάβουν στα χέρια τους την οικονομική διαχείριση των μονών και εν συνεχεία οδηγούμενες αυτές σε δυσπραγία οικονομική περιέπιπταν στα χέρια των Βουλγάρων. Το ίδιο επεδιώχθη ανεπιτυχώς τα ίδια χρόνια, το 1894/95, και στη μονή της Εικοσιφοινίσσης του Παγγαίου, όπως και στη μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών, όπου πέτυχε ο φιλοβουλγαρος μοναχός **Ακάκιος** στη μονή του Μπατοκόβου ή και ο Ακάκιος στη μονή της Στενημάχου, απέτυχαν να υλοποιήσουν οι βουλγαρίζοντες μοναχοί **Προκόπιος** και **Δαμασκηνός** στη μονή της Εικοσιφοινίσσης και τελικώς η μονή εσώθη προσωρινά μόνο χάρη στην οικονομική βοήθεια του εξ Αλυστράτης ομογενούς μεγαλεμπόρου του Βελιγραδίου **Ευαγγέλου Θωμά**. Οσίοσο και οι μονές αυτές, της Εικοσιφοινίσσης και του Τιμίου Προδρόμου Σερρών, θα συληθούν από κάθε τι το ελληνικό την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1917 (Μάρτιο και Ιούλιο). Τον ίδιο χρόνο, ή λίγο πριν, θα λεηλατηθούν από τους Βουλγάρους και τα ονομαστά βυζαντινά μοναστικά κέντρα της Ξάνθης, οι μονές της Αρχαγγελιώσσης και της Καλαμούς, όπως επίσης θα συληθούν και οι αρχαιολογικοί χώροι των Φιλίππων, των Αβδέρων, της Μαρώνειας, οι μητροπόλεις και μητροπολιτικοί ναοί της περιοχής, ή και ελεύθεροι χώροι όπου εναπόκειντο ελληνικές επιγραφές και μνημεία: από τη Δράμα, λ.χ., από ελεύθερο χώρο, εκλάπησαν ή και κατεστράφησαν βυζαντινές μαρμαρίνες επιγραφές που μαρτυρούσαν την παρουσία εκεί βυζαντινών αρχο-

ύστερων χρόνων του Βυζαντίου και υποδήλωναν βεβαίως και την εκεί έντονη ελληνική παρουσία. Οι η συγκεκριμένη προσπάθεια αφελληνισμού του χώρου συντονιζόταν από την επίσημη βουλγαρική πολιτεία αποδεικνύεται από εμπιστευτική έκθεση, την οποία ανέγνωσε στη Συνεδρίαση της 7ης Απριλίου 1918 στο Ελληνικό Κοινοβούλιο ο τότε υπουργός Εξωτερικών **Ν. Πολίτης**: διαβάζουμε: «Εκ του Γενικού Στρατηγείου Κιουσενδίν απεστάλησαν από της αρχής κατοχής διάφορα όργανα όπως εκτελέσουν αρχαιολογικές ερευνάς (...) **Ο Μπελάτσεφ**,

Ο πολιτιστικός αφελληνισμός της περιοχής από τους Βούλγαρους είχε πολιτικούς στόχους και συντονιζόταν από τη βουλγαρική πολιτεία

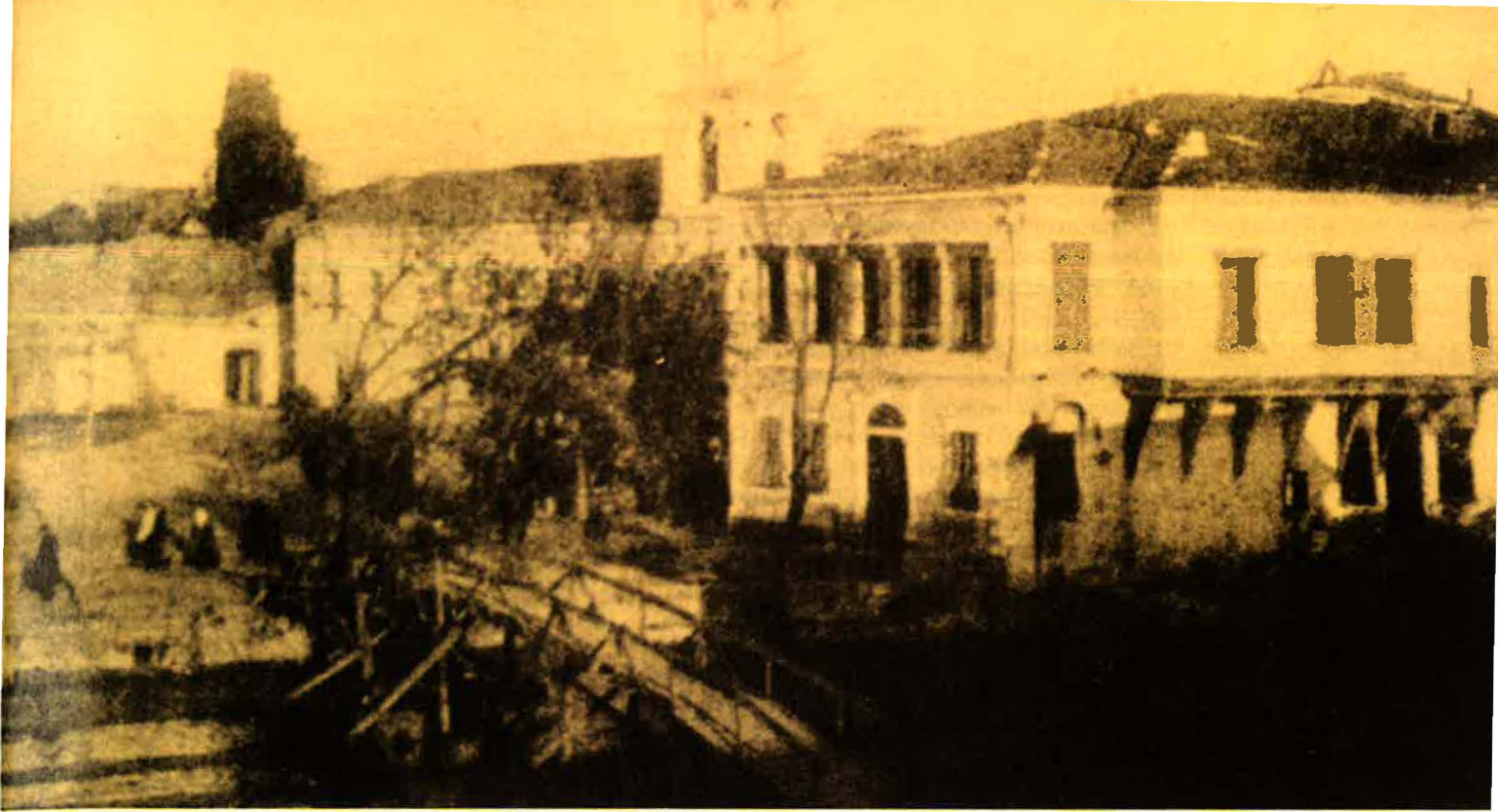
ο ανταποκριτής τοσχεικών εφημερίδων **Σις**, μισθωτόν όργανον της βουλγαρικής Κυβερνήσεως, ο καθηγητής **Μιρκβίτκα Τσέκος**, οι διδάκτορες του Πανεπιστημίου της Σόφιας **Κατσάρωφ** και **Ζλατάρεφ** και έτερα πρόσωπα, διέσχισαν την κατεχομένην υπό των Βουλγάρων Μακεδονίαν ως και την παραλίαν της (...) Ξάνθης μέχρι Μαρωνείας, προς αναζήτησιν αρχαιοτήτων (...) Ο Σις, όστις εγνώριζε τα μέρη όπου υπήρχον αρχαιοτήτες, εζήτησε διά της βίας όπως ανεύρη ταύτας, καλόγηροι, ως και έτερα πρόσωπα εδάρησαν όπως υποδείξωσι τας κεκρυμμένας αρχαιοτήτας. Η πλούσια Βιβλιοθήκη του **Μεχμέτ Αλί** απήχθη επίσης εκ Καβάλας. Μέχρι προ τριών μηνών ελάχιστα εκ των διαφόρων τούτων εισήλθον εις το Εθνικόν Μουσείον της Σόφιας, μετήχθησαν εις το Γενικόν Στρατηγείον του Κιουσενδίν (...) Πάντα ταύτα οφείλονται εις την πρωτοβουλίαν του Βασιλέως **Φερδινάνδου**, όστις οργάνωσε τους βανδαλισμούς αυτούς επί σκοπώ μόνω της αποψιλώσεως (...) από παντός ελληνικού. Εν τη διευθύνσει της Δημοσίας Περιθάλψεως, παρά τω στρατηγώ **Πρωτογέρωφ**, η εργασία αύτη της εξοντώσεως διευθύνεται υπό των όργάνων του Βασιλέως, του **Λαμαρέφ**, τέως Γραμματέως των Ανακτόρων, και του **Μπενλιέφ**». Αξιο ιδιαίτερης προσοχής είναι το γεγονός ότι οι Βούλγαροι, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ενδιαφέρονται και για την «αποψίλωση» της περιοχής από τα μουσουλμανικά πολιτιστικά αγαθά· έτσι το 1917, όπως φαίνεται από την παραπάνω έκθεση, αλλά και από τις εκθέσεις της Διεθνούς Διασυμμαχικής Επιτροπής του 1919, στις αρχές Ιουνίου ο Βούλγαρος διοικητής Καβάλας **Γκεορκιέφ** (Georgief) με έμμοιθα όργανά του προχωρεί στη σύληση της Βιβλιοθήκης του **Μεχμέτ**

Η πλατεία της
παλαιάς
Δημαρχίας
Κομοτηνής το
1913

Αλί (Mehmet Ali) της Καβάλας, μεταφέροντας χιλιάδες βιβλία και μουσουλμανικά («ανατολικά») χειρόγραφα στη Βουλγαρία (κάποια από τα συγκεκριμένα μουσουλμανικά χειρόγραφα ενεφανίσθησαν τελευταία, το 1988/9, στο Ινστιτούτο Ivan Dujceν της Σόφιας). Ασφαλώς εντύπωση προκαλεί και η πληροφορία ότι Βούλγαροι προχωρούσαν και σε συλήσεις-καταστροφές μνημείων σερβικού ενδιαφέροντος στον ευρύτερο μακεδονικό χώρο· την πληροφορία έχουμε από την Έκθεση Πεπραγμένων του Ρωσικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως του έτους 1898, όπου διαβάζουμε: «(είχαμε) πολλές φορές οφθαλμοφανείς αποδείξεις ότι οι Βούλγαροι καταστρέφουν ελληνικά και σερβικά μνημεία ή αποξέουν και με επιμέλεια επιχρίουν τις τοιχογραφίες με αναπαραστάσεις Σέρβων Βασιλέων και τις αντίστοιχες επιγραφές τους. Αυτό το γεγονός το διαπιστώσαμε πολλές φορές και συγκεντρώσαμε γι' αυτά με επιμέλεια πληροφορίες και πεισθήκαμε ότι μοναδική αιτία ήταν η πολιτική πρόθεση». Η

απάντηση για τη συγκεκριμένη βουλγαρική πρακτική είναι προφανής: οι Βούλγαροι το χώρο που διεκδικούσαν, χώρο που θα τους έδιδε διέξοδο και λιμάνια στο Αιγαίο, τον ήθελαν «καθαρό» από πολιτιστικές παρουσίες άλλων εθνοτήτων, εν οίς και αυτές των Σέρβων και μουσουλμάνων. Με τον τρόπο αυτό θα επιβεβαιωνόταν και ό,τι σημείωνε στο βιβλίο του «Mazedonien», που εξεδόθη το 1918, ο εκ των πρωτεργατών του πολιτιστικού εκβουλγαρισμού της περιοχής, ο **Βλαντιμίρ Σις** (Vladimir Sihs), ότι «βουλγαρική σε όλη της την ιστορία (η Μακεδονία και η Θράκη) είναι και στο παρόν Βουλγαρική (...) πρέπει να μείνει βουλγαρική και στο μέλλον».

2. Ο συγκεκριμένος πολιτιστικός αφελληνισμός της περιοχής είχε σημαντική επιτυχία, δεδομένης και της πολιτικής κατάστασης στο χώρο της Θράκης κατά τη δεύτερη, κυρίως, δεκαετία του παρόντος αιώνας: ο χώρος της Θράκης κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, 1912/13, θα περάσει στην κατοχή των Βουλγάρων, οι οποίοι και θα τον κρατήσουν ως και

τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, με εξαίρεση ένα μικρό διάστημα ολίγων ημερών, κατά τη διάρκεια του Β' Βαλκανικού Πολέμου, από τις 13 Ιουλίου 1913 ως και την υπογραφή της Συνθήκης Βουκουρεστίου (30 Ιουλίου 1913), που θα καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό. Αυτό είχε αποτέλεσμα, με βάση την κρατούσα αρχή των εθνοτήτων, σημαντικές μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών από την περιοχή: υπολογίζεται ότι κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, και κατά τον επακολουθήσαντα Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, 242.969 Έλληνες είχαν εκπαριστεί από τη Θράκη, μετακινηθέντες προς τις ελεύθερες, κυρίως, ελληνικές περιοχές, αλλά και βιαίως προς τη Βουλγαρία: στην πόλη της Κομοτηνής, κατά τον Κομοτηναίο καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης αργότερα **Στ. Κυριακίδη**, είχαν παραμείνει μόνον δύο ελληνικές οικογένειες, των **Στάλιου** και **Παυλίδη**, τα μέλη των οποίων συνέβη να έχουν αυστριακή υπηκοότητα. Ωστόσο με τις εκάστοτε αλλαγές των «επιδιατητών» στον ευρύτερο χώρο της Θράκης είχαμε σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών από και προς τη Θράκη και άλλων εθνοτήτων: έτσι με την εισβολή του Βουλγαρικού στρατού στην Ανατολική Θράκη κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο εγκαταλείπουν την περιοχή περί τους 104.000 μουσουλμάνους, ενώ αποχωρούν από την ίδια περιοχή στο εσωτερικό της Βουλγαρίας 2.000 Βούλγαροι, όταν λίγο μετά, κατά τη διάρκεια του Β' Βαλκανικού Πολέμου, η Ανατολική Θράκη θα ανακαταληφθεί από τους Τούρκους. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, και κυρίως από το 1914 και μετά, όταν αρχίζει ο συστηματικός διωγμός των Ελλήνων από τους Νεοτούρκους της Ανατολικής Θράκης, στην ίδια περιοχή θα εγκατασταθούν 132.000 μου-

Η Κομοτηνή την εποχή της βουλγαρικής προσπάθειας εξάλειψης των βυζαντινών ιχνών της περιοχής. Διακρίνεται η είσοδος του φρουρίου προς την εκκλησία και ένας πύργος όπου βρέθηκε η επιγραφή «Θεοδοσίου κτίσμα»

σουλμάνοι έποικοι. Σύμφωνα με έκθεση που δημοσιεύθηκε στο Παρίσι το 1913, οι Έλληνες «με εξαίρεση τις περιοχές τις οποίες η Πύλη παρεχώρησε στη Βουλγαρία το 1913 και, κυρίως, στην Γκιουμουλτζίνα», υπερτερούν των σύνοικων στοιχείων· έτσι στις περιοχές της Ανατολικής Θράκης, λ.χ., εμφανίζονται να κατοικούν 267.676 Έλληνες και 245.513 Τούρκοι, ενώ σύμφωνα με άλλες στατιστικές ένα μεγάλο μέρος των μουσουλμάνων του ιδίου χώρου είναι πρόσφυγες (mahadjirs) από τη Βοσνία και τη Βουλγαρία ή και μουσουλμάνοι δημόσιοι υπάλληλοι, υπολογιζομένων των τελευταίων σε 60.000. Οι «αριθμοί» ασφαλώς έπαιζαν, και παίζουν, σημαντικό ρόλο στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και εξ αυτού του λόγου και η προσπάθεια Βουλγάρων και Τούρκων, εκάστοτε, ριζικών εθνολογικών ανακατατάξεων στο χώρο σε σύντομο, λίγων μηνών κάποτε, χρονικό διάστημα.

**Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 242.969
Έλληνες εκπατρίστηκαν. Στην Κομοτηνή είχαν
παραμείνει μόνο δύο ελληνικές οικογένειες**

3. Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1918 και όντας η Ελλάδα, χάρη στην προνοητικότητα του **Ελ. Βενιζέλου**, στην πλευρά των νικητριών δυνάμεων, συνεκλήθη η Συνδιάσκεψη στο Παρίσι (1919) για τη διευθέτηση των συνόρων. Οι ελληνικές διεκδικήσεις φαίνεται να ήταν σαφείς· απόδοση στην Ελλάδα του χώρου της Θράκης, σε μια γραμμή που θα ξεκινά από το όρος Κούλα, θα περνά από τον ποταμό Αρδα, την Αδριανούπολη και θα καταλήγει στον Άγιο Στέφανο. Οι συγκεκριμένες διεκδικήσεις ενώ υποστηρίχθηκαν στην αρχή από Γαλλία, Αγγλία και Αμερική, τελικώς δεν επειτεύθηκαν γιατί είχαμε στρόφη της αμερικανικής πολιτικής στην περιοχή, όταν έγινε κατανοητή η πλήρης υποστήριξη των βουλγαρικών θέσεων από την Ιταλία. Η τελευταία απαιτούσε την παραχώρηση στη Βουλγαρία του Δεδέαγατς (σημ. Αλεξανδρουπόλεως) και τμήματος της Αδριανουπόλεως «που θα παρέμενε ατελώς προστατευομένη» (πρόταση της 1ης Μαρτίου 1919). Την άνοιξη του 1919 (Απρίλιος-Μάιος) εθεωρείτο αναπόφευκτη μια παλο-ελληνική σύρραξη, σύρραξη ελληνικών και ιταλικών δυνάμεων που σιάθμευαν στη Βόρειο Ελλάδα, ενώ προωδείο σε συνεργασία Ελλήνων και Σέρβων η κατάληψη της Δυτικής Θράκης και του βιλαετίου της Αδριανουπόλεως (Απρίλιος-Μάιος 1919). Η ρευστή κατάσταση ενίσχυσε ενέργειες που προωθούσαν την ιδέα της αυτονομίας της Δυτικής Θράκης από μέρους της

Τουρκίας και της Ιταλίας, η οποία συνεχίζει και μετά το Μάιο του 1919 να υποστηρίζει με θέρμη μια συμμαχία Τούρκων-Βουλγάρων για την «αποιορή του ελληνικού κινδύνου». Το καλοκαίρι του 1919 (29 Ιουλίου), ύστερα από τη συμφωνία **Βενιζέλου-Τιτόνι** (Tittoni), μεταστρέφεται η ιταλική επί του θέματος της Θράκης πολιτική υπέρ των ελληνικών θέσεων, γεγονός που αναγκάζει και τους λοιπούς μεγάλους σε επαναποθετήσεις επί του θρακικού ζητήματος· έτσι γίνεται λόγος για αυτόνομο θρακικό κράτος από τους Γάλλους-Αγγλους, για ελεύθερη πόλη του Δεδέαγατς από τους Γάλλους, για σχέδιο που προέβλεπε την παραχώρηση των Εάνθης-Κομοτηνής στην Ελλάδα, της Ανατολικής Ρωμυλίας και της λοιπής Δυτικής Θράκης στη Βουλγαρία, την Ανατολική Θράκη στο κράτος της Κωνσταντινουπόλεως από τους Αμερικανούς [πρόταση που κατέθεσε ο **Ουίλσον** (Wilson) στις 7 Αυγούστου 1919]. Μπροστά στο αδιέξοδο η Συνδιάσκεψη στις 22 Σεπτεμβρίου αποφάσισε η Δυτική Θράκη ως και το Καραγάτς να τεθεί υπό Συμμαχική Διοίκηση, γεγονός που θα συντελεσθεί από τα υπό το σιγατηγό **Σαρπί** (Charpy) συμμαχικά στρατεύματα μέσα στον αμέσως επόμενο μήνα (15-20 Οκτωβρίου). Η κυβέρνηση Βενιζέλου θα αποστείλει για την προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή τον **Χαρίσιο Βαμβακά**, γόνο αρχοντικής οικογένειας της Κοζάνης, μέλος της «Οργανώσεως Κωνσταντινουπόλεως

ως». Στο χρονικό διάστημα που θα μεσολαβήσει ως και την οριστική λήψη των αποφάσεων για την τύχη της Θράκης, ο έμπειρος διπλωμάτης: θα προπαθήσει με σύντονες ενέργειες να αποκαταστήσει τις διαταραχθείσες επί δεκαετίες σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων ισορροπίες στην περιοχή, ■ θα φροντίσει για την αποκατάσταση-παλιννόστηση των χιλιάδων Θρακιωτών που ξεριζώθηκαν από τις εστίες τους κατά τη διάρκεια των Βουλγαρικών κατοχών,

■ θα επιτευχθεί ο προσεταιρισμός της μουσουλμανικής κοινότητας «με την προσφορά από τον ελληνικό Ερυθρό Σταυρό δωρεάν σε αυτούς τροφίμων και φαρμάκων», με την επάνδρωση ιατρείων και νοσοκομείων για την περιθαλή τους,

■ θα συσταθεί ευνοϊκό Ανώτατο Συμβούλιο από τα σύνοικα στοιχεία για τις ελληνικές θέσεις και επιδιώξεις (5 Έλληνες, 5 μουσουλμάνοι, 2 Βούλγαροι, 1 Εβραίος, 1 Αρμένιος και 1 καθολικός-λεβαντίνος).

Ηδη η στάση των ντόπιων μουσουλμάνων ήταν σταθερή υπέρ των ελληνικών θέσεων και εξεφράσθη με επιστολές τους από 31 Δεκεμβρίου 1918 προς τον Βενιζέλο και προς το Γάλλο στρατηγό Φρανσέ ντ' Εσπερέ (Franchet d' Esperey), με τις οποίες διεκήρυτταν ότι ήταν «αδύνατο στους συμπατριώτες τους να ζήσουν υπό Βουλγαρική διοίκηση, δοθείσης της πλήρους, εκ μέρους των Βουλγάρων, ελλείψεως πνεύματος ανεξίτηλότητας (...), τις κα-

ταπίεσεις, και τις συχνές καταχρήσεις που απάδουν σ' ένα πολιτισμένο έθνος», πρόσθεταν ότι «ευκταίον θα ήταν ο ελληνικός στρατός να μετείχε στην κατάληψη (της Θράκης), δοθέντος ότι οι Έλληνες που βρίσκονται στην Θράκη υφίστανται τις ίδιες (...) καταπίεσεις και ότι οι Έλληνες συμπεριεφέρθησαν πάντοτε με τον πιο φιλελεύθερο τρόπο (...) και είναι ένα έθνος με το οποίο μπορούμε πολύ καλά να συνεννοηθούμε και που θα μπορούσε όπως και οι συμπατριώτες τους, να μας προστατεύσει από τις βουλγαρικές καταπίεσεις και καταχρήσεις», ενώ τέλος ζητούσαν από την ελληνική κυβέρνηση «να παρέρμει υπέρ αυτών κατά το πνεύμα που υπεδείκνυν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Η Θράκη κατά την Οθωμανική Περίοδο (1354-1922), Συλλογικός τόμ. ΘΡΑΚΗ (Αθήνα 1994), 233-244.

ΑΘ. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ, Περί την Θράκην, Θεσσαλονίκη 1996 (σελ. 129-139: Η μονή του Μπατισκόβου).

ΑΘ. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ, Θράκη, Θεσσαλονίκη 1993 (σσ. 63-87: Ο ελληνικός χαρακτήρας του βιλαετίου Αδριανουπόλεως).

ΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Η Δυτική Θράκη και οι Βούλγαροι, Αθήναι 1919.

Γ.Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Ένα χειρόγραφο της Βιβλιοθήκης Κυρίλλου και Μεθοδίου της Σόφιας από τη Δράμα, Μακεδονικά 22 (1982), 29-40.

Γ.Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Η κλοπή των χειρογράφων της Εικοσιφοινίσσης άγνωστα έγγραφα σχετικά με τη λεηλασία της μονής από τους Βουλγάρους (1917), Β' Συμπόσιο «Η Καβάλα και η Περιοχή της», Πρακτικά, Καβάλα 1988, Β, 3-30.

Γ.Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Η πώληση της Εικοσιφοινίσσης μέσα από άγνωστα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών, Παρνασσός 30 (1988), 323-339.

Γ.Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Ποικιλία παλαιογραφικά και άλλα: Ι. Η Βιβλιοθήκη του Mehmet Ali στο Imaret της Καβάλας και η αρπαγή της από τους Βουλγάρους (1917), Θασιακά 6 (1989), 73-85 (τημ. τόμ. Απ. Βακαλοπούλου).

Γ.Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, Χειρόγραφα της Εικοσιφοινίσσης και του Τιμίου Προδρόμου Σεργίων στο Ινστιτούτο Ivan Dujcevan της Σόφιας (μια προσέγγιση ιστορική των χειρογράφων των ως άνω μονών), Θεσσαλονίκη 1990.

ΚΑΛΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολή στη διπλωματική ιστορία της Θράκης κατά το 1913 (ανέκδοτα έγγραφα Χ. Βαμβάκα, Ι. Δραγούμη, Ε. Κανελλοπούλου, Α. Χαλκιοπούλου), Θρακική Επετηρίδα 3 (1982), 45-65.

ΚΑΛΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολή στη νεότερη ιστορία της Θράκης, Θρακική Επετηρίδα 1 (1980), 25-28.

ΚΑΛΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, Η παλιννόστηση των προσφύγων στη Θράκη, Θρακική Επετηρίδα 2 (1981), 5-21.

ΚΑΛΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, Θράκη: Μορφές και γεγονότα (1902-1922), Αθήνα κ.κ.

Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗ, Το ρωσικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως (1894-1914), Θεσσαλονίκη 1987.

ΑΝΤ. ΡΩΣΣΙΔΗ, Το χρονικό της απελευθέρωσης της Δυτικής Θράκης, Θρακική Επετηρίδα 1 (1980), 1-17. ■

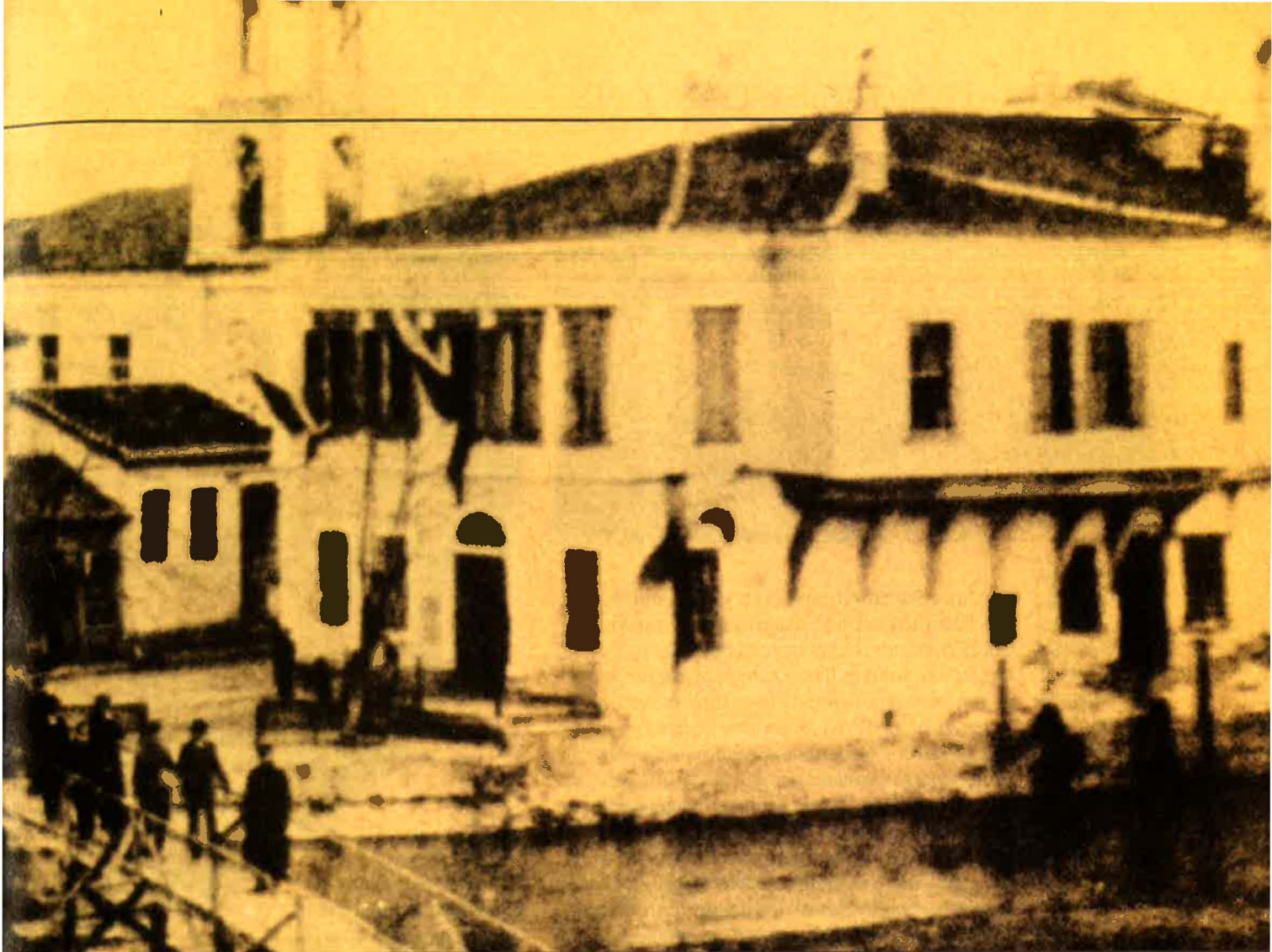
**Ραιδεστές.
Δοξολογία και
πανηγυρισμοί για
τη Συνθήκη των
Σεβρών (Εθνικό
Ιστορικό
Μουσείο)**

**Ο τσάρος της
Βουλγαρίας
Φερδινάνδος**

ΚΡΑΤΗΣΑΝ ΑΣΒΕΣΤΗ ΤΗ ΦΛΟΓΑ

Στη μεγάλη φωτογραφία, το καμπαναριό της Παναγίας, το ξενοδοχείο «Ροδόπη» και η Λέσχη Κομοτηναίων υπό κατασκευή περίπου το 1902. Συντεχνίες και φιλεκπαιδευτικοί όμιλοι διατήρησαν την ταυτότητα του Ελληνισμού της Θράκης. Επάνω, ο χώρος όπου άρχισε να χτίζεται η «Τσανάκλειος Σχολή» το 1904. Μέχρι πρότινος φιλοξενείτο η διοίκηση του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Του ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ
επικ. καθηγητή
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Ολο το χρονικό διάστημα από το τέλος του μισού του 19ου ως τις αρχές του 20ού αιώνα, (1920, 1922) είχαν δημιουργηθεί διάφοροι σύλλογοι που άμεσα ή έμμεσα επεδίωκαν να κρατήσουν άσβηστη τη φλόγα της απελευθέρωσης της Θράκης. Ο αγώνας του 1821 άφησε ένα μέρος του Ελληνισμού αλύτρωτο και μαζί με αυτό τη Θράκη. Με κέντρο την Κωνσταντινούπολη η αλύτρωτη ομογένεια συνέχιζε τον πολιτικό της βίο, σε ένα κλίμα συνύπαρξης με τον Οθωμανό και με τις ξένες εθνότητες. Ο αγώνας της ήταν για τη διασφάλιση της εθνικής, της θρησκευτικής και της πνευματικής επιβιώσής της. Σε αυτό τον αγώνα βασικό ρόλο έπαιξαν το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, οι καιά τόπους μητροπόλεις και τα διάφορα σωματεία. Υπό τον όρο σωματεία εννοούμε τις χριστιανικές ή εκκλησιαστικές αδελφότητες, τις

συντεχνίες και γενικά τους διαφόρους συλλόγους, φιλεκπαιδευτικούς ή μη.

Το 1861 ιδρύθηκε το «Εκπαιδευτικό Φροντιστήριο», το οποίο διαδέχθηκε το ίδιο έτος ο «Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως». Αυτό έδωσε την πρώτη ώθηση, το έναυσμα, για να δημιουργηθούν ποικίλοι σύλλογοι, οι οποίοι κύριο σκοπό τους είχαν τη διάδοση της ελληνικής παιδείας και τη στήριξη της Ορθοδοξίας στις κεντρικές πόλεις, αλλά και στις επαρχίες.

Αν και παρατηρείται μία παρακμή των συντεχνιών από το 2ο μισό του 19ου αιώνα, αυτές δεν έπαψαν να λειτουργούν στο μέτρο των δυνατοτήτων τους ως οργανισμοί ευποιίας. Το 1878 η εφοροδημογεροντία της Αδριανούπολης αποφάσισε τη σύνταξη του εκπαιδευτικού κανονισμού της εφορείας και καθόρισε οι συντεχνίες να διαθέσουν για την εκπαίδευση μερικά από τα προσοδοφόρα κτήματά τους και να συνεχίσουν την περιφορά δίσκων στις εκκλησίες για τα σχολεία. Οι συντεχνίες επιζούν και κατά τις αρχές του 20ού αιώνα, όπως π.χ. ο «Ελληνικός Συνδεσμός Συντεχνιών» στην Αλεξανδρούπολη, και επιτελούν σπουδαίο πολιτιστικό και εκκλησιαστικό έργο, παρά τη φτώχεια τους. Είναι ποικίλοι οι τομείς στους οποί-

Πάνω, η οικία της οικογένειας Στάλιου, μιας από τις δυο ελληνικές που παρέμειναν στην Κομοτηνή μετά την είσοδο των Βουλγάρων. Στο μέσον, η τηλεγραφική και ταχυδρομική υπηρεσία στο χώρο όπου βρίσκεται σήμερα το Μουσείο του Ιδρύματος Πανανικολάου

ους στρέφουν τα ενδιαφέροντά τους οι συντεχνίες. Και βέβαια πάνω από όλα ενδιαφέρονται για την καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων, με κατάλληλους δασκάλους, διότι πιστεύουν πως αυτά, μαζί με την εκκλησία, συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του πανσλαβισμού. Ανώνυμη επιστολή, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Κωνσταντινούπολις» το Μάιο του 1870, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι πρέπει σε κάθε πόλη να συσταθούν λέσχες, οι οποίες θα προμηθεύονται τις εφημερίδες της Πόλης και της Αθήνας, γιατί αυτές αποβλέπουν στο αληθινό συμφέρον του Ελληνισμού. Κατά τον επιστολογράφο, οι λέσχες πρέπει να έχουν ως κοινό κέντρο τον «Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως» (ΕΦΣΚ). Ήταν απαραίτητες οι ενέργειες αυτές, διότι είχαν αρχίσει να σημειώνονται προσχωρήσεις των φτωχών Ελλήνων στην ετεροδοξία και στην Ουνία. Τα σχολεία και η στελέχωσή τους με άξιους δασκάλους θα αποτελούσαν τον προμαχώνα κατά της κακοδοξίας και θα αναζωπύρωναν το ζήλο των Ελλήνων για την παιδεία και την Ορθοδοξία.

Ο ΕΦΣΚ το 1870 εντείνει τις προσπάθειές του για τη διάδοση της ελληνικής παιδείας στην ομογένεια της Ανατολής. Προς το σκοπό αυτό στέλνει τρεις εγκυκλίους στους νεοσύστατους ελληνικούς φιλελευθέρους συλλόγους ανά την οθωμανική επικράτεια, προσπαθώντας να συνεγείρει το ενδιαφέρον για την ελληνική παιδεία.

Στην πρώτη εγκύκλιο ιόνιζε πως, όπου δεν είχαν ιδρυθεί σύλλογοι, οι επαρχίες αυτές ήταν βυθισμένες στην αμάθεια. Δίδει σαφείς οδηγίες για τη διάδοση της δημοτικής εκπαίδευσης, την ίδρυση δημοτικών βιβλιοθηκών, την αποστολή δωρεάν διδα-

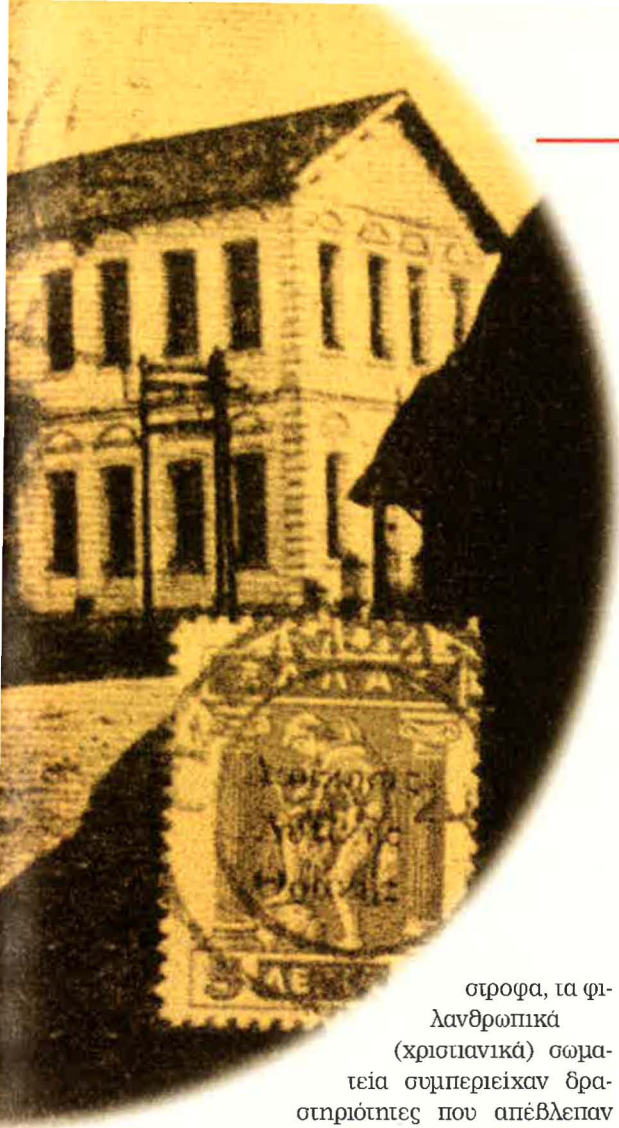
κτικών Βιβλίων κ.λπ.

Στη δεύτερη εγκύκλιο συνιστά στους επαρχιακούς συλλόγους να συγκεντρώσουν τους αρχαιολογικούς θησαυρούς της περιφέρειας, να μεριμνήσουν για την ίδρυση μουσείου, να φροντίσουν για την αντιγραφή χειρογράφων αρχαίων και βυζαντινών κ.λπ.

Στην τρίτη εγκύκλιο γίνεται λόγος για τη συλλογή των «ζώντων μνημείων». Γίνεται έκκληση σε όλα τα φιλελευθέρια σωματεία της Τουρκίας, και φυσικά αυτά της Θράκης, να συγκεντρωθούν, με τη βοήθεια δασκάλων και λογίων, όλα «τα ζώντα γλωσσικά μνημεία του λαού» και να σταλούν στον ΕΦΣΚ. Όπως διαπιστώνουμε από τη μελέτη των εγκυκλίων, ήταν σημαντικό το εύρος των ενδιαφερόντων του ΕΦΣΚ. Καθ' όλο το διάστημα από το 1861 μέχρι το 1922, δύο είναι οι σταθεροί τομείς δραστηριότητας, τους οποίους ακολούθησε η σωματειακή κίνηση της Θράκης (και της ανατολικής Ρωμυλίας): η παιδεία και η φιλανθρωπία. Τα θρακικά σωματεία έχουν θέσει, επομένως, πρωταρχικό σκοπό τη μόρφωση και την παιδεία των Ελλήνων και διακρίνονται σε φιλελευθέρια - πολιτιστικά και σε φιλανθρωπικά (χριστιανικά) σωματεία.

Ωστόσο δεν θα μπορούσε εύκολα να διαχωρίσει κανείς τα δύο αυτά είδη. Γιατί και τα δύο συμπλέκονται στις εκάστοτε δραστηριότητές τους, που σημαίνει ότι τα φιλελευθέρια - πολιτιστικά σωματεία ενείχαν στοιχεία της φιλανθρωπίας και αντι-

Τα θρακικά σωματεία, είτε πολιτιστικά είτε φιλανθρωπικά, είχαν πρωταρχικό σκοπό τη μόρφωση και την παιδεία των Ελλήνων

Η είσοδος και η υποδοχή του ελληνικού στρατού στην Κομοτηνή τον Ιούλιο του 1913 κατά την προσωρινή απελευθέρωση της Θράκης

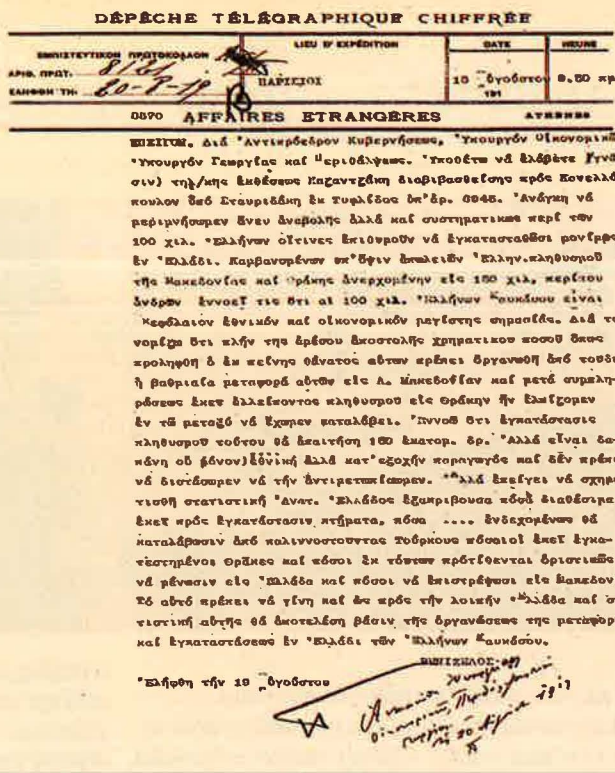
στού» και του «Αναγνωστηρίου, Η Βισάνθη».

Βέβαια σε όλα αυτά η τουρκική κυβέρνηση τηρούσε συνήθως στάση ανοχής, απέναντι δηλαδή στη σωματειακή οργάνωση του θρακικού Ελληνισμού. Μόνο σε περιπτώσεις υποψίας για επαναστατικές κινήσεις φέρονταν εκθρικά. Αυτός ήταν ο λόγος που μερικές φορές θρακικοί σύλλογοι άλλαζαν επωνυμία. Μόνο το 1890 η τουρκική κυβέρνηση αποφάσισε να ασκεί αυστηρό έλεγχο στην ίδρυση και λειτουργία των σωματείων. Όλοι οι θρακικοί σύλλογοι δέχονταν χρηματικές ενισχύσεις και βιβλία από τους μεγάλους συλλόγους της Κωνσταντινούπολης και κυρίως από τον ΕΦΣΚ, το «Θρακικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο» (1872) και από την «Εκπαιδευτική και Φιλανθρωπική Αδελφότητα, Αγαπάτε Αλλήλους» (1880), με τις οδηγίες και αποφάσεις των οποίων συντόνιζαν τις ενέργειές τους. Από την πλευρά του ελεύθερου ελληνικού κράτους, στο πλαίσιο της αλυτρωτικής πολιτικής, ο «Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων» (1869 - 1887), ως φορέας του υπουργείου Εξωτερικών, μέσα στο γενικό ευρύ προγραμματισμό του για την ενίσχυση των σχολείων της Θράκης περιέλαβε και τα «Θρακικά Φιλεκπαιδευτικά Σωματεία». Ο «Θρακικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» Κωνσταντινουπόλεως με εγκυκλιό του (30.1.1873) απευθύνεται στους «εν Θράκη αδελφούς», για να ζητήσει να τον ενισχύσουν στο έργο του και ταυτόχρονα διεκτραγωδεί την άθλια εκπαιδευτική στάθμη, που ενεφάνιζε το μεγαλύτερο μέρος της Θράκης. Το 1877 ο ΕΦΣΚ πρότεινε να έλθουν σε συνεννόηση οι πιο κεντρικοί θρακικοί σύλλογοι, όπως των Φιλιππουπόλεως, Αδριανουπόλεως, Σαράντα Εκκλησιών, ►

Η τουρκική κυβέρνηση τηρούσε στάση ανοχής απέναντι στα σωματεία. Φερόταν εκθρικά όταν υποψιαζόταν επαναστατικές κινήσεις

στροφα, τα φιλανθρωπικά (χριστιανικά) σωματεία συμπεριείχαν δραστηριότητες που απέβλεπαν στην εξύψωση της ελληνικής παιδείας. Όπως όμως και να έχει το ζήτημα και τα δύο είδη εξυπηρετούσαν έμμεσα την εθνική ιδέα. Αμεσα την εθνική ιδέα, ή πιο καλά την εθνική υπόσταση του Ελληνισμού της Θράκης, υπηρέτησαν μερικές πατριωτικές - επαναστατικές οργανώσεις, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να αποκρούσουν τις βουλγαρικές και τουρκικές προκλήσεις και ενέργειες για την εξόντωση των Ελληνοθρακών.

Αν και μπορεί να θεωρηθεί αυτονόητο, ωστόσο θα πρέπει να εξάρουμε το γεγονός ότι στην ίδρυση των θρακικών συλλόγων πρωτοστάτησαν οι ιεράρχες της εκκλησίας. Στη συνέχεια δραστηριοποιήθηκαν στους θρακικούς συλλόγους επιστήμονες, δάσκαλοι, εκπρόσωποι της κοινοτικής αρχής, επαγγελματίες, νέοι, απόφοιτοι μέσων σχολείων. Όλοι αυτοί, μικροί ή μεγάλοι, αναφέρονται σε καταλόγους εισφορών ως μεγάλοι χορηγοί. Μέσα στους ιδρυτικούς ή ηγετικούς κύκλους των θρακικών σωματείων σφυρηλατήθηκε και η ιδέα της μεγίστης προσφοράς. Παραδείγματος χάριν, το «Θεοδωριδείου» και το «Γεωργιάδείου» της Ραιδεστού όφειλαν την ύπαρξή τους στη γενναιοδωρία των Ραιδεσινών που χρημάτισαν στελέχη του «Θρακικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Ραιδε-

Τηλεγράφημα του
Βενιζέλου
(18/8/1919) για
την εγκατάσταση
100.000 Ελλήνων
προσφύγων του
Καυκάσου στη
Μακεδονία και τη
Θράκη

Βάρνας, Αίνου, Ραιδεστού, υπό την προεδρία του «Θρακικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου» της Κωνσταντινουπόλεως και υπό την προστασία του ΕΦΣΚ. Ο «Θρακικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» το 1882 ανέφερε στην ελληνική πρεσβεία της Κωνσταντινουπόλεως ότι τα θρακικά σωματεία βρίσκονταν σε δεινή οικονομική θέση. Παρακαλείται ο πρεσβευτής της Κωνσταντινουπόλεως να εισηγηθεί στην ελληνική κυβέρνηση να ενισχύσει το θρακικό σύλλογο, για να ενισχυθεί μέσω αυτού και η εκπαίδευση της Ανατ. Ρωμυλίας.

Θετικοί παράγοντες για την εκπλήρωση των σκοπών των φιλεκπαιδευτικών συλλόγων ήταν οι προτροπές των προξενικών αρχών του ελληνικού κράτους προς τα θρακικά σωματεία, από τη μία μεριά, και από την άλλη οι αυθόρμητες και ελεύθερες προσφορές ιδιωτών, που αναφέρονταν σε κινητή και ακίνητη περιουσία, κληροδοτήματα και δωρεές σε είδη και χρήματα. Ενδιαφέρθηκαν κυρίως για την ενδυνάμωση της εκπαίδευσης των κατώτερων βαθμίδων, με σκοπό τη διαφύλαξη της γλωσσικής μας παράδοσης. Έτσι το 1880 η «Εκπαιδευτική και Φιλανθρωπική Αδελφότης, Αγαπάτε Αλλήλους», δημιουργήμα των πατριαρχικών κύκλων, στηρίζει την παιδεία στην αλύτρωτη ομογένεια και ιδιαίτερα στη Θράκη και τη Μακεδονία.

Σε όλη τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου α-

τόνησε η σωματειακή δράση. Τα κτίρια που σιεγάζονταν τα σωματεία επιτάχθηκαν, έγιναν αποθήκες, στρατώνες και έτσι χάθηκαν πολύτιμα κειμήλιά τους. Μετά όμως το 1914 - 1918 αναβίωσε η σωματειακή δράση. Τα σωματεία ενδιαφέρθηκαν για τη βελτίωση της εκπαίδευσης, την ίδρυση σχολείων, την καλή λειτουργία τους, τη στελέχωση με καλά καταρτισμένο διδακτικό δυναμικό, με ομοιόμορφη διδακτέα ύλη, με άλλες πολιτιστικές ενασχολήσεις, με τη διάσωση της εθνικής μας κληρονομιάς κ.λπ. Το Μάιο του 1919 επανιδρύεται στην Αδριανούπολη η «Διδακτική Αδελφότης», που είχε ανακόψει τη λειτουργία της με την έναρξη του μεγάλου πολέμου. Ο «Σύλλογος Λειτουργών Λαϊκής Εκπαίδευσης Αδριανουπόλεως και Ορεστιάδος» το Μάρτιο 1922, στην προσπάθεια να αναμορφώσει τα σχολικά προγράμματα, αποφάσισε να απόσχει για μια εβδομάδα από τα εκπαιδευτικά καθήκοντα. Το Μάρτιο του ίδιου έτους (1922) ο «Διδακταλικός Σύλλογος» Σουφλίου τηλεγραφεί προς τη «Διδακταλική Αδελφότητα Αδριανουπόλεως» για να ενισχύσει ηθικά τους εκπροσώπους του διδακταλικού συνεδρίου της Αθήνας.

Σε όλες αυτές τις δραστηριότητες είναι σημαντική η ανάμιξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σε ολόκληρη την Ανατολή και φυσικά τη Θράκη. Σε όλα τα ζητήματα, όχι μόνο τα εκκλησιαστικά, αλλά και στα εκπαιδευτικά, το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε τον πρώτο λόγο που του παραχωρούσε η υψίστη θρησκευτική και εθναρχική θέση του. Κατ' ακολουθίαν και οι τοπικοί επίσκοποι συμμετείχαν δραστήρια στις τοπικές επιτροπές και αδελφότητες, όπως για παράδειγμα επί πατριαρχίας **Ιωακείμ Γ'** ιδρύθηκε η «Εκπαιδευτική και Φιλανθρωπική Αδελφότης, Αγαπάτε Αλλήλους», με σκοπό την υποστήριξη σχολείων και φιλανθρωπικών καθιδρυμάτων του αλύτρωτου Ελληνισμού και κυρίως της Θράκης και της Μακεδονίας.

Ας αναφερθούμε εδώ στους συλλόγους και στην ελληνική άμυνα της Θράκης. Σε κείμενα δύο αγωνιστών του θρακικού αγώνα, που σχετίζονται με την οργάνωση της άμυνας στη Θράκη, ανάμεσα στα προτεινόμενα μέτρα μπορεί να βρει κανείς προτάσεις για τη σημασία των κατά τόπους συλλόγων στη δραστηριότητα για τη διάδοση της εθνικής ιδέας στα διάφορα κέντρα του θρακικού Ελληνισμού. Στην έκθεση του **Στυλιανού Γονατά** (1907) τα διάφορα σωματεία «γυμναστικοί σύλλογοι», «μουσικοί όμιλοι», «φιλεκπαιδευτικά εταιρείαι», «φιλόπρωτες αδελφότητες» κ.λπ. αποβαίνουν κέντρα κοινωφελούς και εθνικής δράσεως. Κατ' αυτόν τα σωματεία συγκαλύπτουν την εθνική τους δράση με «νόμιμα προσχήματα». Γι' αυτό ο Γονατάς αποφαινεται ότι τα σωματεία πρέπει να ενισχύονται με χρηματικές χορηγίες και δωρεές και όπου δεν υπάρχουν σωματεία να ι-

Σημαντική ήταν η ανάμιξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις εκκλησιαστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες των σωματείων

δρύνονται, για να συμβάλλουν στην εθνική συσπείρωση όλων των εθνικών δυνάμεων του Ελληνισμού και στην προάσπιση των συμφερόντων του.

Ο **Ιων Δραγούμης** εξάλλου στον Κανονισμό Εργασίας Προξένων σε Ηπειρο, Μακεδονία και Θράκη προτείνει την ίδρυση διάφορων κέντρων κεντητικής τέχνης, στα οποία θα συμμετέχουν, μαζί με τα ελληνόγλωσσα, και ξενόγλωσσα κορίτσια, με υποχρεωτική την ελληνική γλώσσα. Ο απώτερος σκοπός τους είναι προφανής: η διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Εισηγείται επίσης ετήσια εκπαιδευτικά συνέδρια κατά τις θερινές διακοπές, οπότε οι συνέδριοι θα μπορούσαν να διδασχθούν όσα δεν γνωρίζουν.

Ελληνικές πολιτικές οργανώσεις ή πολιτικοί σύλλογοι με σταθερό κατευθυνόμενο από κυβερνητικούς παράγοντες προγραμματισμό και προσανατολισμό δεν υπήρχαν στη Θράκη και στην Ανατολική Ρωμυλία. Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους διαμορφώθηκαν οργανώσεις, που εκπροσωπούσαν διάφορες τάσεις, θέσεις και αντιθέσεις, συναρτώμενες με άμεσες επιδιώξεις στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό βίο του Ελληνισμού, τόσο του ελλαδικού όσο και του αλύτρωτου θρακικού και μικρασιατικού.

Μόνον ενδεικτικά θα αναφερθούν τέσσερις πολιτικές οργανώσεις: ο «Σύνδεσμος Καρτερία», η «Θρακική Ενωση», η «Κεντρική Επιτροπή Θρακικής Αιύνης», τμήμα της «Εθνικής Αιύνης Κωνσταντινουπόλεως».

1. Η πολιτική οργάνωση «Καρτερία», μικρασιατικός και θρακικός σύνδεσμος (1914), ιδρύεται με σκοπό τη μη αποδοχή της ανταλλαγής των διωχθέντων ομογενών, θέση υπέρ της οποίας είχε τοποθετηθεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Αντίθετα η κυβέρνηση του **Ελ. Βενιζέλου** είχε αποδεχθεί την ανταλλαγή. Συ-

στάθηκε λοιπόν στη Σμύρνη και μετά στην Κωνσταντινούπολη πολιτική οργάνωση για την ανταλλαγή των «κτημάτων και των προσώπων» και παρέλυσε κάθε ενέργεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που θα απέβαινε επωφελής για το συμφέρον των Ελλήνων και των Τούρκων. Ετσι η τουρκική κυβέρνηση αναγκάστηκε να εκδιώξει ζωτικό ελληνικό στοιχείο από την τάξη των αγροτών, των βιομηχάνων και των εμπόρων. Οι Θράκες και γενικά οι Μικρασιάτες Έλληνες πρόσφυγες θεώρησαν την ανταλλαγή ως νομιμοποίηση «της κατ' αυτών μεγίστης αδικπραγίας και βιαίου εκπαιρισμού». Ο μητροπολίτης Δράμας **Αγαθάγγελος** στην εφημερίδα «Σημεία» υποστήριξε ότι η ανταλλαγή θα ήταν μεγάλο πολιτικό σφάλμα.

Το Σεπτέμβριο του 1904 ιδρύεται και στην Αθήνα ο σύνδεσμος «Καρτερία», υπό την προεδρία του μητροπολίτη Αγαθαγγέλου Μάγνη, με σκοπό την επάνοδο των προσφύγων και τη διασφάλιση «της ζωής, τιμής και περιουσίας αυτών». Ο σύνδεσμος υπέβαλε υπόμνημα σχετικό και προς τις πρεσβείες των Μεγάλων Δυνάμεων, στην Αθήνα. Όμως οι πρωτοβουλίες του μητροπολίτη θεωρήθηκαν ανάρμοστες για έναν κληρικό και γι' αυτό παύθηκε από τη θέση μέλους της «Νομοπαρασκευαστικής επιτροπείας» του υπουργείου Εκκλησιαστικών και Παιδείας. Όμως πρόλαβαν και διενεμήθησαν νόμιμα δύο χιλιάδες καταστατικά του συνδέσμου.

Σχολή Κεντητικής. Ο Ιων Δραγούμης πρότείνει να διδάσκονται και αλλοεθνείς ή αλλοθρησκές, υπό την προϋπόθεση διεξαγωγής των μαθημάτων στην ελληνική γλώσσα

Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους δημιουργήθηκαν και πολιτικές οργανώσεις, με πατριωτικό, κυρίως, χαρακτήρα

Αξιοσέβαστος
χάρτης βιλαετίου
Αδριανούπολης,
Ανατολική
Ρούμελη.
1. Σαντζάκι
Γκιουμουλτζίνας,
2. Βιλαέτι
Θεσσαλονίκης, 3.
Νησί Σαμοθράκη,
4. Βιλαέτι
Κωνσταντινού-
πολης, 5. Μαύρη
θάλασσα

Στο υπό τον τίτλο «Μικρασιατικός και Θρακικός εν Αθήναις Σύνδεσμος "Καρτερία" καίσαυτικόν 1914», ορίζεται ως σκοπός, εκτός από την ηθική υποστήριξη των «ενταύθα και τη λοιπή Ελλάδα προσφύγων Μικρασιατών και Θρακών», η ανάλογη διαφώτιση και οι κατάλληλες ενέργειες από την κυβέρνηση και από τους ευρωπαϊκούς διπλωματικούς κύκλους για την παλιννόστηση και όχι την ανταλλαγή των προσφύγων.

2. Η πολιτική οργάνωση «Θρακική Ενωση» ιδρύθηκε το 1919, είχε έδρα την Κωνσταντινούπολη και σκοπό να υποδείξει στους Έλληνες της Θράκης τη στάση που έπρεπε να τηρήσουν κατά την πρόσλαση του ελληνικού στρατού. Η ίδρυσή της οφείλεται στον **Φίλιππο Μανουνλίδη**, ενώ πρόεδρος αυτής ανέλαβε ο μητροπολίτης Σελευκείας και έπειτα Θυατείρων **Γερμανός Στρινόπουλος**, σχολάρχης της Θεολογικής Σχολής Χάλκης.

Η «Θρακική Ενωση», για να επιτύχει το σκοπό της, έπρεπε να βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με τις θρακικές κοινότητες, με τα τμήματα της «Θρακικής Ενωσης» σε όλη την περιφέρεια και με τις μητροπολιτικές αρχές. Ζητούσε, οι Έλληνες ομογενείς να δείχνουν συμπάθεια προς τους αλλογενείς, ώστε αυτοί να ομολογήσουν ότι οι Έλληνες είχαν αποκτήσει της ελευθερία τους, για να την καταστήσουν κοινό κτήμα όλων ανεξαιρέτως εκείνων που ζούσαν «υπό τον ουρανό της μεγάλης Ελλάδος». Η «Θρακική Ενωση» θεωρούσε αναγκαίο το μουσουλμανικό στοιχείο να έχει εμπιστοσύνη στο νέο καθεστώς και καλούσε τους Έλληνες της Θράκης να δείξουν υποδειγματική πούχια, τάξη και μετριότητα, να απο-

φύγουν τις προκλήσεις και τις πομπώδεις εκδηλώσεις, που θα μπορούσαν να διξουν τους μουσουλμάνους. Τα σωματεία, οι μουχτάρηδες, οι δημογέροντες και οι ιερείς ήσαν υπεύθυνοι για ό,τι έκτροπο συνέβαινε, που θα αμαύρωνε την εικόνα της εκπολιτιστικής αποστολής από μέρους του ελληνικού στρατού.

3. Το Μάιο του 1920 «σωματεία» της ελεύθερης Ξάνθης, εκπροσωπούμενα από την τοπική πατριαρχική επιτροπή, με πρόεδρο τον Ιμβρου **Πανάρετο**, από τον πρόεδρο της «Λαϊκής Ενωσης», καθώς και από μέλη της δημογεροντίας και της εφορείας, έστειλαν ψήφισμα και υπόμνημα προς τον Ελ. Βενιζέλο, πρωθυπουργό της Ελλάδος, για να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους, αλλά και την παράκληση να φροντίσει για τη διόρθωση όλων «των κακώς κειμένων» και να επιδιώξει την κάλυψη των τοπικών αναγκών. Η «Λαϊκή Ενωση» της Ξάνθης ιδρύθηκε ως πολιτικό σωματείο από τον **Ανάργυρο Σιγάλα**, ο οποίος κατέλαβε και τη θέση του αντιπροέδρου της.

4. Ένα ακρονολόγητο μονόφυλλο με επιγραφή «Εκκλησις Κεντρικής Επιτροπής Θρακικής Αμύνης» επισημαίνει την ύπαρξη πατριωτικής - πολιτικής οργάνωσης, η οποία είχε συσταθεί στην Κωνσταντινούπολη, μετά την ήττα του Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920. Η πολιτική αυτή οργάνωση ταυτίζεται με την επιτροπή, που ονομάστηκε «Αμυνα», από τον **Μιλτιάδη Α. Σταμούλη** και είχε συσταθεί με την πρωτοβουλία του γιατρού **Αλ. Παππά** και με κύριο συντελεστή τον τότε συνταγματάρχη **Γ. Κονδύλη**.

Σκοπός της οργάνωσης ήταν να εμψυχώσει και να συσπειρώσει τον Ελληνισμό της ελεύθερης Ελλάδος, καθώς και τον απελευθερωμένο πρόσφατα Ελληνισμό της οθωμανικής επικράτειας. Η έκκληση απευθύνεται προς τους Θράκες για να συνεχίσουν τον αγώνα. Επειδή οι Βούλγαροι και οι Τούρκοι διέπραξαν αδικίες σε βάρος των Ελλήνων, γι' αυτό καλούνται οι Θράκες να υπερασπιστούν τη γη τους, την τιμή τους, την περιουσία τους και την «δι' απείρων θυσιών κτηθείσαν ελευθερίαν» τους. Σώζεται ακόμη προκήρυξη της οργάνωσης με τίτλο «Κεντρική Θρακική Επιτροπή Αμύνης», στην οποία εκφράζονται ευχαριστίες προς τις ομόδοξες δυνάμεις Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας για την αναγνώριση των ελληνικών δικαιών. Ανάλογη προκήρυξη είναι και αυτή της διοικούσας επιτροπής της Μικρασιατικής Αμυνας προς το μικρασιατικό λαό (18.3.1922). Και τα δύο κείμενα της Θρακικής και Μικρασιατικής Αμυνας εκφράζουν την πικρία τους για την αδιαφορία των ξένων στα δεινά που έχουν υποστεί οι Έλληνες στη Θράκη και τη Μ. Ασία και ακόμη τη θέρμη με την οποία ο Ελληνισμός εκάλειτο να ομονοήσει και να πολεμήσει για την ελευθερία του.

Στο καταστατικό του συνδέσμου «Καρτερία» ορίζεται ότι σκοπός είναι η παλιννόστηση και όχι η ανταλλαγή προσφύγων

1914

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος· η Τουρκία στο πλευρό της Γερμανίας· απομακρύνεται ο πατριαρχικός επίσκοπος Φώτιος από την Ανατολική Ρωμυλία· παράλληλα απελευθύνονται όλοι οι Έλληνες κληρικοί από την Ανατολική Ρωμυλία

1915

Ρήξη Βενιζέλου-Βασιλιά Κωνσταντίνου για τη συμμετοχή των ελληνικών δυνάμεων στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ εναντίον της Γερμανίας και των συμμάχων της· η Βουλγαρία προσχωρεί στον πόλεμο με τις δυνάμεις της Γερμανίας· οι Δυτικοί Σύμμαχοι κηρύσσουν τον πόλεμο εναντίον της Βουλγαρίας (Οκτ.)

1916

Ο Βενιζέλος συγκροτεί χωριστή κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη

1917

Η προσχώρηση της Ελλάδας στις δυνάμεις της Αντάντ προκαλεί έντονα προβλήματα στη διαβίωση των λίγων Ελλήνων που έχουν απομείνει στην Ανατολική Ρωμυλία

1918

Ανακωχή του Μούδρου -τίθεται τέλος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

1919

Η Επιτροπή του Συνεδρίου του Παρισιού συζητεί το ζήτημα της Θράκης (20.2.)· ο Βενιζέλος με την ομιλία του στα μέλη της Επιτροπής διατυπώνει τις ελληνικές θέσεις για την Ανατολική και τη Δυτική Θράκη· οι αντιπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων αντιμετωπίζουν θετικά την ελληνική διεκδίκηση· ξαφνική υπαναχώρηση του Αμερικανού εκπροσώπου (11.3.)· ο Βενιζέλος συνεργάζεται με τους Θράκες μουσουλμάνους για να πετύχει την υποστήριξή τους στις ελληνικές θέσεις σε βάρος των διεκδικήσεων της Βουλγαρίας· οι μουσουλμάνοι της Θράκης προωθούν έντονα αυτονομιστικές απόψεις, πράγμα που ανιχνεύεται στις επιδιώξεις του Βενιζέλου· το Θρακικό επανεξετάζεται στο Παρίσι

από την Κεντρική Επιτροπή εδαφικών υποθέσεων του Συνεδρίου (Ιουλ.)· οι Ιταλοί επιδιώκουν να σχηματίσουν πλειοψηφία μαζί με ΗΠΑ και Ιαπωνία προκειμένου να αντιπαρατεθούν στην αγγλογαλλική υποστήριξη των ελληνικών θέσεων ανάμεσα στα μέλη της Επιτροπής· η Ιαπωνία για λόγους δικών της συμφερόντων υποστηρίζει τις αγγλογαλλικές απόψεις στο θρακικό ζήτημα· οι ΗΠΑ υποστηρίζουν ότι η Βουλγαρία πρέπει να κρατήσει ολόκληρη τη Δυτική Θράκη και προσπαθούν με κάθε τρόπο να πετύχουν την έξοδο της Βουλγαρίας στο Αιγαίο (11.7.)· ο Βενιζέλος κατόπιν έντονων διαβουλεύσεων με την παλική κυβέρνηση καταφέρνει να διαφοροποιηθούν οι παλικές θέσεις υπέρ των ελληνικών συμφερόντων (29.7.)· οι Αγγλοι προτείνουν την αυτονομία της Θράκης μέσα στα σύνορα του ελληνικού κράτους (Αύγ.)· ο Αμερικανός πρόεδρος Ουίλσον προτείνει σχέδιο συνολικού διαμοιρασμού της Δυτικής Θράκης, συγκεκριμένα να δοθεί στην Ελλάδα η περιοχή Ξάνθης-Γκιουμουλτζίνας, ήτοι το 1/8 της Δυτικής Θράκης (28.8.)· με τη συνθήκη του Νείγι τακτοποιούνται τα σύνορα της Δυτικής Θράκης, η οποία περνά σε διασυμμαχική διοίκηση Ελλήνων και Γάλλων (14/27.11.)· συλλαλητήριο στο Σύνταγμα υπέρ της πολιτικής του Βενιζέλου

1920

Ο συνταγματάρχης Τζαφέρ Ταγιάρ στασιάζει εναντίον της τουρκικής

κυβέρνησης (Απρ.)· αποσύρονται οι συμμαχικές δυνάμεις από τη Δυτική Θράκη (Μάιος)· η Στρατιά Θράκης υπό τον αντιστράτηγο Ζυμβρακάκη εγκαθίσταται στη Δυτική Θράκη (3.6)· ελληνικές μεραρχίες της Στρατιάς Θράκης και η μεραρχία Σμύρνης κινούνται εναντίον του Ταγιάρ, προελαύνουν στην Ανατολική Θράκη και φτάνουν μέχρι την Αδριανούπολη (12.7)· η Ανατολική Θράκη περιέρχεται στις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις (τέλη Ιουλ.)· ο βασιλιάς Αλέξανδρος επισκέπτεται πόλεις της περιοχής· το Δεδέ -Αγάς μετονομάζεται προς τιμήν του σε Αλεξανδρούπολη· η Συνθήκη των Σεβρών επικυρώνει ουσιαστικά τις ελληνικές κτήσεις παραχωρώντας την Ανατολική Θράκη στην Ελλάδα (28.7/10.8)· η Ελληνική Διοίκηση ξεκινά το έργο της αναδιοργάνωσης της Θράκης· στις πρώτες εκλογές της Θράκης, οι Έλληνες καταλαμβάνουν 30 έδρες, οι μουσουλμάνοι 20, οι Εβραίοι 1 και οι Αρμένιοι 1 (1.11)

1921

Διασυμμαχική συνδιάσκεψη του Λονδίνου (22.1)· συνεχίζεται με ένταση η μικρασιατική εκστρατεία

1922

Το πρωτόκολλο των Μουδανιών που υπογράφεται μετά τη μικρασιατική καταστροφή διατάσσει την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης από τον ελληνικό στρατό, την υποχώρηση των δυνάμεων δυτικά του Εβρου και την παράδοση της διοίκησης στον τουρκικό στρατό (28.9/11.10)· οι ομογενείς της Ανατολικής Θράκης εγκαταλείπουν τους τόπους τους και εγκαθίστανται στη Δυτική Θράκη και στη Μακεδονία (2/15.10)

1923

Υπογράφεται η σύμβαση περί ανταλλαγής των ελληνοτουρκικών πληθυσμών (17/30/1)· η στρατιά του Εβρου με διοικητή τον υποστράτηγο Θ. Πάγκαλο και με 9 μεραρχίες πεζικού και μία ιππικού είναι παραταγμένη στον Εβρο (Απρ.)· υπογράφεται η συνθήκη της Λωζάννης η οποία διευθετεί οριστικά τα σύνορα στη Θράκη (24.7)

Τελετή παράδοσης του τεμένους της Γκιουμουλτζίνας (Κομοτηνής) από τις ελληνικές αρχές στους μουσουλμάνους το 1913 μετά την αποχώρηση των Βουλγάρων

Πάνω και δεξιά, ημερολόγιο του 1902 του αξιوسέβαστου βιλαετίου Αδριανούπολης, που δείχνει και το όνομα του μουφτή Κομοτηνής, Χάτζα Σαλήχ

ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Η ΤΟΥ ΜΑΝΩΛΗ Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ
επίκ. καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

ενσωμάτωση της Θράκης στο ελληνικό κράτος οδήγησε σε μια σειρά μετασχηματισμών και αλλαγών και στο πεδίο της πολιτικής, της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας των κατοίκων της. Οι αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας είχαν διαμορφώσει έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής, με σταθερές συνθήκες και μικρές δυνατότητες αλλαγών, που αμέσως μετά την ενσωμάτωση θα έπρεπε να προσαρμοστούν στις νέες καταστάσεις και να εναρμονιστούν με τις αντίστοιχες δομές του ελληνικού κράτους.

Φυσικά, δεν παρουσίαζε ολόκληρη η Θράκη τα ίδια κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά, καθώς υπήρχε έντονη η διαφοροποίηση ανάμεσα στα αστικά κέντρα, με τον εισαγόμενο από την Ευρώπη, εν πολλοίς, κόσμο τους και την αγροτική ενδοχώρα, όπου η γεωργία και η κτηνοτροφία αποτελούσαν τους κύριους πόρους τόσο για τους χριστιανούς όσο και για τους μουσουλμάνους κατοίκους. Ιδιαίτερος όμως εδώ θα μας απασχολήσει το δυτικό κομμάτι της Θράκης, αυτό που εντάχθηκε στην ελληνική επικράτεια με τα γεγονότα του 1920, και ακολούθησε ανάλογη ιστορική πορεία έκτοτε.

Σημαντική πηγή μας για την κατάσταση που η ελληνική διοίκηση παρέλαβε στη Θράκη, αλλά και για τους αντίστοιχους σχεδιασμούς της ως προς το μέλλον της νέας αυτής ελληνικής επαρχίας, αποτελούν τα υπομνήματα και οι εκθέσεις που οι διάφορες προξενικές αρχές των θρακικών πόλεων και

۷۸۰ قور کابلا ساجاتی		۷۸۱ قور کابلا ساجاتی	
(ز جاعت اسلامه عیسی)		(ز جاعت اسلامه عیسی)	
رئیس	نائب ایدی	رئیس	نائب ایدی
اعضا	مدیر ایدی	اعضا	مدیر ایدی
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
(روم جاعت عیسی)		(روم جاعت عیسی)	
رئیس	نائب ایدی	رئیس	نائب ایدی
اعضا	مدیر ایدی	اعضا	مدیر ایدی
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
(بیکجه دایمی)		(بیکجه دایمی)	
رئیس	نائب ایدی	رئیس	نائب ایدی
اعضا	مدیر ایدی	اعضا	مدیر ایدی
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
(اورشلیم دایمی)		(اورشلیم دایمی)	
رئیس	نائب ایدی	رئیس	نائب ایدی
اعضا	مدیر ایدی	اعضا	مدیر ایدی
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر
اعضا	شاکر	اعضا	شاکر

Αριστερά, καρτ ποστάλ της Κομοτηνής την εποχή της ενσωμάτωσης

ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

τα πρώτα όργανα διοίκησης, με κορυφαίο τον **Χαρίσιο Βαμβακά**, έστειλαν στις προϊστάμενες αρχές τους. Από τα κείμενα αυτά προκύπτει ότι οι εύφορες αγροτικές εκτάσεις, ιδιαίτερα μάλιστα η κοιλάδα του Εβρου, ήταν ακαλλιέργητες και ανεκμετάλλευτες, ενώ θα μπορούσαν να προσφέρουν μεγάλες ποσότητες δημητριακών, βαμβακιού και ρυζιού. Προτείνεται μάλιστα η διαρρύθμιση της κοίτης του Εβρου και η βελτίωση των μέσων καλλιέργειας, ώστε να αυξηθεί η παραγωγή.

Φαίνεται ότι η ελληνική διοίκηση της Θράκης προσπάθησε να αναπτύξει διάφορες πλουτοπαραγωγικές πηγές, όπως οι αλυκές, που είχαν εκχωρηθεί σε γαλλική εταιρεία, τα ιχθυοτροφεία, οι αμπελώνες στην Κομοτηνή και το Σουφλί που είχαν υποστεί ζημιές από τη Βουλγαρική κατοχή, ακόμη και το πετρέλαιο, η ύπαρξη του οποίου είχε ανιχνευθεί στο Σουφλί, και ο τουρισμός: σ' αυτήν τουλάχιστον

την τελευταία κατεύθυνση φαίνεται να στοχεύουν οι παρατηρήσεις του Βαμβακά για την ανάγκη εξωραϊσμού των Φερών, ώστε να προσελκύουν επισκέπτες λόγω των αρχαιολογικών μνημείων της περιοχής (ναός Παναγίας Κοσμοσωτείρας κ.λπ.). Ακόμη και απόψεις ή προτάσεις για την εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών, των μεταλλείων και των δασών συναντούμε διατυπωμένες στα έγγραφα αυτά.

Πρόκειται για μια προσπάθεια μετασχηματισμού του οικονομικού μοντέλου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα όρια και με τις συνθήκες της ελληνικής οικονομίας που, έχοντας στραμμένα τα μάτια προς τη Δυτική Ευρώπη, προσπαθούσε να μιμηθεί ευρωπαϊκά πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης. Για την καλύτερη προώθηση αυτού του μετασχηματισμού προτείνεται η άμεση ίδρυση υποκαταστημάτων της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στην Ξάνθη, την Κομοτηνή, την Αλεξανδρούπολη και το ▶

Σουφλί, ώστε να κινούνται κεφάλαια, να χορηγούνται δάνεια και να επικρατήσει συναλλαγματική σταθερότητα ανάμεσα στα ξένα νομίσματα που κυκλοφορούσαν στην περιοχή, με απώτερο στόχο την τόνωση της οικονομικής ζωής και την ενίσχυση της παραγωγής. Στην ίδια κατεύθυνση, και για την εξασφάλιση συνθηκών σιγουριάς και ομαλότητας, θίγεται συχνά το πρόβλημα έλλειψης τίτλων ιδιοκτησίας, πολλοί από τους οποίους είχαν χαθεί με τη βουλγαρική κατοχή, και προτείνεται η προσφυγή στα κτηματολόγια των καζάδων, στην Αδριανούπολη, ή μια νομοθετική αντιμετώπιση του προβλήματος, συνολικά.

Η ανάπτυξη, με τις πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις της, υπήρξε ο πρώτος στόχος της ελληνικής διοίκησης· στο πλαίσιο αυτό εξασφαλίστηκε η ομαλή οργάνωση και λειτουργία της τηλεγραφικής και της ταχυδρομικής υπηρεσίας, οι οποίες ακόμη και κατά την περίοδο της Διασυμμαχικής Κατοχής διεξαγόταν από ειδικό γραφείο, εγκατεστημένο στην Αντιπροσωπεία και τα Γραφεία Περιθάλψεως. Η α-

Οι τοπικοί προύχοντες συνέχισαν τον ηγετικό ρόλο τους με την ένταξή τους στο Βενιζελικό ή το Λαϊκό Κόμμα

ποστολή στη Θράκη 30 τηλεφωνικών συσκευών από το υπουργείο Συγκοινωνιών σήμανε την αρχή του τηλεφωνικού δικτύου της περιοχής, ενώ τα δημόσια έργα, με πρωτεύουσα την οδοποιία, σχεδιάστηκαν ώστε να εξυπηρετήσουν αυτήν ακριβώς την αναπτυξιακή διάσταση. Δρόμοι, γεφύρια και λιμάνια, με κυριότερο εκείνο της Αλεξανδρούπολης (Δεδέαγατς) ενιάχθηκαν στο σχεδιασμό αυτό, ενώ ιδιαίτερη μέριμνα ελήφθη για την επισκευή και ανασύσταση οικισμών που οι πολεμικές επιχειρήσεις και τα αντίστοιχα έργα (χαρακώματα, κ.λπ.) είχαν ερημώσει, όπως συνέβαινε με τη Μάκρη. Είναι απολύτως χαρακτηριστικές, για την προσπάθεια αυτή, οι εκθέσεις του **Χαρίσιου Βαμβακά** προς τον υπουργό Εξωτερικών **Ν. Πολίτη**, γύρω από την ανοικοδόμηση και την οικονομική οργάνωση της Θράκης μετά την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος.

Το πολιτικό σύστημα των Ελλήνων της Θράκης, πριν από την ενσωμάτωση, βασισμένο στην αρχή των εθνοτήτων του οθωμανικού κράτους, έπρεπε να εναρμονιστεί προς το ελληνικό πολιτικό σύστημα. Στην Ανατολική Θράκη, για παράδειγμα, κατά το σύστημα διάσπησης της διοίκησης της «Ελληνικής Αρμοστείας» (1920-1922) οργανώθηκαν 4 νομοί (Αδριανούπολης, Σαράντα Εκκλησιών, Ραιδεστού

και Καλλιπόλης) με 23 υποδιοικήσεις, προϋπολογίσθηκαν με ακρίβεια τα δημόσια έσοδα και έξοδα και οργανώθηκε το έργο του εποικισμού, με εξασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών πόρων. Φυσικά, οι τοπικοί προύχοντες, αυτοί που είχαν τον πρώτο ρόλο στη διοίκηση των ελληνικών κοινοτήτων, συνέχισαν τον ηγετικό ρόλο τους, με την ένταξή τους στα κυρίαρχα σχήματα της ελληνικής πολιτικής ζωής, το Βενιζελικό και το Λαϊκό Κόμμα. Κι όπως συνέβη και σε άλλες περιοχές, που ενσωματώθηκαν κατά τις αρχές του 20ού αιώνα στο ελληνικό κράτος, η συναισθηματική φόρτιση και το εθνικό αίσθημα οδήγησαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στις τάξεις του Βενιζελικού κόμματος, ιδίως για το πρώτο χρονικό διάστημα, αμέσως μετά την ενσωμάτωση.

Η ηγετική τάξη των Ελλήνων της Θράκης συνδεόταν κυρίως με το εμπόριο και τις μεταπρατικές δραστηριότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι καπνέμποροι της Εάνθης, η ύπαρξη των οποίων στηρίχθηκε στη συστηματική καπνοκαλλιέργεια της περιοχής. Στον αστικό χώρο της Εάνθης οι καπνεργάτες αποτελούσαν το κοινωνικό ισοδύναμο του αγρότη καπνοκαλλιεργητή της υπαίθρου και σχημάτιζαν επίσης μια ιδιαίτερη τάξη, με συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές. Το σχήμα αυτό διατη-

ρήθηκε και μετά την ενσωμάτωση και συνέχισε να υπάρχει, μέχρι που οι νέες συνθήκες οδήγησαν στην ατόνωση και στην εξαφάνιση της καπνεμπορικής τάξης, που μετασχηματίστηκε, αναλαμβάνοντας άλλες, μεταπρατικές κατά κανόνα, οικονομικές δραστηριότητες, αν και η καπνοκαλλιέργεια συνεχίζεται μέχρι σήμερα στην περιοχή. Πάντως, οι προϋπολογισμοί της Ελληνικής Τραπέζης Αδριανουπόλεως, που σώζονται με λεπτομέρειες μετά το 1908, δείχνουν τη σαφή γεωργική κατεύθυνση της οικονομικής οργάνωσης του θρακικού χώρου.

Αμέσως μετά την ενσωμάτωση, οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές στη Θράκη ανάμεσα στο μουσουλμανικό και το χριστιανικό στοιχείο δεν φαίνονται κυριαρχικές. Χαρακτηριστική, για την περίπτωση, είναι η κίνηση των Πομάκων της ελληνικής Θράκης (1918-1923), που με τους αντιπροσώπους και τα υπομνήματά τους ζητούσαν να ενταχθεί η περιοχή τους στην ελληνική επικράτεια. Ακόμη και μετά την ενσωμάτωση οι Πομάκοι, αλλά και πολλοί από τους υπόλοιπους μουσουλμάνους της περιοχής, συνέχισαν να επιμένουν στις απόψεις τους, ώστε όταν το 1923 ο Φουάτ Βένης δέλησε να συστήσει τουρκο-

βουλγαρικό θρακικό κομιτάτο, για να οπισθοκοπήσει τον ελληνικό στρατό, οι μουσουλμάνοι αρνήθηκαν να ενταχθούν σ' αυτό, ματαιώνοντας την προσπάθεια, γεγονός που οδήγησε σε κύμα δολοφονιών. Η συνεργασία Νεότουρκων και Βουλγάρων βρήκε αντίθετους τους μουσουλμάνους της ελληνικής Θράκης, η προσέγγιση των οποίων με την Τουρκία συντελέσθηκε μετά την ενσωμάτωση και τη Συνθήκη της Λωζάννης. Η ενσωμάτωση του 1920 βρήκε χριστιανούς και μουσουλμάνους σε μια απολύτως ειρηνική συνύπαρξη, στοιχείο που προσδιορίζει καίρια το κοινωνικό τοπίο στη Θράκη εκείνης της εποχής.

Πριν από την ενσωμάτωση, η οικονομική δραστηριότητα των Θρακών εγγραφόταν σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, όπου πρωτεύοντα ρόλο έπαιζαν πόλεις όπως η Αδριανούπολη και η Φιλιππούπολη, αλλά και μεγάλες εμποροπανηγύρεις, όπως αυτή της Ουζουνζόβας. Μετά τα γεγονότα του 1920, με τις νέες ισορροπίες και κυριαρχίες της περιοχής, αλλά και με τα νέα σύνορα που σχηματίστηκαν, οι

Ο χάρτης που παρουσίασε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Βουλή στις 30/4/1920, που δείχνει μέχρι πού εκτείνεται η Ελλάδα (εφημερίδα «Μακεδονία», 1/5/1920)

Η πληθυσμιακή ανανέωση έφερε νέα επαγγέλματα και νέους όρους στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου

συνθήκες αυτές άλλαξαν ριζικά, συμπαρασύροντας στην αλλαγή δραστηριότητες, δομές, ακόμη και νοοτροπίες και συμπεριφορές, στο πλαίσιο ενός σκηνικού που άλλαζε ραγδαία και δραματικά. Η κοινωνική οργάνωση και δράση έδωσε τη θέση της στην κρατική προοπτική, αν και η γεωγραφική θέση της Θράκης συνέχισε να αποτελεί παράγοντα ευημερίας και πλουτισμό για τους κατοίκους της.

Η βαθμιαία εξασθένιση άλλων εθνικών ομάδων της περιοχής, όπως των Αρμενίων και των Εβραίων, έφερε βαθμιαία το εμπόριο στη, σχεδόν αποκλειστική, δικαιοδοσία των Ελλήνων. Από την άλλη πλευρά, οι γαιοκτηνικές σχέσεις στη Θράκη είχαν πραγματικά εξαθλιώσει το αγροτικό δυναμικό, σε συνδυασμό με τον υπερδανεισμό με τόκους υπερόγκους, ώστε πολλοί ελεύθεροι μικροκαλλιεργητές να έχουν μεταπέσει στο καθεστώς του δουλοπάροικου. Αλλά και η μεγάλη ιδιοκτησία, τα τσιφλίκια, που λειτουργούσαν με πρόσληψη καλλιεργητών, οδηγούσε συχνά τους μικροκαλλιεργητές σε δυσχερή οικονομική και κοινωνική θέση. Είναι απολύτως χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Μ. Σταμούλης στα Θρακικά 18 (1943), σ. 193-217, γύρω από τους σκληρούς όρους της καθημερινότητας αυτών των ανθρώπων.

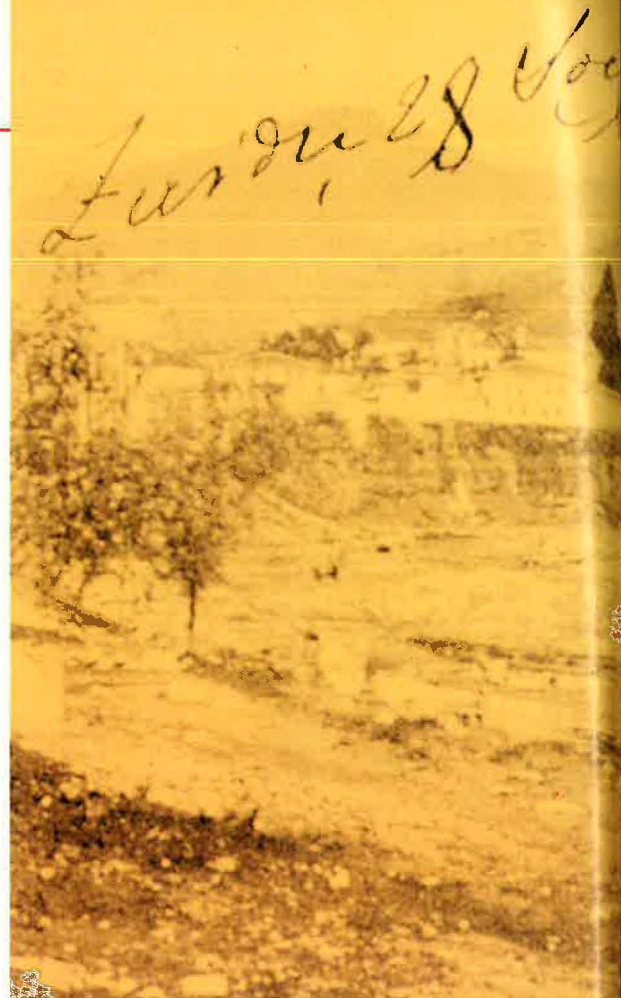
Μετά την ενσωμάτωση, οι όροι αυτοί άλλαξαν με

τον αναδασμό της γης, αλλά και με τις νέες πραγματικότητες που δημιουργήσαν οι διάφορες προσφυγίες. Την αλλαγή αυτή, αλλά και την κατάσταση που οι Έλληνες βρήκαν στη Θράκη, περιγράφει με ενάργεια ο **Δημ. Κ. Σβολόπουλος** στο βιβλίο του «Η Θράκη υπό την ελληνικήν διοίκηση», τυπωμένο στην Κωνσταντινούπολη, το 1922. Εκεί βλέπουμε ότι μετά την ενσωμάτωση παλιννόστησαν στη Θράκη 31.106 χριστιανικές και 7.665 μουσουλμανικές οικογένειες, ενώ στον ελεύθερο θρακικό χώρο είχαν εγκατασταθεί και 4.632 οικογένειες προσφύγων από τον Πόντο και την Ανατολική Ρουμेलία. Αν σ' αυτούς προστεθούν οι πρόσφυγες της καταστροφής του 1922 και οι ανταλλάξιμοι της Συνθήκης της Λωζάννης, εύκολα αντιλαμβανόμαστε τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ανατροπές που σημάδεψαν τη Θράκη μετά την ενσωμάτωσή της στο ελεύθερο ελληνικό

Τα έργα υποδομής στα παραμελημένα αστικά κέντρα, οι φορολογικές ελλοψεύσεις και οι συνεταιρισμοί άλληλαζαν τις δυσμενείς συνθήκες

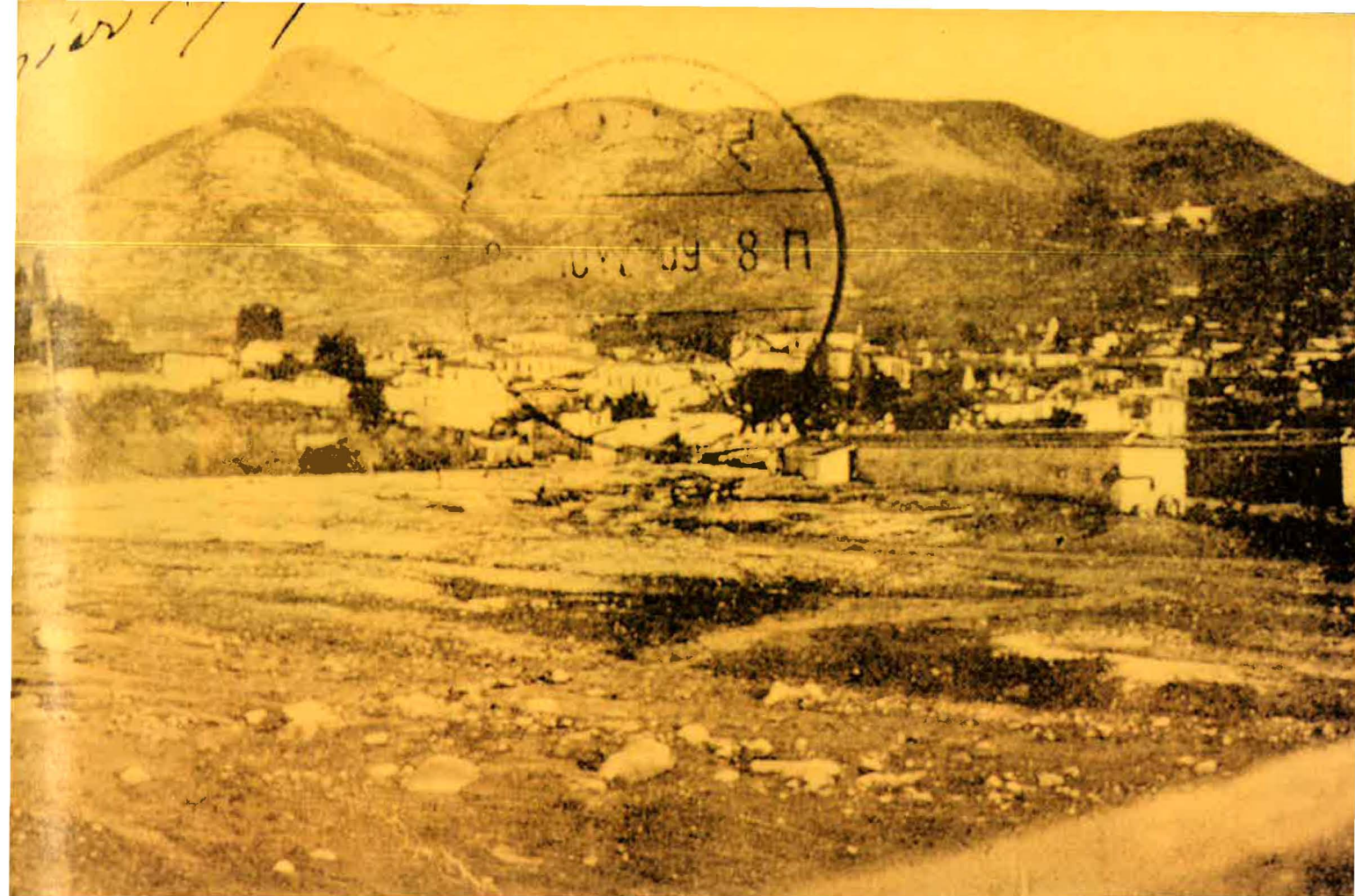
κράτος και καθόρισαν τη μέχρι σήμερα πορεία του θρακικού Ελληνισμού. Ο Σβολόπουλος περιγράφει με λεπτομέρειες τις ενέργειες και τις χορηγίες του κράτους για να ξαναπάρει η Θράκη την όψη κατοικημένης περιοχής.

Η πληθυσμιακή αυτή ανανέωση έφερε και τη δημιουργία νέων όρων στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου. Νέα επαγγέλματα, νέοι τρόποι και όροι οικονομικής δραστηριοποίησης, ακόμη και νέα σύμβολα εισήχθησαν στην παραδοσιακή καθημερινότητα των κατοίκων. Η προώθηση μιας σειράς έργων υποδομής και φυσιογνωμίας στα παραμελημένα αστικά κέντρα, η κατάργηση της βαριάς φορολογίας, η ενίσχυση των αγροτών με δωρεάν παροχή σπόρων, ζώων, εργαλείων και η ίδρυση γεωργικών συνεταιρισμών, επιμελητηρίων και λιμεναρχείων άλλαξε την υπάρχουσα κατάσταση. Ο Σβολόπουλος σημειώνει ότι το 1922 είχαν διανεμηθεί 4.655 άροτρα, 290 κάρτα και 241 τσάπες, ενώ είχαν οργωθεί 15.351 στρέμματα, 1.138 είχαν σβαντιστεί και 237 είχαν σπαρθεί. Στην Κομοτηνή ιδρύθηκαν 7 συνεταιρισμοί με 192 ιδρυτές και 31.300 δρχ. κεφάλαιο, ενώ στο Νομό Εβρου 44 συνεταιρισμοί, με 1.890 ιδρυτές και 192.960 δρχ. κεφάλαιο αντιστοιχούν. Οι αριθμοί αυτοί αποτυπώνουν μια ευημερία, που είχε ανάλογες επιπτώσεις στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή των κατοίκων της ελληνικής Θράκης.

Ενδιαφέρον, από την άποψη αυτή παρουσιάζουν οι αναμνήσεις του αναπληρωτή γενικού διοικητή Θράκης **Κώστα Γεραγά**, όπως αποτυπώνονται στο βιβλίο του «Αναμνήσεις εκ Θράκης 1920-1922», τυπωμένο στην Αθήνα το 1925. Ο Γεραγάς περιγράφει με ενάργεια την κατάσταση αλλά και την ιακτοποίηση και εγκατάσταση στη Θράκη των προσφύγων του 1922, περιγράφοντας ταυτοχρόνως και την αρχή των εξελίξεων που οδήγησαν στην παγίωση κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών στην ελεύθερη ελληνική Θράκη. Δεν είναι χωρίς ενδιαφέρον, όσον αφορά αυτές ακριβώς τις διαδικασίες ενσωμάτωσης, ότι ο θρακικός πληθυσμός συμμετείχε στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και αντιπροσωπεύθηκε στη Βουλή με 30 χριστιανούς, 20 μουσουλμάνους, 1 Εβραίο και 1 Αρμένιο βουλευτές. Πρόκειται ταυτοχρόνως για πολιτικές επιλογές και πράξεις, που καθόρισαν και το μέλλον του θρακικού Ελληνισμού έκτοτε.

Όπως και στην αρχή αναφέρθηκε, η ενσωμάτωση του 1920 σήμανε την αρχή οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών για την ελληνική Θράκη. Ορισμένες απ' αυτές αναφέρθηκαν ήδη σε όσα προηγήθηκαν. Αν παρακολουθήσουμε, μέσα από τις πηγές μας, την εξέλιξη των εξαγωγών καπνού, δημητριακών και μαλλιού από τα λιμάνια της Καβάλας και του Πόρτο Λάγους προς την Τουρκία, την Αγγλία, τη Γαλλία, τη Ρωσία και την Αυστρία, μετά το 1849

Εικόνα της
Ξάνθης πριν από
την προσάρτησή
της στην Ελλάδα

και ως το 1859 ή το 1867, θα σχηματίσουμε σαφή εικόνα της οικονομικής κατάστασης που είχε διαμορφωθεί στη Θράκη πριν από την ενσωμάτωση. Τα πολεμικά γεγονότα των δύο πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα διατάραξαν αυτές τις σχέσεις κι όταν μετά το 1922 το ελληνικό κράτος, παγιωμένο πια και σαφώς οριοθετημένο, θέλησε να προχωρήσει σε ανασυγκρότηση, βρήκε μια εν πολλοίς έρημη ενδοχώρα, η οικονομική και κοινωνική δομή της οποίας έπρεπε να συγκροτηθεί εξ υπαρχής.

Με μειωμένες τις επικοινωνιακές και παραγωγικές δυνατότητες η ελληνική πια Θράκη, που αποτελεί μόνο το δυτικό τμήμα της μείζονος Θράκης, έχασε τον κοσμοπολιτισμό που τη διέκρινε, σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, κι ανέπτυξε μια εσωστρέφεια, που την προσδιόρισε για όλο τον υπόλοιπο 20ό αιώνα. Σήμερα βεβαίως οι συνθήκες αυτές τείνουν να αλλάξουν, καθώς αλλάζει και ο ευρύτερος γεωπολιτικός ρόλος της περιοχής και νέοι άξονες συγκοινωνίας και ενέργειας φέρνουν και πάλι τη Θράκη στο προσκήνιο. Η μεταβατική ωστόσο περίοδος, την οποία σηματοδότησε η ενσωμάτωση της Θράκης στο ελληνικό κράτος, το 1920, υπήρξε μακρά και, σε μερικές περιπτώσεις, επώδυνη για όσους γνώριζαν και βίωναν τις παλιότερες συνθήκες, που έπρεπε πια να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα· μια πραγματικότητα διαφορετική και, ίσως, όχι τόσο ευχάριστη για όσους είχαν

ζήσει τη Θράκη του τέλους του 19ου αιώνα.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Δ., Τα θρακικά κομιτάτα και οι επιδιώξεις των, Κομοτηνή, 1936
 ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ.Α., Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αι. στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου, Θεσσαλονίκη (1980)
 ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ.Α., Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού, Θράκη, Θεσσαλονίκη 1991²
 ΒΑΜΒΑΚΑΣ Π., Περί την απελευθέρωσιν της Δυτικής Θράκης, Αθήνα, 1986
 ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δ., Πολιτική Διοίκησης Θράκης, Πεπραγμένα, Δημόσια έργα, Μάιος 1920-Δεκέμβριος 1921, Αδριανούπολις 1922
 ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΣΤ., Η Δυτική Θράκη και οι Βούλγαροι, Αθήνα 1919
 ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Η απελευθέρωση της Δ. Θράκης από το αρχείο Χ. Βαμβάκη, Αθήναι 1975
 ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Αγνώστες πιτυχές των αγώνων για την απελευθέρωση της Θράκης, Αθήναι 1973
 ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Ελληνικά προξενεία στη Θράκη 2, Αθήναι 1977
 ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Αλεξανδρούπολη και θρακικός Ελληνισμός, Αθήναι 1986
 ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Θράκη. Μορφές και γεγονότα 1902-1922. Αθήνα (1991)
 ΣΤΑΜΟΥΛΗ-ΣΑΡΑΝΤΗ ΕΛΠ., Από την Ανατολική Θράκη, Αθήναι 1956
 ANDREADES A., Appels des Femmes de Thrace et d' Asie Mineure. Athènes 1922
 BIANCONI F., Cartes Commerciales, Province de la Thrace, Paris 1885

**Επαμεινώνδας
Ζυμβρακάκης**
(1863-1922)

Στρατιωτικός, γεννημένος στο Ναύπλιο, γόνος σημαντικής οικογένειας από την Κυθωνία της Κρήτης, η οποία προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες τόσο κατά την Επανάσταση του 1821 όσο και σε όλες τις μετέπειτα κρίσιμες φάσεις των εθνικών αγώνων. Ήταν γιος του στρατηγού Χαράλαμπου Ζυμβρακάκη, υπουργού Στρατιωτικών στις κυβερνήσεις του Βούλγαρη, του Δεληγιώργη, του Ζαΐμη και του Κανάρη. Κατετάγη ως εθελοντής στο στρατό το 1882 και αργότερα εισήλθε στη Σχολή Υπαξιωματικών, από την οποία αποφοίτησε το 1888 με το βαθμό του ανθυπάρχου. Επειτα από δυο χρόνια στάλθηκε στη Γαλλία για να συμπληρώσει τις σπουδές του. Μετείχε στις κρητικές επαναστάσεις των 1886 και 1897 ως εθελοντής. Υπήρξε εκ των πρωταγωνιστών του 1909 και μέλος του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Μόλις εξερράγη το κίνημα του Βενιζέλου μετέβη από τους πρώτους στη Θεσσαλονίκη και τάχθηκε στο πλευρό του. Μετείχε ως μοίραρχος στις πολεμικές επιχειρήσεις του 1918 στη Μακεδονία. Πέθανε το 1922 με το βαθμό του αντιστρατήγου.

**Εμμανουήλ
Ζυμβρακάκης**
(1861-1928)

Αδελφός του προηγούμενου. Εισήλθε στη Σχολή Ευελπίδων από την οποία αποφοίτησε το 1881 με το βαθμό του ανθυπολοχαγού του πυροβολικού. Συνέχισε τις σπουδές του στην Ορλεάνη και μετείχε στην Κρητική Επανάσταση του 1897 ως αρχηγός της φοιτητικής φάλαγγας. Διετέλεσε υπασπιστής του βασιλιά Γεωργίου Α' και μέραρχος της 11ης Μεραρχίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Το 1914 προήχθη στο βαθμό του αντιστρατήγου, ενώ κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του 1917-20 μετείχε ως αρχηγός του στρατού Εθνικής Αμύνης, ο οποίος μετονομάστηκε στις 3 Ιουνίου του 1920 σε Στρατιά Θράκης. Ο Ζυμβρακάκης κατέλαβε το Μάιο του 1920 τη Δυτική Θράκη και τον Ιούνιο κινήθηκε προς τα ανατολικά, φτάνοντας λίγο έξω από την Κωνσταντινούπολη. Συνδέθηκε με στενή φιλία με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και πρωταγωνίστησε στην έκρηξη του κινήματος του 1916.

**Χαρίσιος
Βαμβακάς**
(1872-1952)

Πολιτικός, γεννημένος στην Κοζάνη. Μετά την κήρυξη του Συντάγματος στην Τουρκία εξελέγη Βουλευτής Κοζάνης στην νέα οθωμανική Βουλή. Με την απελευθέρωση της Μακεδονίας εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη και εξέδωσε δική του καθημερινή εφημερίδα. Χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου σε διάφορες εθνικές αποστολές. Μόλις οι ελληνικές δυνάμεις υπό τον Λεοναρδόπουλο κατέλαβαν στις 18 Οκτωβρίου 1919 την περιοχή της Ξάνθης και οι γαλλικές υπό τον Σαρπί την υπόλοιπη Δυτική Θράκη, ο Βαμβακάς συμπαραστάθηκε στην προσπάθεια διοίκησης της περιοχής υπό την ονομασία «Διασυμμαχική Θράκη», προωθώντας έτσι τα εθνικά συμφέροντα. Διετέλεσε κυβερνητικός αντιπρόσωπος στη Δυτική Θράκη και γενικός διοικητής της Ανατολικής Μακεδονίας. Το 1928 εξελέγη γερουσιαστής Θεσσαλονίκης και το 1930 δήμαρχος Θεσσαλονίκης, αλλά η κυβέρνηση του Π. Τσαλδάρη τον έπαυσε το 1934.

Ελευθέριος Βενιζέλος

(1864-1936)

Στο Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων, από το Φεβρουάριο του 1919 και μετά, ο Βενιζέλος έθεσε το ζήτημα της Θράκης, διεκδικώντας την περιοχή που άρχιζε από το όρος Κούλα μέχρι την Αδριανούπολη και τον Άγιο Στέφανο. Οι σύμμαχοι αρχικώς συμφώνησαν με την ελληνική άποψη, επιμένοντας απλώς σε μια βουλγαρική διαδρομή προς το Αιγαίο. Βουλγαρία, Ιταλία και ΗΠΑ ήταν ουσιαστικά αντίθετες στις ελληνικές διεκδικήσεις. Καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στο Παρίσι ο Βενιζέλος προσπάθησε να ελιχθεί ανάμεσα στις αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις και κυρίως να αποκρούσει τις αμερικανικές θέσεις που περιόριζαν την ελληνική απαίτηση μόνο στην περιοχή της Ξάνθης. Ο Βενιζέλος πέτυχε, μετά και τις στρατιωτικές κινήσεις του Οκτωβρίου του 1919, τη συμφωνία στο Νείγι στις 14 Νοεμβρίου, η οποία επιβεβαίωσε την ελληνική κυριαρχία στη Δυτική Θράκη, με τη μεσολάβηση μιας μικρής περιόδου διασυμμαχικής διοίκησης. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα ήταν η μετακίνηση ελληνικών πληθυσμών από την Ανατολική Θράκη στη Δυτική, αλλά ο Βενιζέλος κατάφερε έτσι να περισώσει ό,τι ήταν δυνατόν: «Ολόκληρος προσπάθειά μου στρέφεται πώς χάνοντας Θράκην να σώσωμεν εν μέτρω δυνατόν Θράκας».

Γεώργιος Λεοναρδόπουλος

(1867-1936)

Στρατηγός, γεννημένος στην Κόρινθο. Σπούδασε στη Σχολή Ευελπίδων, αποφοίτησε το 1889 ως ανθυπολοχαγός του Μηχανικού και πήρε μέρος στον πόλεμο του 1897. Κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο τραυματίστηκε στη μάχη του Κόμανου, ενώ στο Β΄ μετείχε ως επιτελικός της 3ης Μεραρχίας. Διετέλεσε μέλος της επιτροπής χαράξεως των ελληνοσερβικών συνόρων. Στην Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης το 1916 ήταν επιτελάρχης του σώματος Εθνικής Αμύνης και προσωπάρχης του υπουργείου Στρατιωτικών. Στις επιχειρήσεις στη Δυτική και Ανατολική Θράκη κατά την περίοδο 1918-20 ήταν διοικητής της 4ης Μεραρχίας με το βαθμό του υποστρατήγου και στις 18 Οκτωβρίου του 1919 απελευθέρωσε την περιοχή της Ξάνθης και έγινε διοικητής της ίδιας περιοχής κατά την περίοδο της διασυμμαχικής διοίκησης. Έγινε διοικητής του Β΄ Σώματος Στρατού μετά τη μικρασιατική καταστροφή, αντέδρασε στην επαναστατική κυβέρνηση του 1922, συνελήφθη, καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά αμνηστεύτηκε και απομακρύνθηκε από το στράτευμα.

Αντουάν Σαρπί

(1869-1941)

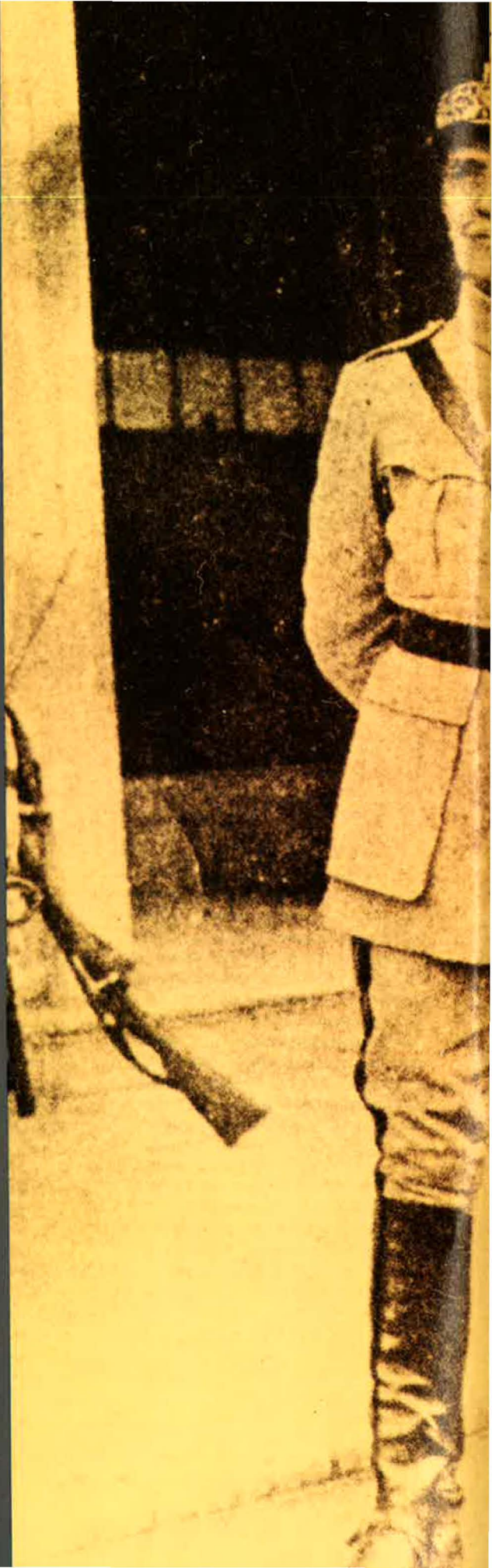
Γάλλος στρατηγός, επικεφαλής των γαλλικών δυνάμεων που είχαν σταλεί στη Θράκη για την εφαρμογή των αποφάσεων του Συνεδρίου Ειρήνης των Παρισίων. Ο Σαρπί κατέλαβε τον Οκτώβριο του 1919 την περιοχή της Δυτικής Θράκης, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για την υλοποίηση των ελληνικών σχεδίων απελευθέρωσης της Θράκης. Ο Σαρπί, εφαρμόζοντας το διάταγμα του επικεφαλής των συμμαχικών δυνάμεων στην περιοχή, στρατηγού Φρανσέ ντ' Εσπερέ, οργάνωσε τη διασυμμαχική διοίκηση της Θράκης, χωρίζοντάς την σε 3 περιοχές διοίκησης, την Ξάνθη, την Γκιουμουλτζίνα και το Καραγάτς. Την πρώτη ανέλαβε ο ελληνικός στρατός υπό τον Λεοναρδόπουλο και τις άλλες δύο οι Γάλλοι. Οι κινήσεις του Σαρπί συνέβαλαν αποφασιστικά στη θετική για την Ελλάδα έκβαση των διαπραγματεύσεων, καθώς υπήρχαν σοβαρές αντιρρήσεις κυρίως εκ μέρους των Αμερικανών, παρά το γεγονός πως οι Γάλλοι υπέβαλαν και την ιδέα αυτονομίσεως της Θράκης.

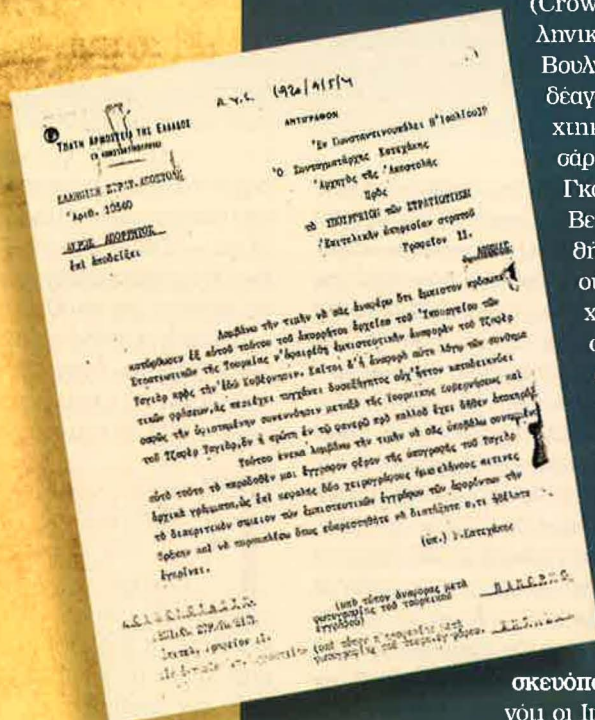
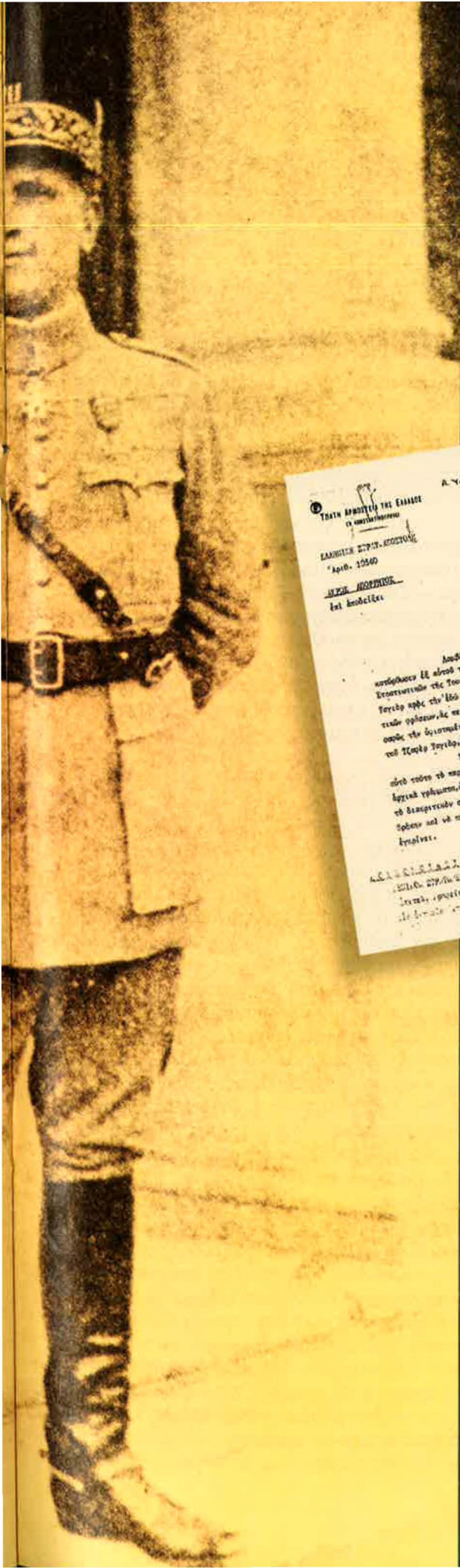
ANTANT:

Τη δίνω,
δεν τη
δίνω,
πάρτε την...

ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ
διδάσκοντος στο ΛΠΘ, καθηγητή του ΛΠΘ

Με τη λήξη του Α' Μεγάλου Πολέμου, το Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι (Ιαν. 1919 - Ιαν. 1920) κλήθηκε να επιλύσει τα προβλήματα που άφησε ο πόλεμος αυτός. Ο **Ελευθ. Βενιζέλος** ήδη στις 30 Δεκεμβρίου 1918 υπέβαλε στο Συνέδριο τις νόμιμες και ιστορικά δικαιωμένες θέσεις της Ελλάδος επί της Δυτ. Θράκης, της Β. Ηπείρου, της Δυτ. Μικράς Ασίας, της Ιμβρου, της Τενέδου, των Δωδεκανήσων και της Κύπρου. Για την περίπτωση μας, τη Θράκη, πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα βιβλιαράκι γραμμένο στη γαλλική από κάποιον Diodore, ψευδώνυμο προφανώς Έλληνας διπλωμάτη, όπου προβαλλόταν η ελληνικότητα της Δυτ. Θράκης διά μέσου των αιώνων και εγένετο χρήσιμη συναγωγή συμπερασμάτων· τίτλος του μικρού αυτού έργου: *Le caractère hellénique de vilayet d' Andrinople à travers l' histoire*, Paris 1919. Η ελληνική αντιπροσωπεία κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια για

Αριστερά,
ο Έλληνας
διοικητής
Χαρίσιος
Βαμβακάς και στη
μέση ο Γάλλος
στρατηγός Σαρπί.
Δύο άνδρες που
έπαιξαν
αποφασιστικό
ρόλο για τη μοίρα
της Θράκης.
Πάνω, απόρρητη
αναφορά του
συνταγματάρχη
Κατεχάκη από την
Κωνσταντινού-
πολη για τις
κινήσεις του
Τζαφέρ Ταγιάρ
(Αρχείο Συμέων
Σολταριόδη)

την προώθηση των εθνικών θεμάτων εν μέσω των ποικίλων ευρωπαϊκών και αμερικανικών συμπεριφορών, που επηρέαζαν καθοριστικώς τις ελληνικές διεκδικήσεις. Για τη Θράκη ο Βενιζέλος ζητούσε τη γεωγραφική ζώνη από την κορυφή του όρους Κούλα που έφθανε ως την Αδριανούπολη, τον ποταμό Τούνζα ως τον Άγιο Σιέφανο, το γνωστό προάσιο της Κωνσταντινουπόλεως. Αρχικώς οι αντιπρόσωποι των Γαλλίας Γκαμπόν (Gambon), Αγγλίας Κρόου (Crowe), Αμερικής Ντέι (Day) δέχθηκαν την ελληνική πρόταση, αλλά υπό τον όρο να δοθεί στη Βουλγαρία εμπορική έξοδος στο Αιγαίο, στο Δεδέαγατς, στην Καβάλα ή στη Θεσσαλονίκη. Δέχθηκαν μάλιστα οι Σύμμαχοι την άμεση προσαρμογή της Ανατ. Θράκης· ο Γάλλος μάλιστα Γκαμπόν θυμισε ότι η γραμμή που πρότεινε ο Βενιζέλος ήταν περίπου ίδια με αυτήν της συνθήκης του Αγίου Σιεφάνου του 1878 που δημιούργησε για τέσσερις μίνες, και μόνον στα χαρτιά, τη μεγάλη Βουλγαρία. Στο μετὰ, στη Θράκη το Τουρκικό Θρακικό Κομπίάτο (CUP) των Τούρκων εθνικιστών προέβαλε την αυτονομία της Λυθ. Θράκης και φυσικά αρνούσαν κάθε ιδέα παραχωρήσεως στην Ελλάδα ή τη Βουλγαρία υπό την επιθυμητή βρετανική προστασία. Ο μουσουλμανικός πληθυσμός μάλιστα εξακολουθούσε να είναι οπλισμένος, ενώ η Βουλγαρία διατηρούσε ένοπλες ομάδες στη Λυθ. Θράκη και στην Ανατ. Μακεδονία, τις οποίες ο στρατηγός Παρα-

σκευόπουλος ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει, μολονότι οι Ιταλοί τις βοηθούσαν παντοιοτρόπως. Ως και το ενδεχόμενο παλοελληνικής συρράξεως στη Λυθ. Θράκη φοβούνταν ορισμένοι πατριωτές στη Συνδιάσκεψη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις αρχές Μαρτίου οι Ντέι, Γκαμπόν, Κρόου δέχθηκαν την πρόταση του Βενιζέλου να παραχωρηθεί ολόκληρη η Λυθ. Θράκη στην Ελλάδα, παρά τις σφοδρές επιφυλάξεις του ανθέλληνας διπλωμάτη Καστόλντι (Castoldi).

Ένα άλλο ζητούμενο κατ'αρχάς τις συζητήσεις ήταν η εξασφάλιση των δημοκρατικών και άλλων δικαιωμάτων του μουσουλμανικού στοιχείου της Λυθ. Θράκης· επί του προκειμένου, η ελληνική αντιπροσωπεία υπενθύμιζε τη βούληση των μουσουλμάνων βουλευτών της βουλγαρικής Εθνοσυνελεύσεως (Sobranje) να παραχωρηθεί η Λυθ. Θράκη στην Ελλάδα, δεδομένων των βουλγαρικών θρησιωδίων στη Λυθ. Θράκη σε βάρος των μουσουλμάνων.

Η θέση της Αμερικής, τον Ιούλιο του 1919, κατέστη αρνητική και επικινδύνη για την Ελλάδα, αφού πρότεινε να περιέλθει η Λυθ. Θράκη στη Βουλγαρία.

Πολύ πιθανή ήταν εδώ η παρέμβαση και οι συμβουλές του Αμερικανού επιτετραμμένου στη Σόφια Μέρφι (Murphy), γνωστού φιλοβούλγαρου, που

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι χθές μεσημβρινά έφικετο δι' έπτάκτοιο έμπορευτοίχας Άρχειτράτητος ΒΥΕΡΕΡΑΙ. Η πόλις κατέκρινε διαταγής Στρατιγού Σαρπύ και προκηρύξεως κρής τούδε κατοίκους ζαημαιοστολλέσθ διδ Γαλλικών οημαιοών. Έγένετο έκλεισμος υποδοχή εις τών Σταθμών εύρεθέντων πλέον τών ένυτέρων στρατιωτικών και πάντων τών έντικροσθικών τών διαφέρων στο χείλυ. Μεταρής εν τή έδρα τής Μερραρχίας δόδεχε κδασ τές έντικροσθιας Έξοικετικώς φιλόφρων δόσθν κρής τών ήμτέσων Κυβερνητικών έντικροσθικών κ ΜΑΝΣΑΚΑΝ μεθ'ού έζοικετρώς συνδιδέσθ έκφρασας και αθέις τήν άρ- ουκείν του διδ τήν συνδρομήν κρής τών Στρατηγών Σαρπύ όστις είναι κατεν βουοικεμένος εις αυτός προκρής ουσχόνως και εις δήλωσιν ότι όσων άφορς τήν Εκιομολυτζίναν αθή ειναίθ έξησφαλιόμενη και όδ παραμυρηθ εις τήν Ελλάδα. Μεταβούνιν εις Αθήνας όδ έλαθ εις συνάντησιν μετά τού Βενιζέλου μεθ'ού όδ καθορισθούν πολλά ζητήματα.

Έπεί τή άφείκει του έκοινοκόησας διδ τής δημοτικής άρχής προκηρύξιν και τούδε κατοίκους δι' τής ένδριαν ότι όδ είναι οεσθιή και έλευθέρη ή έκ- ουκτοι: τού θρησκεστικών καθήκόντων, ή λειτουργία τών οχολείων κόντων τών στοιχείων, ότι όδ έκοσθθύν τος δικαιόσθους πάντα τά έδρυματα και αί περιοοείαι και ότι όκοπός τής διοικήσεως των είναι ή τήρησις τής τάξαι τής όγείας και ή έκίβολή τούς δικαιοσ.

Τό έκπρας ήμμερον τήν 18ην όραν άναχώρησε διδ Θεσσαλονίκην. Ούδενια μέχει ούμμερον μεταβολή διοικητική έγένετο έκακολοσθούσα καρι μένουσα ή αθή έκκρημής και ατέλειος κατέτασις. Οι Γούλγαροι ήμμοιοι: κ άλληλοι παρεμνοσθύν εις τές θέσεις των, μη παρατηρηθεσθής ούδεμής άν- τικαταστέσους κίθονθ: έλλείθει προουκτικό.

Αναφορά του υπολοχαγού Εμμανουήλ Βακκά, ο οποίος αναφέρει ότι ο στρατηγός Σαρπί θεωρούσε εξασφαλισμένη την παραχώρηση της Γκιουμουλτζίνας στην Ελλάδα (Αρχείο Συμών Σολταριδή)

προσεκόμισε στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού έγγραφα υπερβαλλόντως φιλοβουλγαρικά για τη Θράκη, τη Δοβρουσά, τη Μακεδονία. Ο Βενιζέλος αντέδρασε άμέσως υποστηριζόμενος αυτή τη φορά από τον Ιταλό ομολόγό του Τσιόνι (τέλη Ιουλίου 1919). Η νέα αυτή εξέλιξη διαφοροποίησε, επομένως, και τις θέσεις των άλλων ευρωπαϊκών κρατών: η Αγγλία πρότεινε αυτόνομο θρακικό κράτος στα όρια του ελληνικού κράτους (Αύγ. 1919), αλλ' η πρότασή της απορρίφθηκε από τους Αμερικανούς διπλωμάτες: η Γαλλία πρότεινε συμβιβαστικώς ίδρυση ελευθέρου κράτους στο Δεδέαγατς, στο οποίο θα συμπεριλαμβάνονταν και τμήματα της Δυτ. Θράκης με βουλγαρικές μειονότητες. Τη λύση αυτήν ευνοούσε η Αμερική με τον αντιπρόσώπό της Πολκ (Polk), αλλά και ο Βενιζέλος που υπολόγιζε ότι έτσι θα προσαχτούσε την Ανατ. Θράκη στην Ελλάδα και τμήμα μεταξύ ελληνικών συνόρων, Μάκρης και Αιγαίου. Σημειωτέον ότι η αμερικανική πολιτική στόχευε στη διευθέτηση του θρακικού ζητήματος, ύστερα από τον προσδιορισμό των ορίων του κράτους της Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο την ενδιέφερε πρωτίτως. Και ενώ αναμενόταν η υπογραφή οριστικής συμφωνίας, ο Αμερικανός πρόεδρος Ουίλσον (Wilson), με μήνυμά του στις 28 Αυγ. 1919, αντιπρότεινε αιφνιδιαστικώς να δοθεί στην Ελλάδα μόνον η περιοχή Ξάνθης - Κομοινηής, δηλ. το 1/8 της Δυτ. Θράκης: η υπόλοιπη θα περιερχόταν στη Βουλγαρία, ενώ η Νοτιοδυτική και ολόκληρη η Ανατολική στο κράτος της Κωνσταντινουπόλεως. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι η Αμερική, με το από 21 Ιουλίου υπόμνημά της, μολονότι αναγνώριζε την ελληνική υπεροχή στη Δυτ. Θράκη πριν από τον πόλεμο, τη φυγή και την αιχμαλωσία του ελ-

ληνικού στοιχείου από τους Βουλγάρους, εκτιμούσε, ωστόσο, ότι δεν έπρεπε να αδικηθεί η Βουλγαρία, για την οποία επιμόνως συνιστούσε διέξοδο προς το Αιγαίο. Αντιθέτως, οι Αγγλοι, Γάλλοι και Ιάπωνες (που συμμετείχαν στη Συνδιάσκεψη) υποστήριζαν, με δικό τους υπόμνημα, τις ελληνικές απόψεις, επισημαίνοντας ότι η Βουλγαρία δεν έχει κανένα δικαίωμα επί της Δυτ. Θράκης: στο ίδιο υπόμνημά τους κατηγορούσαν τη Βουλγαρία για ωμότητες, βάρβαρη συμπεριφορά και αρπακτική διάθεση σε βάρος των γεγονικών της χωρών. Την αποκάλυπτη ανθελληνική αμερικανική πολιτική προσπάθησε να ανατρέψει ο Βενιζέλος με μήνυμά του προς τον πρόεδρο Ουίλσον, όπου τόνιζε ότι προέχει η εθνολογική υπεροχή των Ελλήνων της Δυτ. Θράκης από τα οικονομικά συμφέροντα της Βουλγαρίας. Η ελληνική διπλωματία κινητοποίησε παραλλήλως τους γερούσιαστές Κινγκ (King), Γκάρνι (Gary), Σίβανσον (Sivanson) και τους Έλληνες ομογενείς της Αμερικής για την άσκηση πιέσεων επί του Ουίλσον, τον οποίο φαίνεται ότι επηρέαζαν οι ανθελληνικοί (καθολικοί το θρήσκευμα) κύκλοι του Ροβερτιέου Κολεγίου Κωνσταντινουπόλεως και οι μεγαλέμποροι καπνού, ανταγωνιστές των ελληνικών συμφερόντων.

Ευτυχώς, η αμερικανική παρέμβαση απορρίφθηκε από τους Αγγλογάλλους και άρχισε, έτσι, νέος κύκλος διαπραγματεύσεων που οδήγησαν σε αδιέξοδο, οπότε η Δυτ. Θράκη ετέθη υπό καθεσώς διασυμμαχικής διοικήσεως. Ετσι, στις 18 Οκτωβρίου 1919, η 9η Ελληνική Μερραρχία υπό τη διοίκηση του Λεοναρδόπουλου κατέλαβε την Ξάνθη και τις επόμενες ημέρες ο Γάλλος στρατηγός Σαρπί με τους στραπώτες του την υπόλοιπη Δυτ. Θράκη, η οποία διαιρέθηκε σε τρεις περιφέρειες: Ξάνθη, Γκιουμουλτζίνα (Κομοινηή), Καραγάτς (Ορεσιάδα) υπό τους Λεοναρδόπουλο, Ντορέ (Doré) και Ρουντενσί (Roudency) υπό τη διοίκηση του Σαρπί. Οι περιφέρειες αυτές διαιρέθηκαν σε 6 υποδιοικήσεις υπό την ευθύνη Ελλήνων και Γάλλων στρατιωτικών συνεπικουρουμένων από Έλληνες και Τούρκους διοικητικούς υπαλλήλους. Συστάθηκαν, ωσαύτως, επιτροπές διαπνοίας για την επιστροφή των Ελλήνων προσφύγων, που σιγά σιγά επέστρεφαν μετά τη λήξη του πολέμου. Η διοίκηση της Δυτ. Θράκης ασκούσαν από ένα Πολιτικό και Διοικητικό Γραφείο και από ένα Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο μετείχαν 5 Έλληνες, 5 Τούρκοι και από ένας Αρμένιος, Ισραηλitis και Λεβαντίνος και 2 Βούλγαροι. Η τάξη επανήλθε ταχέως στη Δυτ. Θράκη με τη ρύθμιση εκκλησιαστικών ζητημάτων, την οργάνωση της δικαιοσύνης, της οικονομίας, του εμπορίου. Κατά την περίοδο αυτήν πολύ σημαντική ήταν η συμβολή του Χαρισίου Βαμβακά, έμπιστου συνεργάτη του Βενιζέλου και εκπροσώπου της Ελλάδας στη Συνδιάσκεψη του Παρι-

Οι ανθελληνικές και συνάμα φιλοβουλγαρικές θέσεις των Αμερικανών απορρίφθηκαν τόσο από Αγγλία όσο και από Γαλλία

σιού, ο οποίος αντιμετώπισε στην Κομοτηνή την εργώδη προπαγάνδα για αυτονομία της Δυτ. Θράκης, που ευνοούσε ο γαλλικός παράγοντας και στην οποία πρωταγωνιστούσε ο **Τζαφέρ Ταγιάρ**, ο **Ισμαήλ Χακίμ** και ο Βούλγαρος **Γκεοργκίεφ**. Ο Βαμβακάς εργάστηκε συντόμως για την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας, το άνοιγμα των ελληνικών εκκλησιών, την προώθηση, ως προέδρου του Ανωτάτου Συμβουλίου, του Έλληνα **Εμμ. Δουλά**. Ο Βαμβακάς αντιμετώπισε επιτυχώς τη συμπεριφορά των Γάλλων, που ευνοούσαν τις βουλγαρικές θέσεις και προωθούσαν στις κατώτερες θέσεις Βούλγαρους υπαλλήλους, που πλαισίωναν τους Γάλλους αξιωματούχους.

Τις προσπάθειες του Βαμβακά διευκόλυναν αφ' ενός η επιστροφή χιλιάδων Θρακών προσφύγων, που προσέδωσαν στη Δυτ. Θράκη την πραγματική ελληνική φυσιογνωμία της και αφ' ετέρου η σταδιακή αποχώρηση του επήλυδου βουλγαρικού στοιχείου. Ο Βαμβακάς αντιμετώπισε τη φημολογία ότι η Δυτ. Θράκη θα παραχωρούνταν στη Βουλγαρία, τις τουρκικές βαιοπραγίες σε βάρος Ελλήνων, τις γαλλικές παρεμβάσεις· ενίσχυσε, ακόμη, την ελληνική παιδεία με την επαναλειτουργία των ελληνικών σχολείων και την επιστροφή των ελληνικών εκκλησιών στους νόμιμους κατόχους τους. Αυτονόητα η ελληνική δυναμική παρουσία στη Δυτ. Θράκη προοικονοζόταν και την επερχόμενη ελληνική κυριαρχία, εφόσον αυτή ήταν και η επιθυμία της συντριπτικής πλειονότητας των μουσουλμάνων. Απέμεινε η στρατιωτική δράση από ελληνικής πλευράς, που εκδηλώθηκε στα μέσα Μαΐου του 1920. Προηγήθηκε, όμως, η συνθήκη του Σαν Ρέμο, το Μάιο του 1920, που όριζε, μεταξύ των άλλων, την απόσυρση των γαλλικών δυνάμεων από τη Δυτ. Θράκη και την αντικατάστασή τους από τις ελληνικές δυνάμεις. Ο στρατηγός Λεοναρδόπουλος με την 9η μεραρχία των Ιωαννίνων κινήθηκε δραστήρια και στις 15 Μαΐου έφθασε σιδηροδρομικά στο Καραγάτς (Ορεσιτιάδα) και το Πόθιο, η μεραρχία Σερρών υπό τον **Εμμ. Ζυμβρακάκη** απέκλεισε τις διαβάσεις προς τη Βουλγαρία και συγκεντρώ-

θηκε στην Κομοτηνή και τέλος η 12η μεραρχία Ξάνθης υπό τον **Κ. Μαζαράκη-Αινιάν** αποβιβάζονταν στο Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη). Η μεραρχία Σμύρνης, αργότερα, στις 7 Ιουλίου, κατέλαβε την Ηράκλεια, τη Ραιδεστό και την Τυρολόνη και λίγο μετά (10 Ιουλίου) το Λουλέ Μπουργκάζ και τη Χαριούπολη.

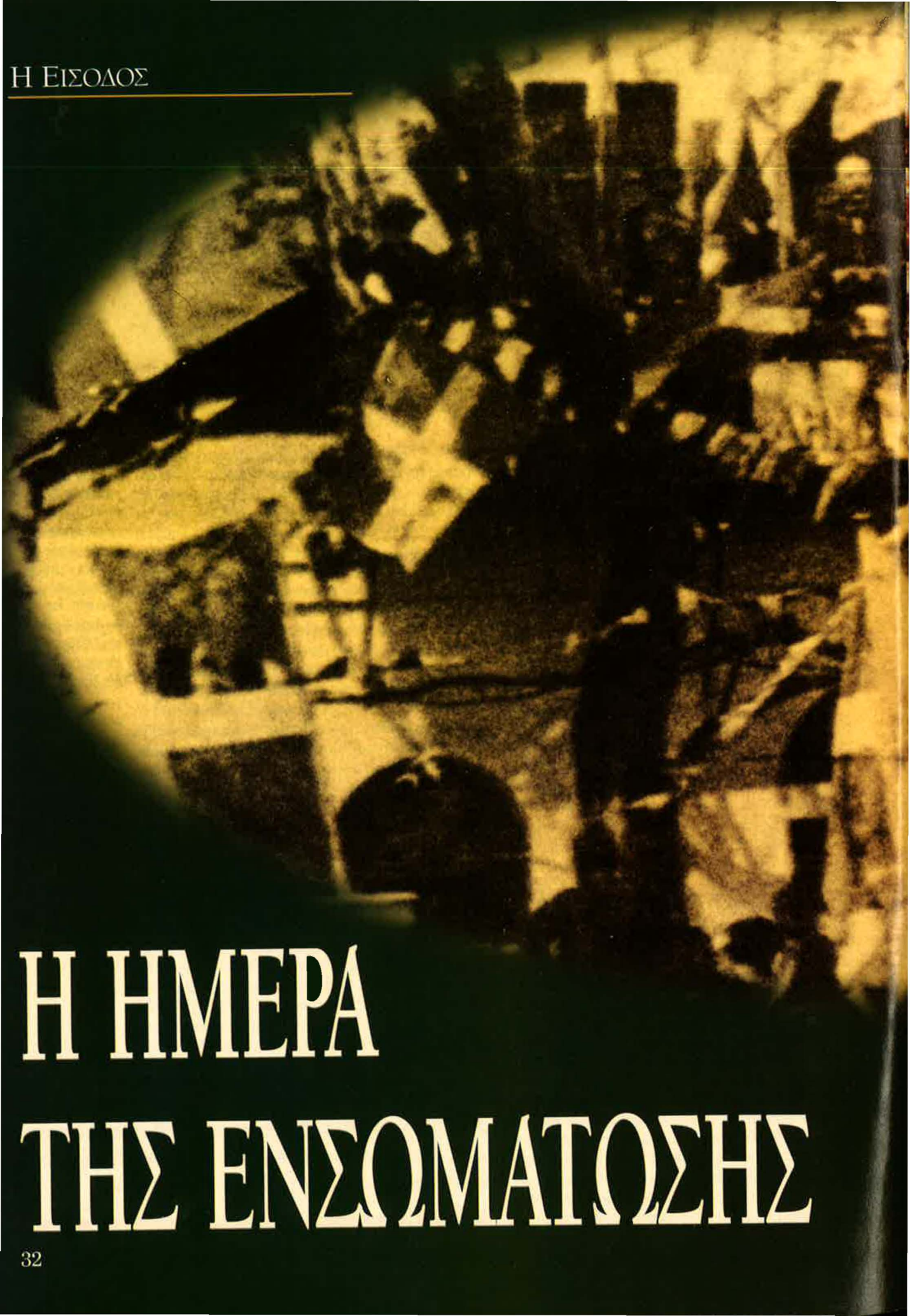
Η στρατιά της Θράκης συνέχισε τη νικηφόρα πορεία της και τον επόμενο μήνα (Ιούνιος 1920) με τον Ζυμβρακάκη αιχμαλώτισε το στασιαστή Τζαφέρ Ταγιάρ, που μαχόταν κατά του σουλτάνου έχοντας στις τάξεις του και 12.000 Βουλγάρους στρατιώτες. Τον Ιούλιο του 1920 ο ελληνικός στρατός κατέλαμβανε την Αδριανούπολη και ως τα τέλη του ίδιου μήνα είχε ολοκληρωθεί η κατάληψη ολόκληρης της Ανατ. Θράκης, εξαιρέσει μιας μικρής γραμμής στη Μήδεια-Τσατάλτζα και της Θρακικής Χερσονήσου. Με τη συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγ. 1920) παραχωρήθηκε στην Ελλάδα και η Ανατολική με την Καλλίπολη ως την Τσατάλτζα. Η Κωνσταντινούπολη και τα Σιενά χαρακτηρίστηκαν ουδέτερη ζώνη υπό τον έλεγχο της διεθνούς συμμαχικής επιτροπής, ενώ η Βουλγαρία εξασφάλιζε το δικαίωμα της ελεύθερης διαμετακομίσσεως στο λιμάνι του Δεδέαγατς, το οποίο δικαίωμα δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή.

Αμέσως άρχισε το έργο της οργάνωσης ιδιαιτέρως στην Ανατ. Θράκη, όπου η ελληνική κυβέρνηση είχε ορίσει ως ύπατο αρμοστή έναν έμπειρο διπλωμάτη, τον **Αντ. Σαχτιούρη**. Εκεί, επί μία διετία, η ελληνική διοίκηση έδειξε το καλύτερο πρόσωπό της, που διακόπηκε απότομα από τα γεγονότα της μικρασιατικής καταστροφής και την εκκένωση της Ανατ. Θράκης από τους αρχέγονους πληθυσμούς της, βάσει του πρωτοκόλλου των Μουδανιών (28 Σεπτ./11 Οκτ. 1922). ■

Στη διάρκεια της διασυμμαχικής διοίκησης της Δυτ. Θράκης, οι Γάλλοι ευνοούσαν την τουρκική προπαγάνδα για αυτονομία της περιοχής

Αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από τη Θράκη. Κάτω, ανακοίνωση Βαμβακά προς το λαό της Δυτικής Θράκης για «μεταβίβαση Δυτικής Θράκης εις Ελλάδα» (Αρχείο Χαρίσιου Βαμβακά)

Η ΕΙΣΟΔΟΣ

Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ

14η Μαΐου 1920.
Η μεγάλη μέρα
ένωσης της Θράκης
με τον εθνικό κορμό

«Π

Του ΣΥΜΕΩΝ ΣΟΛΤΑΡΙΔΗ
δρος Ορθοπεδικολογίας ΑΠΘ,
δημοσιογράφου

ροσπαθώ να επιτύχω, όπως και πρό της υπογραφής της ειρήνης το διαμέρισμα Ξάνθης-Γκιουμουλτζίνα, ως προς το οποίον και ο Ουίλσον συμφωνεί να μας παραχωρηθεί, να καταληφθεί υπό του στρατού μας και εις τούτο μας υποστηρίζει και ο εδώ ευρισκόμενος τας ημέρας ταύτας στρατηγός d' Esperay».¹

Με τα λόγια αυτά ο Έλληνας πρωθυπουργός **Ελευθέριος Βενιζέλος** ανακοίνωνε επισήμως στην ελληνική κυβέρνηση τις διαθέσεις ιδίως της Αγγλίας, σχετικά με τη Θράκη. Μετά παρέλευση μηνών στην ελληνική Βουλή ο ίδιος ο πρωθυπουργός δηλώνει:

«Κύριοι βουλευτές: είμαι ευτυχής δυνάμενος να ανακοινώσω εις υμάς το πλήρες κείμενον της τουρκι- ▶

Ο Ελευθέριος
Βενιζέλος στο
Συνέδριο Ειρήνης
του Παρισιού
(Ιανουάριος 1919)

**Ο Χαρίσιος
Βαμβακάς και ο
Παμίκος
Ζυμβρακάκης
εξερχόμενοι του
μητροπολιτικού
ναού της
Παναγίας μετά τη
δοξολογία για την
απελευθέρωση
της Κομοτηνής**

κής συνθήκης, η οποία επεδόθη χθες εν Παρισίοις εις τους Τούρκους πληρεξουσίου. Κατά τας διατάξεις της συνθήκης ταύτης, η Ελλάς επεκτείνεται μέχρι του Εύξεινου Πόντου, περιεχομένης εις αυτού ολόκληρου της Θράκης εκείνης, η οποία έμεινεν εκτός των ορίων της Βουλγαρίας, μετά τη συνθήκη του Νεϊγύ... Η Θράκη, η οποία περιέχεται εις ημάς, εκτείνεται από των σημερινών ορίων, τα οποία ευρίσκονται επί του Νέστου προς τη Δυτική λεγομένην Θράκην και προς ολόκληρον την ανατολικήν τοιαύτην, φθάνουσα μέχρι του Ευξεινού Πόντου, και εις την θάλασσαν του Μαρμαρά. Διά της προσχωρήσεως της Θράκης εις την Ελλάδα, το κράτος ημών επεκτείνεται επί σειράς πόλεων, αι οποίαι επί μακράς αιώνας απετέλεσαν κέντρα σφυζούσης ελληνικής ζωής. Περιέρχονται εις ημάς και η Ξάνθη και η Γκιουμουλτζίνα και το Δεδέαγατς και το Σουφλί και το Διδυμότειχον και η Αδριανούπολις και αι Σαράντα Εκκλησίοι και η Βιζύη και η Μήδεια και η Καλλιπόλις και η Μάδηςτος και η Ραιδεστός».²

Στις 12 Μαΐου 1920, στη συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων, ο ίδιος άνθρωπος ανακοινώνει στο Σώμα «την κατάληψη ολόκληρης της Θράκης από

Οι Αγγλοι ήδεσαν τη Δυτ. Θράκη αυτόνομο κράτος, οι Αμερικανοί Βουλγαρική και οι Τούρκοι υπό γαλλική προστασία

τον Εθνικό Στρατό»³, ενώ στο Παρίσι στις 28 Ιουλίου 1920 σε διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό ανακοινώνει τη «μεταβίβαση της κυριαρχίας επί της Δυτικής Θράκης εκ των συμμαχικών δυνάμεων στην Ελλάδα».⁴

Οι παραπάνω τέσσερις ιστορικές παραπομπές ολοκλήρωσαν και έλυσαν το θρακικό ζήτημα προς το συμφέρον της Ελλάδας, αφού η Θράκη –και ιδιαίτερα η Δυτική– ενσωματώθηκε στον εθνικό κορμό. Βέβαια είναι γνωστό ότι για να υλοποιηθεί αυτός ο διακαής πόθος σύσσωμου του Ελληνισμού, η ελληνική διπλωματία αντιμετώπισε πολιτικές και διπλωματικές δυσκολίες, καθώς και εξυπηρέτηση συμφερόντων. Επρεπε ο Ελευθέριος Βενιζέλος να αιτιολογήσει στο συνέδριο ειρήνης των Παρισίων (Ιανουάριος 1919 - Ιανουάριος 1920) την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας και ταυτόχρονα να επισημάνει ότι η Ελλάδα όχι μόνο δέχεται, αλλά και υπερασπίζεται και προστατεύει την ισονομία και ισοτιμία των εθνοτήτων που ζουν στη Δυτική Θράκη. Αντιμετώπισε την αγγλική πρόταση που αφορούσε τη «δημιουργία αυτόνομου θρακικού κράτους», την αμερικανική πλευρά που ήθελε «τη Δυ-

τική Θράκη Βουλγαρική», καθώς και την τουρκική άποψη των οπαδών του Κομιταίου «Ένωση και Πρόοδος» που ήθελε την «αυτονομία της Δυτικής Θράκης κάτω από τη γαλλική προστασία».⁵

«Ενώ προσέγγιζε, λοιπόν, η οριστική συμφωνία για τη Θράκη, την τελευταία στιγμή ο ίδιος ο Αμερικανός πρόεδρος **Wilson** πρότεινε να δοθεί στην Ελλάδα μόνο η περιοχή Ξάνθης-Κομοτηνής (το 1/8 μόνο της Δυτικής Θράκης), ενώ η υπόλοιπη Βορειοδυτική Θράκη θα ενσωματώνονταν στη Βουλγαρία και η Νοτιοδυτική μαζί με ολόκληρη την Ανατολική θα αποτελούσε τμήμα του κράτους της Κωνσταντινουπόλεως. Η αμερικανική πρόταση απορρίφθηκε από την αγγλογαλλική πλευρά και το θρακικό παρέμεινε ακόμα άλυτο. Η Δυτική Θράκη τέθηκε κάτω από διασυμμαχική διοίκηση».⁶

Η Βουλγαρία υποχρεώθηκε να περιοριστεί στα παλιά της σύνορα, μετά την ανακωχή που υπογράφηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1918 στη Θεσσαλονίκη, ενώ αργότερα με τη συνθήκη που υπογράφηκε στο Νεϊγί το Νοέμβριο του 1919 παραιτήθηκε από τις βλέψεις της πάνω στη Δυτική Θράκη. Ετσι, το 1919 δημιουργείται ένα ιδιότυπο κρατίδιο που χαρακτηρίζεται σαν «Διασυμμαχική Θράκη». Η περιοχή εκκενώνεται από τις βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις και πολιτικές αρχές και ενώ στη Ροδόπη αναλαμβάνουν τα γαλλικά στρατεύματα, στην περιοχή του Έβρου τα γαλλικά-αγγλικά-παλικά, τα ελληνικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τον Οκτώβριο την Ξάνθη.⁷

Η διοίκηση πάντως όλης της Δυτικής Θράκης α-

πό το Πόρτο Λάγος έως το Καραγάτς Βρίσκονταν υπό το Γάλλο στρατηγό **Σαρπί**⁸, ώσπου να αποφασίσει η Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι την ενσωμάτωσή της στην Ελλάδα, απόφαση που ήταν γνωστή από τα τέλη του 1919.⁹

Την περίοδο αυτή ο Έλληνας πρωθυπουργός, συναισθανόμενος την κρίσιμότητα της κατάστασης, τοποθέτησε στην έδρα της διασυμαχικής διοίκησης της Θράκης αντιπρόσωπο της ελληνικής κυβέρνησης. Η επιλογή του στο πρόσωπο του **Χαρισίου Βαμβακά** ήταν η καλύτερη, αφού, όπως αποδείχθηκε, εργάστηκε με τον καλύτερο τρόπο για τη Θράκη.

Μόλις ο νέος κυβερνητικός εκπρόσωπος έφτασε στην Κομοτηνή και παρουσιάστηκε δίνοντας τα διαπιστευτήριά του στο Γάλλο στρατηγό Σαρπί, άρχισε να οργανώνεται και με εύτοχες πολιτικές κινήσεις να διαμορφώνει ένα φιλελληνικό κλίμα. Κατόρθωσε να διαχωρίσει τους κομιτατικούς από τους φιλήσυχους μουσουλμάνους στο θρήσκευμα, πολίτες της Δυτικής Θράκης, με παρεμβάσεις του αποφυλάκισε μουσουλμάνους που ήταν φυλακισμένοι για χρέη από την εποχή της βουλγαρικής κατοχής και χωρίς καμιά διάκριση άρχισε να διανέμει σε άπορες οικογένειες αλεύρι. Επιπλέον, εργάστηκε για την επιστροφή όλων όσοι είχαν εγκαταλείψει τη Δυτική Θράκη, λόγω της βουλγαρικής κατοχής, και ενίσχυσε την πολιτική της εγκατάστασης των παλιννοστούντων.¹⁰

Το σημαντικότερο όμως επίτευγμα αυτού του αξιόλογου πολιτικού ήταν η εκλογή στο Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο, στο οποίο εκπροσωπούνταν όλες οι εθνότητες της Δυτικής Θράκης, ατόμων (εκτός των 5 Ελλήνων) κατά πλειονότητα φίλα προκείμενων στις ελληνικές θέσεις. Το συμβούλιο αυτό είναι γνωστό ότι έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού κλίματος υπέρ της Ελλάδας, μεταξύ όλων των εθνότητων. Το Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο θεωρούνταν «μια μικρή θρακική Βουλή, ήταν γνωμοδοτικό σώμα και το συγκροτούσαν κατά την αναλογική σύνθεση του πληθυσμού τα μέλη όλων των εθνότητων που κατοικούσαν στη Δυτική Θράκη».¹¹

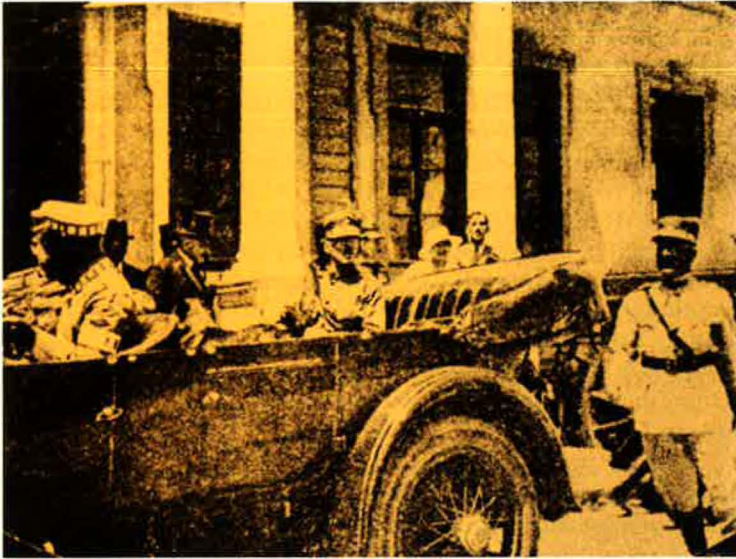
Σε σχετικό τηλεγράφημα του Χαρισίου Βαμβακά προς τον Έλληνα υπουργό των Εξωτερικών **Νίκο Πολίτη**, του ανακοινώνει ότι το συμβούλιο είχε καταρτισθεί από 5 Έλληνες (**Φορμόζη, Λαμνίδη, Στάλιο, Παπαθανάση** και **Εμ. Δουλά**), από 5 Τούρκους (**Τεφήκ, Νεδήμ, Σαλίχ, Κεράλ** και **Οσμάν**), από 1 Αρμένιο (**Ρουνέν**), 1 Ισραηλίτη (**Καράσοο**), 1 Λεβαντίνο (**Μπαδέτι**) και 2 Βούλγαρους (**Γκεωργίεφ** και **Δούσκοφ**)¹², ενώ στις 22 Μαρτίου 1920 ανακοι-

Στο Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο εκπροσωπούνταν όλοι: Έλληνες, Τούρκοι, Βούλγαροι, Αρμένιοι, Ισραηλίτες, Λεβαντίνοι

νώνει στην ελληνική κυβέρνηση την εκλογή Έλληνα προέδρου, του **Εμ. Δουλά**, στο Ανώτερο Διοικητικό Συμβούλιο.¹³

Αυτό και μόνο το γεγονός σήμανε ότι αναγνωρίζονταν η υπεροχή του ελληνικού στοιχείου και επιπλέον ότι οι εθνότητες στις οποίες ζούσαν στη Δυτική Θράκη επιθυμούσαν την ενσωμάτωσή της περιοχής τους στην Ελλάδα. Το κλίμα είχε διαμορφωθεί υπέρ της Ελλάδας. Οι μουσουλμάνοι πρωθιερείς, ακόμα και αυτοί που είχαν πρωτοστατήσει κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του «κράτους της Δυτικής Θράκης του 1913» ήταν υπέρ της ενσωμάτωσης της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα. «Οι συνομιλίες εις τα τεμένη των, εις τα καφενεία, εις τα ιεροσπουδαστήριά των, παρουσιάζουσι την αληθή εικόνα των διαθέσεων του μουσουλμανικού λαού».¹⁴

Η εκλογή ενός Έλληνα στο ανώτατο αξίωμα της «μικρής Βουλής», που είχε και την έννοια του δημοψηφίσματος των εθνότητων της περιοχής, ήταν καθοριστική: ο λαός είχε αποφασίσει για την ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στον εθνικό κορμό. Είτσι, αφού ο Ελευθέριος Βενιζέλος χρησιμοποίησε και τη λαϊκή αυτή επιλογή και εξασφάλισε τη συ-

Ο στρατηγός Παμίκος Ζυμβρακάκης (δεξιά) υποδέχεται το βασιλιά Αλέξανδρο στην Κομοτηνή το 1920

ναίνεση και στήριξη των συμμαχικών δυνάμεων, έδωσε οδηγίες για την κατάληψη της Δυτικής Θράκης από τον ελληνικό στρατό.

Η κατάληψη ανατέθηκε στο Σώμα Στρατού Εθνικής Αμυνας που είχε μετονομαστεί σε Στρατιά της Θράκης¹⁵, ενώ σαν ημερομηνία έναρξης των επιχειρήσεων είχε οριστεί η 14η Μαΐου 1920. Ο Χαρίσιος Βαμβακάς ενημερώνει τον ελληνικό πληθυσμό, ο οποίος αρχίζει την προετοιμασία υποδοχής του ελληνικού στρατού. Η μεραρχία Σερρών, με διοικητή τον **Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη**, κινείται από την περιοχή του Πολυάνθου όπου είχε στρατοπεδεύσει προς την Κομοτηνή. Η πόλη της Κομοτηνής είναι σημασιοτολισμένη, ενώ από πολύ νωρίς βρισκόταν σε αναταραχή. Η χαρά όλων ήταν ζωγραφισμένη στα πρόσωπά τους, η νεολαία έτρεχε να καλωσορίσει τα ελληνικά στρατεύματα, που βρισκόνταν στη δυτική είσοδο της πόλης στη γέφυρα Κουλακλόγλου.

«Τα στρατεύματα περί την 08.30 το πρωί έφτασαν εις την διασταύρωσιν της οδού Πόρτο Λάγου-Ιάσμου, έκαμαν στάθμευσιν μιαν ώραν και μετά ξεκίνησαν διά την πόλιν μας», γράφει ο **Λ. Τσαϊλός**. «Περί την 09.30 ακούσθηκαν οι σάλπιγγες να αναγγέλλουν την άφιξιν της μεραρχίας εις την πόλιν. Όταν έφτασαν κοντά στη σιδηροδρομική γραμμή της οδού Ξάνθης οι Ελληνίδες, τα κορίτσια της Γκιουμουλτζίνας, κρατώντας σημαίες και άνθη στα χέρια και με επικεφαλής τη **Δόξα Σκουτέρη**, προσέφεραν εις τον επικεφαλής της μεραρχίας ανθοδέσμην και του προ-

σεφώνησαν το καλώς όρισεν. Ο Ελληνικός Απελευθερωτικός Στρατός βρισκόνταν στα Αγία κώματα της πολυπαθούς και σκληρωμένης ως τότε Θράκης».¹⁶

Σε άλλο σημείο ο αυτόπτης μάρτυρας εξιστορεί τον ενθουσιασμό του πλήθους, τον οποίο χαρακτηρίζει «απερίγραπτο» και επισημαίνει ότι «οι φαντάροι των συνταγμάτων με τα όπλα αναριτημένα, στολισμένοι και αυτοί με λουλούδια τραγουδούσαν τα τραγούδια της εποχής εκείνης “κάμειτε τόπο να διαβούν της Κρέσνας παληκάρια, της Τζουμαγιάς οι ήρωες, του Κιλκισιού λιοντάρια”».¹⁷

Εισήλθε, λοιπόν, όλο το στρατιωτικό σώμα στην Κομοτηνή, ενώ στην πλατεία της πόλης έγινε η παράδοση από το Γάλλο στρατηγό Σαρπί στο μέραρχο Ζυμβρακάκη. Το πλήθος ζητωκραύγαζε, ενώ παρευρίσκονταν ο Έλληνας αρμοστής Χαρίσιος Βαμβακάς, ο αρχιμανδρίτης της Ιεράς Μητρόπολης Μαρωνείας **Μιχαήλ Κωνσταντινίδης**, ο δήμαρχος της πόλης **Γκαλίπ**, ο αντιδήμαρχος **Απόστολος Σούζος** κ.ά. Ο στρατηγός Ζυμβρακάκης αφού χαιρέτισε το πλήθος πλησίασε το Γάλλο στρατηγό, ο οποίος του παρέδωσε το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης και αμέσως τοιχοκολλήθηκε προκήρυξη του στρατηγού Ζυμβρακάκη γραμμένη σε 3 γλώσσες (ελληνικά, τουρκικά και βουλγαρικά), περί ανεξιδιρρησκείας και ισοπολιτείας προς όλους του κατοίκους με ημερομηνία 15 Μαΐου 1920.¹⁸

Την ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα με σχετική εξιστόρηση των ιστορικών γεγονότων περιέγραφαν όλες οι εφημερίδες της εποχής. «Αληθώς μεγαλειώδης η είσοδος του εθνικού στρατού και αληθώς συγκινητική η γενομένη προς αυτού υποδοχή», έγραφε η «Μακεδονία»¹⁹ σε ιδιωτική ανταπόκριση, ενώ στις 16 Μαΐου η ίδια εφημερίδα δημοσίευε προκήρυξη του κυβερνητικού αντιπροσώπου, που τόνιζε ότι «ο ελληνικός στρατός δεν έρχεται ως εχθρός ουδενός, αλλά ως φίλος και προστάτης πάντων των κατοίκων ανεξαρτήτως καταγωγής, φυλής και θρησκείματος»²⁰.

Μέχρι τις 20 Μαΐου όλες οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις είχαν φτάσει στον προορισμό τους καταλαμβάνοντας όλη τη Δυτική Θράκη, μέχρι το Καραγάτς. Αξιοσημείωτη, πάντως, είναι η εξιστόρηση του **Κωνσταντίνου Μαστορίδη**, ο οποίος σε ιδιόχειρη επιστολή του αναλύει την προέλαση του ελληνικού στρατού, ως λοχίας του 1ου τάγματος, του 1ου συντάγματος Πεζικού της Μεραρχίας Σερρών.²¹

«Εκείνο, γράφει, που υπερέβη κάθε προσδοκίαν ή το το εις την πλατείαν ασφυκτικώς αναμένον πλήθος με επικεφαλής τις Δημοτικές αρχές, τους μαθητάς και μαθητρίες Γυμνασίου και Δημοτικών σχολείων με επικεφαλής καθηγητάς και διδασκάλους, (και) τις νεάνιδες με τις τοπικές ενδυμασίες». Σχετικά, δε, με την κατάληψη της Αλεξανδρούπολης ο λοχίας της εποχής ε-

Στις 15 Μαΐου 1920 τοιχοκολλήθηκε προκήρυξη του στρατηγού Ζυμβρακάκη περί ανεξιδιρρησκείας και ισοπολιτείας

κείνης Κωνσταντίνος Μαστορίδης γράφει: «Την επαύριον 16 Μαΐου διήλθαμε διά της κομποπόλεως Μάκρης που είχαν στήσει αψίδες οι κάτοικοι της με γιρλάντες από λουλούδια και μας ανέμενον να μας υποδεχτούν και εκείθεν βαδίσαμεν προς την ωραία και ρυμοτομημένην πόλιν της Αλεξανδρούπολης.²² Αψίδες, γιρλάντες και νέα ροδοπέταλα στους ελευθερωτάς. Στην Αλεξανδρούπολη συναντήσαμε τμήματα των άλλων ταγμάτων του Συντάγματός μας άτινα σιδηροδρομικώς επιβιβάσθέντα του Σιδηροδρομικού Σταθμού Ξάνθης προχωρούσαν επανδρώνοντες σταθμούς-γέφυρες και φυλάκια μέχρι το Καραγάτς (παλιά Ορεσιάδα)...».

Η ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στον εθνικό κορμό είχε πραγματοποιηθεί. Ένα όνειρο τόσων αιώνων είχε υλοποιηθεί. Οι εκδιωχθέντες είχαν γυρίσει στη «μητέρα πατρίδα», η διοικητική οργάνωση είχε αρχίσει να γίνεται και η ισοπολιτεία την οποία είχε κηρύξει πρώτος ο Χαρίσιος Βαμβακάς απέδωσε καρπούς, με αποτέλεσμα σήμερα 80 χρόνια μετά, η Δυτική Θράκη να είναι πόλος έλξης επενδύσεων και αναπτυξιακός κόμβος, όχι μόνο για την υπόλοιπη Ελλάδα, αλλά και για τις όμορες γειτονικές χώρες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Επιστολή με ημερομηνία 11/24 Σεπτεμβρίου 1919 Ελευθερίου Βενιζέλου προς αντιπρόεδρο κυβέρνησης Εμμανουήλ Ρέπουλη. Πρβλ. «Ελευθερίου Βενιζέλου τα Κείμενα». Επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, Τόμος Β', Αθήνα 1981, σελ. 663
2. Εφημερίς των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30ής Απριλίου 1920. Πρβλ. «Ελευθερίου Βενιζέλου τα Κείμενα». Επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, Τόμος Β', Αθήνα 1981, σελ. 720. Πρβλ. Εφ. «Μακεδονία» αρ. φύλλου 2956/1-5-1920
3. Κώστα Καρκασιέλη «Η ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα. Χρονικό της απελευθέρωσης», Κομοτηνή 1991, σελ. 3
4. Εφημερίδα «Ελευθερος Τύπος» 29 Ιουλίου 1920. Πρβλ. «Ελευθερίου Βενιζέλου τα Κείμενα». Επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, Τόμος Β', Αθήνα 1981, σελ. 754. Πρβλ. Τηλεγράφημα Ελευθερίου Βενιζέλου προς Χαρίσιο Βαμβακά 10813/30 Ιουλίου 1920

5. Εμπιστευτική έκθεση Έλληνα αντιπροσώπου Χαρίσιου Βαμβακά προς Ελευθέριο Βενιζέλο σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στη Διοικητική Θράκη. Αρ. πρωτ. 678/10 Ιανουαρίου 1920.

Πρβλ. «Η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης από το αρχείο Χαρίσιου Βαμβακά», επιμέλεια Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Αθήνα 1975, σελ. 35

6. Κωνσταντίνου Α. Βακαλόπουλου «Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θράκη». Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 330

7. Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου «Θράκη. Μορφές και Γεγονότα 1902-1922», Αθήνα, σελ. 95

8. Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου «Συμβολή στη νεότερη ιστορία της Θράκης». Θρακική επιτηρίδα, Τόμος Α', Κομοτηνή 1980, σελ. 27

9. ΑΥΕ 1919/Α/5/7 Υπόμνημα Υπολοχαγού Βακκά Εμμανουήλ προς ΙΧ Μεραρχία με ημερομηνία 26 Νοεμβρίου 1919, ο οποίος μεταξύ άλλων γράφει ότι ο Γάλλος αρχιστράτηγος Ντεσπερέ αφιχθείς στην Κομοτηνή δήλωσε «όσον αφορά την Γκιουμουλτζίνα αυτή είναι εξασφαλισμένη και θα παραχωρηθεί εις την Ελλάδα»

10. Πέτρος Βαμβακάς «Περί την απελευθέρωσιν της Δυτικής Θράκης», Αθήνα 1986, σελ. 20-21. Πρβλ. Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου «Η παλιννόστηση των προσφύγων στη Θράκη».

Θρακική επιτηρίδα, τόμος 2, Κομοτηνή 1981. Πρβλ. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών Φάκελος 45 σχετικά τηλεγραφήματα

11. Αντωνίου Ρωσσίδη «Το χρονικό της απελευθέρωσης της Δυτικής Θράκης», Θρακική Επιτηρίδα, Τόμος 1, Κομοτηνή 1980, σελ. 8

12. Σχετικό τηλεγράφημα Αρ. πρωτ. 405/21 Δεκεμβρίου 1919

13. Σχετικό τηλεγράφημα Αρ. πρωτ. 3283/22 Μαρτίου 1920

14. Σχετικό τηλεγράφημα Χαρίσιου Βαμβακά προς Έλληνα υπουργό Εξωτερικών Νίκο Πολίτη, Αρ. πρωτ. 3822/7 Απριλίου 1920

15. «Επιχειρήσεις εις Θράκην 1919-1923», Αθήνα 1969

16. Λιμπέρν Τσαϊλά «Αναμνήσεις από την απελευθέρωσιν της Κομοτηνής την 14ην Μαΐου 1920» Κομοτηνή 1974, σελ. 13-14

17. Λιμπέρν Τσαϊλά «Αναμνήσεις από την απελευθέρωσιν της Κομοτηνής την 14ην Μαΐου 1920» Κομοτηνή 1974, σελ. 14

18. Σχετική προκήρυξη 15 Μαΐου 1920

19. Εφημερίδα «Μακεδονία» 14 Μαΐου 1920

20. Εφημερίδα «Μακεδονία» 16 Μαΐου 1920

21. Αντωνίου Ρωσσίδη «Το χρονικό της απελευθέρωσης της Δυτικής Θράκης» Θρακική Επιτηρίδα, Τόμος 1, Κομοτηνή 1980, σελ. 13-14

22. Σχετικό πρωτόκολλο παράδοσης πόλης Αλεξανδρούπολης, 14 Μαΐου 1920

Ο χαιρετισμός και η έπαρση της ελληνικής σημαίας στο δημαρχείο της Κομοτηνής τη 14η Μαΐου 1920

νταλλαγή πληθυσμών, όπως προβλέφθηκε, σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης, συγκέντρωσε, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων κάποιων ομάδων που για διάφορους λόγους παρέμειναν στους γενέθλιους τόπους τους, αντιστεκόμενες έως και σήμερα στις ισχυρές αφομοιωτικές τάσεις των κρατών όπου ανήκουν, τον Ελληνισμό της μεζονος Θράκης (Ανατολικής Θράκης, Ανατολικής Ρουμελίας κ.λπ.) στη σημερινή ελληνική Θράκη. Οδήγησε έτσι στη συνύπαρξη διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα, αναγκάζοντάς τα να συλλειτουργήσουν και να αλληλοπροσδιοριστούν. Αν σ' αυτά προσθέσει κανείς και τις διαφορετικές εθνοτικές και πληθυσμιακές ομάδες του θρακικού χώρου (μουσουλμανικές μειονότητες: Τσιγγάνοι, Πομάκοι, εξισλαμισμένοι κ.λπ., Εβραίοι, Αρμένιοι, Βούλγαροι κ.ο.κ.), που κι αν ακόμη έφυγαν, άφησαν ίχνη στο πολιτισμικό πεδίο, αντιλαμβάνεται την εξαιρετικά πολύπλοκη δομή που ο χαρακτήρας της πολυπολιτισμικότητας παρουσιάζει στην καταγραφή και την έρευνα του παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης.

Η ενσωμάτωση άλλαξε τους ίδιους τους ιστορικούς όρους της ύπαρξης και εξέλιξης του θρακικού παραδοσιακού πολιτισμού. Η αλλαγή, για παράδειγμα, των οικονομικών δομών, η εγγραφή των επαγγελματικών και οικονομικών δραστηριοτήτων σε ένα νέο θεσμικό και γεωγραφικό πλαίσιο, όπου οι παραδοσιακές αγορές μπορούσαν να αντικατασταθούν από νέους δρόμους εμπορίου και επικοινωνίας, ανάλογους των νέων συνόρων αλλά και των διακρατικών σχέσεων που διαμορφωνόνταν στην περιοχή, και οι νέες ανάγκες που προέκυψαν, επέδρασαν άμεσα πάνω στα παραδοσιακά επαγγέλματα των κατοίκων, αλλά και στα έθιμα που τα συνόδευαν κι ως ένα βαθμό τα προσδιόριζαν. Οι συνεχνίες χάθηκαν και μαζί έσβησαν όλα εκείνα τα στοιχεία κοινωνικής συγκρότησης και εθιμικής ζωής που τις συνόδευαν. Παρέμεινε όμως η γεωργία ως βασική επαγγελματική απασχόληση και μαζί της όλα τα έθιμα της λατρείας του αγρού, μέχρι και την αλλαγή των όρων καλλιέργειας και την εισαγωγή της μηχανής, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και σημειώθηκαν νέες ραγδαίες αλλαγές στο παραδοσιακό πολιτισμικό σκηνικό.

Από την άλλη πλευρά, η χάραξη των συνόρων και η ουσιαστική τριχοτόμηση της μεζονος Θράκης περιόρισε και τροποποίησε τους δρόμους επικοινωνίας και διάδοσης των κάθε είδους στοιχείων πολιτισμού. Οι δρόμοι των τραγουδιών, τα θρησκευτικά πανηγύρια και οι εμποροπανηγύρεις, που συγκέντρωναν ανθρώπους από διάφορες γεγονικές περιοχές, οι γαμήλιες στρατηγικές ως προς τον τόπο προέλευσης των μελλονύμφων, η σύναψη τεχνητών συγγενειών και οι αγορές διάθεσης προϊόντων από τα

Αριστερά, η προκήρυξη σε τρεις γλώσσες προς το λαό της Κομοτηνής του Εμ. Ζυμβρακάκη στις 15/5/1920 (Από το βιβλίο «Η ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα. Χρονικό της απελευθέρωσης» του Κώστα Καρκατσέλη, Κομοτηνή 1991). Στη μεγάλη φωτ., παρέλαση ελληνικού στρατού την 25η Μαρτίου του 1927 στην Κομοτηνή

σμακού σκηνικού της περιοχής: μετά το 1920 και ως το 1924 μια σειρά ελληνικών πληθυσμών ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην ελληνική Θράκη, με προέλευση, κατά κύριο λόγο, από τη Μικρά Ασία και τον Πόντιο. Οι άνθρωποι αυτοί έφεραν μαζί τους και μια συλλογική παράδοση αιώνων, σχηματισμένη σε ένα ζωντανό και πολύμορφο παραδοσιακό πολιτισμό, οι εκδηλώσεις και οι εξωτερικεύσεις του οποίου συχνά διέφεραν από τα αντίστοιχα φαινόμενα του παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης. Αυτό ήταν βεβαίως αναμενόμενο, αφού είναι γνωστό πως ο ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός εμφανίζεται δομημένος με μια σειρά τοπικών παραλλαγών που, πέρα από τον κοινό άξονα της ελληνικότητας και της Ορθοδοξίας, εμφανίζουν πολλές διαφορετικότητες, οφειλόμενες, εκτός των άλλων, και στην έντονη γεωγραφική διάσταση του χώρου όπου ο Ελληνισμός απλώθηκε και έδρασε.

Οι νέες πολιτισμικές μορφές που ήρθαν με τους κάθε λογής πρόσφυγες γονιμοποίησαν τον ήδη πολύμορφο παραδοσιακό πολιτισμό της ελληνικής Θράκης. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί πως η α-

διάφορα εργαστήρια προσαρμόστηκαν στις νέες αυτές εδαφικές και συνοριακές πραγματικότητες, και μαζί τους διαφοροποιήθηκαν τόσο οι προϋποθέσεις όσο και οι σχηματισμοί και εκδηλώσεις του παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης. Οι νέες αγορές έφεραν και νέες διακοσμητικές μορφές, διαφορετικούς τρόπους έκφρασης και παραδοσιακής καλλιτεχνικής δημιουργίας, διαμορφώνοντας νέες επίσης πραγματικότητες για τη θρακική λαογραφία.

Οι πληθυσμοί που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, συγκεντρώθηκαν στην ελληνική Θράκη στην προσπάθειά τους να μην αποκοπούν από την παράδοσή τους και από τις προγονικές τους ρίζες έδωσαν, στις πατροπαράδοτες πολιτισμικές μορφές του παραδοσιακού τους πολιτισμού, συμβολική αξία. Στο πλαίσιο αυτό, μετά την ενσωμάτωση στη Θράκη συνεχίστηκε η δράση των διαφόρων συλλόγων, με διαφορετικό ωστόσο περιεχόμενο και σκοπό: ενώ, δηλαδή, πριν από την ενσωμάτωση το ζητούμενο παρόμοιων μορφών οργανωμένης δράσης ήταν η διατήρηση της ελληνι-

Οι νέες πολιτισμικές μορφές που έφεραν οι πρόσφυγες γονιμοποίησαν τον ήδη πολύμορφο παραδοσιακό πολιτισμό της Θράκης

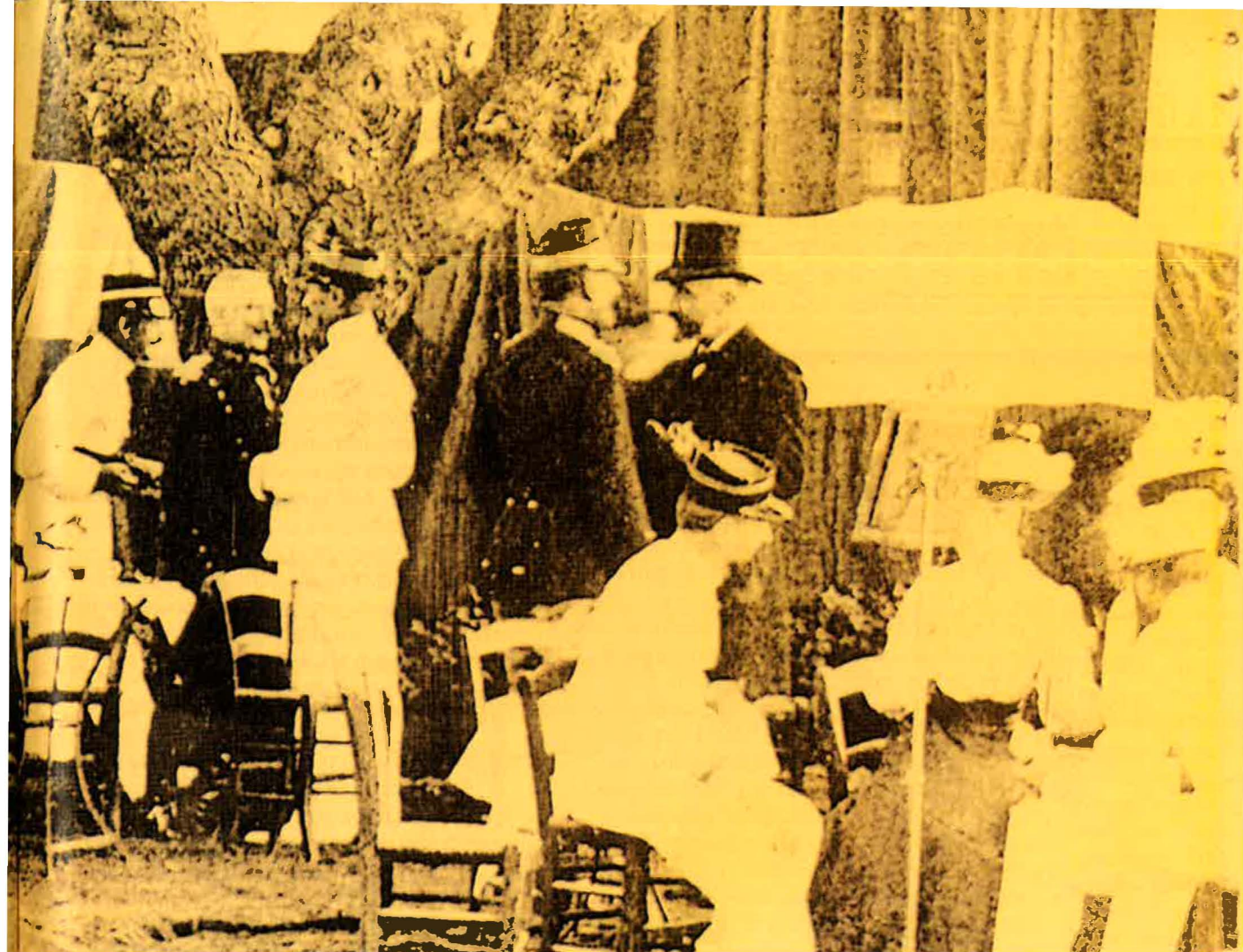
κότητας των κατοίκων, μετά την είσοδο στο ελεύθερο ελληνικό κράτος οι κάθε λογής σύλλογοι αποσκοπούσαν στο να καταγράψουν και να διαφυλάξουν τα στοιχεία εκείνα του παραδοσιακού πολιτισμού που θα μπορούσαν να προβληθούν ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας ιδιαίτερα φορτισμένης ελληνικής ταυτότητας, με έντονο τοπικό χρώμα. Έτσι, παραιτείται στη Θράκη ένα πρώιμο είδος φολκλορισμού, με εθνικό και παιρδολατρικό περιεχόμενο, που εν πολλοίς διαπιστώνεται και σήμερα στη δράση διαφόρων τοπικών συλλόγων της περιοχής.

Οι τάσεις αυτές διαπιστώνονται και στην υπάρχουσα τοπική λαογραφική βιβλιογραφία, η οποία ξεκινά ουσιαστικά αμέσως μετά την ενσωμάτωση, και με αυτήν ως αφετηρία. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα δημοσιεύματα αυτά οφείλονται σε τοπικούς λογίους, κυρίως δασκάλους και φιλόλογους, και αναφέρονται σε στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού των θρακικών περιοχών προέλευσης των πληθυσμών που συγκεντρώθηκαν στην ελληνική Θράκη. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως η ενσωμάτωση στην Ελλάδα, αλλά και τα καθοριστικά ιστορικά γεγονότα που την ακολούθησαν, απελευθέρωσαν και σχηματοποίησαν την ενυπάρχουσα ιάση πολιτισμικής αυτογνωσίας της θρακικής λογιτσύνης, στην οποία οφείλονται σήμερα,

στο μεγαλύτερό τους μέρος, και οι γνώσεις μας για τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό της Θράκης. Και είναι βεβαίως οι γνώσεις αυτές που προσδιορίζουν και την προσλαμβανόμενη από τους μελετητές εικόνα της θρακικής λαογραφίας.

Η ένταξη της Θράκης στο ελληνικό κράτος είχε μια σειρά επιπτώσεων πάνω στην οργάνωση και τη μορφή της δημόσιας ζωής, ιδίως στα αστικά και διοικητικά κέντρα της περιοχής. Μετά την ενσωμάτωση άρχισε και στη Θράκη η παγίωση ενός συγκεκριμένου δημόσιου λειτουργικού σε ορισμένες στιγμές του κύκλου του χρόνου (εθνικές εορτές, παρελάσεις, δοξολογίες κ.λπ.) που επέδρασε και γενικότερα στην εθμική ζωή των κατοίκων. Το ίδιο μπορεί να παρατηρηθεί και για τις ποικίλες επιδράσεις από εθμικές μορφές άλλων ελληνικών περιοχών, που με διάφορους τρόπους εισήχθησαν στη Θράκη και υιοθετήθηκαν από τους κατοίκους της. Φυσικά, ούτε ο χώρος ούτε η περίπτωση επιτρέπουν αναλυτικότερη πραγμάτευση του ζητήματος, που θα γίνει με άλλη ευκαιρία. Περιορίζομαι μόνο στην επισήμανση ότι οι εισαγόμενες αυτές μορφές του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού συχνά συνδυάστηκαν με τις υπάρχουσες στη Θράκη, δημιουργώντας νέες μορφές

εθίμων και δίνοντας νέα έκφραση και καινούργιες διεξόδους στην πανάρχαια αγάπη του παραδοσιακού ανθρώπου προς τις τελετουργικές μορφές.

Η συμπίεση της Θράκης με τις ιστορικές τύχες του ελληνικού κράτους, μετά την ενσωμάτωσή της, επέδρασε επίσης καθοριστικά πάνω στο λαϊκό πολιτισμό της. Η μετανάστευση, για παράδειγμα, οδήγησε συχνά στη λήθη πολλές εθιμικές πρακτικές και συχνά αλλοίωσε παραδοσιακές νοοτροπίες, σε μια διαδικασία που ξεκινούσε από τις αντίστοιχες συμπεριφορές, οι οποίες και σχηματοποιούσαν τις νοοτροπίες αυτές. Είσι όμως έμεινε ανοιχτός ο δρόμος για την υιοθέτηση και πάλι νέων εθιμικών μορφωμάτων που αναμόρφωσαν το παραδοσιακό πολιτισμικό σύστημα, συναπαρτίζοντας αυτό που χαρακτηρίζουμε σύγχρονό μας παραδοσιακό πολιτισμό. Πρόκειται για μια αναδιανομή των λαογραφικών δεδομένων, που δεν μπορεί βεβαίως να περάσει απαρατήρητη από την επιστήμη της λαογραφίας και η οποία παρουσιάζεται αναρμονισμένη προς τις ιστορικές τύχες της Θράκης, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά την ενσωμάτωσή της στο ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι παρόμοιες εξελίξεις, τηρουμένων των αναλογιών, παραιτούνται και στον παραδοσιακό πολιτισμό των μουσουλμανικών μειονοτήτων της Θράκης, στο βαθμό βέβαια που η

παραδοσιακά προσδιορισμένη ζωή των μειονοτήτων αυτών παρουσιάζει ομοιότητες και συγκλίσεις. Η εισαγωγή νέων μορφών, ο επαναπροσδιορισμός του περιεχομένου της παράδοσης και η απόδοση συμβολικής αξίας στα λαογραφικά – και τα θρησκευτικά, στην προκειμένη περίπτωση – δεδομένα χαρακτηρίζουν τα σύγχρονα λαογραφικά και των μειονοτήτων, ο παραδοσιακός πολιτισμός των οποίων δεν έχει ίσως μελετηθεί ακόμη όσο θα έπρεπε, αφού διάφοροι παράγοντες, με πρωτεύοντα την εκμετάλλευσή τους για προβολή εδαφικών διεκδικήσεων από γειτονική χώρα εναντίον της ελληνικής Θράκης, δεν επέτρεψαν ακόμη μια νηφάλια σε βάθος προσέγγιση. Αξίζει πάντως εδώ να σημειωθεί η προσπάθεια, στο πλαίσιο των διεκδικήσεων που προαναφέρθηκαν, να εξαφανιστούν και να ομογενοποιηθούν οι διαφορές στην παραδοσιακή καθημερινότητα αυτών των μειονοτήτων, υπό το πρόσχημα της κοινής θρησκείας, ώστε να εμφανιστεί μια μειονότητα με ενιαίο λαϊκό πολιτισμό, κάτι όμως που δεν προκύπτει από τα δεδομένα της επιστημονικής λαογραφικής έρευνας.

Υπάρχουν τομείς του παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης που δεν επηρεάστηκαν άμεσα από την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος: οι μορφές της παραδοσιακής θρησκευτικής συμπεριφοράς, τα

**Η πρώτη
συνεδρίαση του
Ανωτάτου
Διοικητικού
Συμβουλίου
Δυτικής Θράκης
στις 4 Απριλίου
1920 (Ε.Λ.Ι.Α.)**

Δεν επηρεάστηκαν άμεσα από την ενσωμάτωση οι παραδοσιακές θρησκευτικές συμπεριφορές, τα έθιμα και οι προλήψεις

έθιμα του κύκλου της ζωής και η περιοχή των δεισιδαιμονιών και των προλήψεων αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν άξονες του λαϊκού πολιτισμού της περιοχής που μετά την ενσωμάτωση εισήλθαν σε παρατεταμένες διαδικασίες μετάβασης, οι οποίες κάποτε διήρκεσαν ως και μετά την πολιτισμικά κρίσιμη δεκαετία 1940-1950 και οι οποίες οδήγησαν τις μορφές του παραδοσιακού πολιτισμού σε μετεξελίξεις και μετασχηματισμούς, που διαμόρφωσαν τις εκδηλώσεις του σημερινού παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης. Τέλος, υπάρχουν τομείς, όπως η λαϊκή λογοτεχνία και ο έντεχνος λαϊκός λόγος, στους οποίους υπήρξε βεβαίως θεματολογική ανανέωση, συχνά εμπνευσμένη μάλιστα από τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα της ενσωμάτωσης, παρατηρείται όμως γενικότερα ο ίδιος ο παλαιός οίνος να έχει συσκευαστεί σε νέους εκφραστικούς ασκούς. Αυτές οι τρεις διαφορετικές αντιδράσεις αποτελούν τους κύριους δρόμους μεταλλαγής ή επιβίωσης των εθιμικών μορφών στη Θράκη, μετά την ενσωμάτωση στο ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Συχνά στη λαογραφία ο λαός αποτελεί αντικείμενο προσέγγισης μέσα από τα δημιουργήματά του, καθώς σπάνια δίνεται στο λαϊκό άνθρωπο η ευκαιρία να μιλήσει σε πρώτο πρόσωπο. Στην περίπτωση της ενσωμάτωσης της Θράκης έχουμε την ευκαιρία της προσωπικής μαρτυρίας μέσα από κείμενα που εγγίζουν τα όρια της λαϊκής αυτοβιογραφίας. Ο λόγος για το σχεδόν άγνωστο στους πολλούς, αλλά και ταυτοχρόνως πολύ σημαντικό, βιβλίο του **Δυμπέρη Τσαϊλά** «Αναμνήσεις από την απελευθέρωση της Κομοτηνής την 14ην Μαΐου 1920» (Θεσσα-

Το καπνεργαστήριο
Ξάνθης του Δαυίδ
Αρδίτη στην Ξάνθη
(Ε.Λ.Ι.Α.)

λονίκη 1974), το πληροφοριακό υλικό του οποίου συμπληρώνεται από τις επίσης αυτοβιογραφικές επιστολές που δημοσίευσε ο **Αντώνιος Ρωσσίδης**, ο αειμνηστος δραστήριος ιδρυτής του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», στη «Θρακική Επετηρίδα» 4 (1983), σσ. 411-418. Στα κείμενα αυτά βλέπουμε όλες τις διαστάσεις των αντιδράσεων των ανθρώπων της εποχής απέναντι στο γεγονός της ενσωμάτωσης, αλλά και την ψυχολογική τους έξαρση, που οφειλόταν στην εκπλήρωση προαιώνιων εθνικών ορατισμών και πόθων. Δεν πρέπει βεβαίως να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι σε πηγές σαν κι αυτές εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους οι ίδιοι αυτοί άνθρωποι που αποτελούν και τους φορείς ή τελεστές των εθιμών, των μορφών δηλαδή που η λαογραφία εξετάζει, και στην εξέλιξη των οποίων αναφέρεται και το ανά χείρας άρθρο.

Η ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα, όπως και στην αρχή επισημάνθηκε, υπήρξε η αφετηρία πολλών πολιτισμικών εξελίξεων και για τον παραδοσιακό πολιτισμό της περιοχής. Ορισμένες απ' αυτές σκιαγραφήθηκαν με όσα προηγήθηκαν, ενώ άλλες θα επισημανθούν στο μέλλον από την αντίστοιχη έρευνα. Το σίγουρο πάντως είναι πως με την ενσωμάτωση και την οριστική χάραξη των συνόρων μεταξύ των κρατών της περιοχής που την ακολούθησε, η παραδοσιακή καθημερινότητα στη Θράκη απέκτησε νέο περιεχόμενο. Ενδεικτική είναι η περίπτωση των Σαρακατσάνων, που από την ιστορική αυτή πραγματικότητα αναγκάστηκαν βαθμιαία να εγκαταλείψουν τη νομαδική ζωή και να γίνουν εδραίοι, τροποποιώντας πολλά δεδομένα του παραδοσιακού πολιτισμικού τους συστήματος και υιοθετώντας νέους τρόπους έκφρασης και ομαδικής δράσης. Και είναι η περίπτωση των Σαρακατσάνων που μας δείχνει με ενάργεια όχι μόνο την επίδραση των ιστορικών δεδομένων πάνω στη λαογραφική πραγματικότητα, αλλά και τους μηχανισμούς και τους ρυθμούς μέσα από τους οποίους οι αλλαγές αυτές πραγματώνονται και παγιώνονται.

Από το 1920 ως σήμερα μια σειρά από γεγονότα και συγκυρίες καθόρισαν την εξέλιξη και τη μορφή του σημερινού παραδοσιακού πολιτισμού της Θράκης, ο οποίος ακροβατεί με επιτυχία ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον, ανάμεσα στην παράδοση και τη νεωτερικότητα. Το σίγουρο πάντως είναι πως οι διαδικασίες που διαμόρφωσαν αυτές τις συνθήκες ξεκίνησαν με την ενσωμάτωση της Θράκης στον εθνικό κορμό και την πραγματικότητα αυτή γνωρίζουν – ή έστω υποψιάζονται – όσοι συνεπεία και μετά λόγου γνώσεως συμμετέχουν στους ετήσιους λαμπρούς εορτασμούς για την επέτειο της ενσωμάτωσης, που κορυφώνονται με τα Ελευθέρια της Κομοτηνής, στις 14 Μαΐου κάθε χρονιάς. ■

Τύπος: ανάταση αληθιά

Ο ΤΟΥ ΣΤΑΘΗ Ν. ΚΕΚΡΙΔΗ
επικ. καθηγητή στο τμήμα Ιστορίας -
Εθνολογίας του Δημοκριτείου
Πανεπιστημίου Θράκης

Ι ανωμαλίες της ελληνικής πολιτικής ζωής και η επαπειλούμενη σύγκρουση, λόγω της διχοστασίας βενιζελικών και αντιβενιζελικών-βασιλοφρόνων, στάθηκε η κύρια αιτία, ώστε μερίδα του ελληνικού Τύπου να μη δώσει στην ενσωμάτωση, αρχικά της Δυτ. Θράκης και στη συνέχεια της Ανατολικής, το χαρμόσυνο τόνο που άρμοζε σ' ένα τόσο σημαντικό εθνικό γεγονός. Με προσκλήσεις νέων εδαφών μεγάλωνε η Ελλάδα, σημαντικό μέρος του αλύτρωτου Ελληνισμού επανερχόταν στη μητρική αγκάλη, αλλά μεγάλη μερίδα του Τύπου συνέχιζε να προσεγγίζει και να ερμηνεύει τα γεγονότα με τη δικαστική συλλογιστική.

Την προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων παρακολουθούσαν εκ του συνεγγυς αρκετοί πολεμικοί ανταποκριτές του ελληνικού και ξένου Τύπου. Ο **Φέριμαν** (Ferryman) της *Morning Post*, ο **Ρέιμοντ** (Raymond) της *Havas*, ο **Περδικίδης** της *Exchange*, ο **Μοσχόπουλος** του γραφείου Τύπου του ελληνικού υπουργείου των Εξωτερικών, ο **Δημ. Ξβολόπουλος** της «*Νέας Ελλάδος*», ο **Π. Οικονόμου** του «*Εμπρός*», ο **Α. Κονιτόπουλος** της «*Πατρίδος*», ο

Δημ. Καλαποθάκης

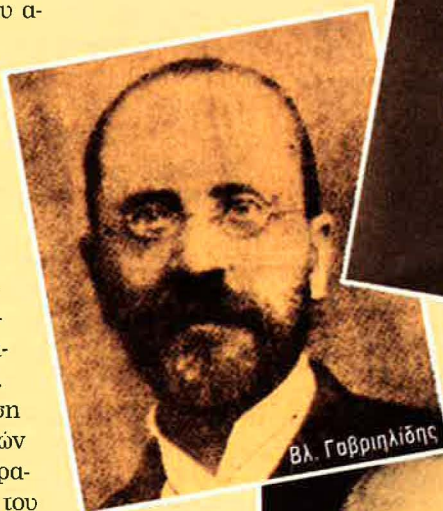
Πέτρος Λεβαντής της «*Μακεδονίας*» Θεσσαλονίκης, ο **Αρίστος Χασοριτζόγλου** της «*Νέας Αλήθειας*» Θεσσαλονίκης κ.ά. Όλοι αυτοί, και πολλοί άλλοι μαζί τους, υπηρέτησαν σε δυσχείμερες εποχές την έγκυρη πληροφόρηση και την αλήθεια με πνεύμα αυτοθυσίας.

Στην Αθήνα όμως ο συμπολιτευόμενος τον Βενιζέλο Τύπος έδινε διαστάσεις θριάμβου και περιέβαλλε τα γεγονότα με την ακλύ του

θρύλου. Ο αντιπολιτευόμενος, χωρίς να αποσιωπά τις θετικές εξελίξεις, τις υποβάθμιζε και τις απέδιδε στο «δαίμονιο της φυλής»! Ο μικρότερης εμβέλειας αθηναϊκός Τύπος έδινε έμφαση σε αλλότρια ζητήματα. Ο «*Ριζοσπάστης*» επέκαιρε για την προέλαση των μπολσεβίκων στην Ασία, η «*Ενωσις*» καλούσε όσους παραπλανήθηκαν από το βενιζελισμό να ιαχθούν στο πλευρό του λαού, η

«*Πολιτεία*» υποστήριζε ότι ο Βενιζέλος επιβλήθηκε «διά των ξένων λογχών», η «*Εφημερίς του Χρηματιστηρίου*» σχολίαζε το σπρωτικό ζήτημα!

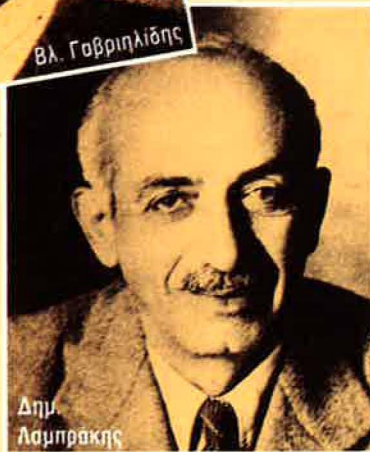
Ο ρόλος των κυβερνήσεων, και ιδιαίτερα του **Βενιζέλου**, υποβαθμιζόταν, αν δεν εκμηδενιζόταν. Γι' αυτό η φιλοβενιζελική «*Ακρόπολις*» (δ/ντής **Θ. Ν. Συναδινός**), στο κύριο άρθρο της 19ης Μαΐου με τίτλο «*Θράκη*», καταφερόταν εναντίον όλων εκείνων που αποσιωπούσαν τους θριάμβους και «αντί να αναγνωρίσουν τα επιειθεσθέντα

Βλ. Γαβριηλίδης

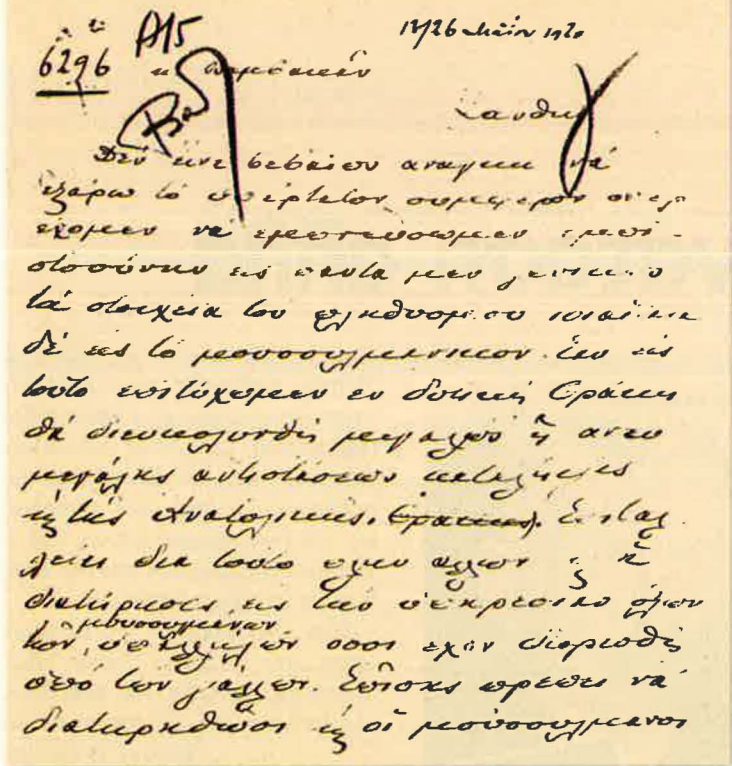

Ιων Δραγούμης

Δημ. Λαμπράκης

και μικροψυχία

Επιστολή του Ελ.
Βενιζέλου της
13ης (26) Μαΐου
1920 προς τον
Χαρ. Βαμβάκα με
την οποία συνιστά
να διατηρήσει την
εμπιστοσύνη του
μουσουλμανικού
πληθυσμού
(Αρχειό
Υπουργείου
Εξωτερικών)

μεγαλουργήματα, ευρίσκουν και πάλιν νέαν ακάθαρτον επιχειρηματολογία και σιελίζουν με αυτήν το φως και την αλήθειαν». Διαπίστωνε με πικρία ότι «πράγματι ο αντιπολιτευόμενος τύπος δεν εύρε δυο λέξεις διά να χαιρετίσει την απελευθέρωσιν της Θράκης». Και προσέθετε ότι «μία Θράκη ελευθερωμένη, αποτελούσα έναν οργανισμόν και ένα σώμα, δεν είναι προδοσία κατά της Ελλάδος, δεν είναι πώλησις αυτής εις τους ξένους, δεν είναι παράδοσις αυτής εις τους στρατούς άλλων Δυνάμεων. Είναι υπερηφάνεια, και ζωή, και εθνική κολυμβήθρα, και αναγέννησις και σταθμός προόδου, ευτυχίας και μεγαλείου διά το Κράτος μας. Η Θράκη είναι θρύλος και παράδοσις και θρησκεία και πίστις διά τους κληρονόμους της αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής παρουσίας, βεβαρυμένης με δούλειαις και χρέη και υποθήκας, και αποδιδομένης ήδη ελευθέρας εις τους δικαιούχους αυτής και νομίμους κυρίους. Η Θράκη διά την Ελλάδα δεν είναι Βενιζέλος, κύριοι αντιπολιτευόμενοι, είναι και θα είναι –παρά την θέλησίν σας έστω– μόνον Ελλάς».

Η αθηναϊκή αυτή εφημερίδα, παρά την πρόσφατη απώλεια του ιδρυτή της **Βλάση Γαβριλίδη** (κηδεύτηκε στις 13 Απριλίου 1920 από τον άγιο Γεώργιο Καρύτιον), παρακολουθούσε από κοντά τις εξελίξεις και με συνεχή ειδησεογραφία ενημέρωνε τους αναγνώστες της. Εκτός από την πλούσια ειδησεογραφία της, που κάλυπτε όλες τις πτυχές του ζη-

τήματος, με σχόλια και άρθρα της εγκωμίαζε την ενσωμάτωση της Δυτ. Θράκης.

Στις 14 Μαΐου δημοσίευσε το ανακοινωθέν του στρατιωτικού γραφείου Τύπου, που είχε ως εξής: «Η Μεραρχία Σέρρων ηγούμενου του αντιστρατήγου κ. **Ε. Ζυμβρακάκη** εισήλθε μετά μεγάλης τάξεως και επιβλητικότητας εις Γκιουμουλτζιναν (τα βυζαντινά Κουμουτζηνά) γενομένη ενθουσιωδέστατα δεκτική υπό του πληθυσμού. Παρίσταντο οι πρόεδροι όλων των κοινοτήτων μηδέ των Βουλγάρων εξαιρουμένων. Πλήρης πouxία και τάξις επικρατεί. Οι σιδηρόδρομοι κυκλοφορούν ελευθέρως». Με πρωτοσέλιδες ανταποκρίσεις και πολύστιpla ρεπορτάζ έδινε εις πραγματικές διαστάσεις στα συμβάντα. Οι τίτλοι της καθόριζαν το στίγμα των εθνικών επιτυχιών: «Η προέλασις του στρατού μας εις Θράκην. Γκιουμουλτζίνα και Δεδέαγατς κατελήφθησαν. Ακράτητος ενθουσιασμός και πλήρης τάξις». Στο ίδιο φύλλο η «Ακρόπολις» δημοσίευε τηλεγράφημα του ανταποκριτή της στη Θεσσαλονίκη, που περιλάμβανε και το ανακοινωθέν του Γενικού Στρατηγείου Εθνικής Αμύνης, και έδειχνε ότι και στη συμπρωτεύουσα επικρατούσε μέγας ενθουσιασμός: «Από πρωίας σήμερον ήρχισεν η προέλασις του στρατού μας εκ του τριγώνου της Ξάνθης προς κατάληψιν της Γκιουμουλτζίνας, ήτις ήδη θα έχη συντελεσθή». Το αυτό επίσημο ανακοινωθέν του Στρατηγείου γνωστοποιούσε και την ταυτόχρονη κατάληψιν του Δεδέαγατς, γύρω στις 6 το πρωί, με απόβαση των στρατευμάτων μας. Συνέχιζε δε το τηλεγράφημα ότι «εις τον στρατόν μας έγινε ενθουσιώδης υποδοχή εκ μέρους των Ελλήνων και Τούρκων κατοίκων. Οι Γάλλοι παρέσχον μεγάλας ευκολίας εις τον στρατόν μας κατά την απόβασιν και κατά την κατάληψιν της πόλεως. Επί τη επισήμω αναγγελία του ευφροσύνου γεγονότος συνεκροτήθη ογκώδης διαδήλωσις υπό του ενθουσιώδους λαού ενταύθα (Θεσσαλονίκη). Η πόλις πανηγυρίζει. Οι κώδωνες όλων των ναών σημαίνουν χαρμωσύνης».

Στην αντιβενιζελική «Καθημερινή» κυριαρχούσαν ειδήσεις για αθρόες συλλήψεις «επί εξουβρίσει του κ. Βενιζέλου», για αθρόες ιδρύσεις συλλόγων της αντιπολίτευσης, που προκάλεσε η έκκλησις της ίδιας της εφημερίδας, ενώ δημοσίευε τα επίσημα ανακοινωθέντα στην τέταρτη σελίδα της. Οι πρωτοσέλιδες πληροφορίες της (12 Μαΐου 1920) διαπίστωναν μεγάλους κινδύνους από την προετοιμαζόμενη αντίστασι των Βουλγάρων υπό το στρατηγό **Πρωτογίνωφ** και τον αρχικομιτατζή **Νάτσεφ**. Στις 15 Μαΐου, σε δίστιπλο τηλεγράφημα, ανήγγελλε ότι «ήρχισε χδες η προέλασις του ελληνικού στρατού εις Θράκην. Κατελήφθη η Γκιουμουλτζίνα και το Δεδέαγατς. Αρχηγός του αποβιβασθέντος εις Δεδέαγατς στρατού είναι ο υποστράτηγος κ. **Μαζαράκης** και του εισελθόντος εις Γκιουμουλτζίναν ο υποστράτηγος κ. Παρίκος Ζυμβρακάκης». Στην

Πολλές αθηναϊκές εφημερίδες συνέχιζαν να προσεγγίζουν και να ερμηνεύουν τα γεγονότα με τη διχαστική συλλογιστική

Οι εφημερίδες βέβαια δεν χαρακτηρίζονται μόνο απ' αυτά που γράφουν, αλλά ίσως περισσότερο απ' αυτά που αποσιωπούν. Στα φύλλα της «Καθημερινής» εκείνης της περιόδου δεν υπήρξε κανένα άρθρο που να σχολιάζει ενθουσιαστικά τα τεκταινόμενα και να εκφράζει εθνική ικανοποίηση για την ενσωμάτωση της Δυτ. Θράκης. Αντίθετα, στις 17 Μαΐου, σε πρωτοσέλιδο άρθρο του με τίτλο «Νέοι αγώνες», ο **Ιων Δραγούμης** καταφερόταν εναντίον της βενιζελικής τυραννίας υποστηρίζοντας ότι «εσωτερικώς λυμνιάεται το κράτος μία ολιγαρχία τυράννων, σαυραπίσκων και ντερεμπένδων, χρησιμοποιούντων προς επιβολήν των χωροφύλακας, πραιποριανούς, μπράβους και καφίεδες, στρατιωτικούς και άλλους ιδιωνύμους ανόμους νόμους». Στο ίδιο φύλλο, στην τέταρτη σελίδα, υπάρχουν τα σχετικά τηλεγραφήματα: «Συνεπληρώθη η κατάληψις της Θράκης. Άκρα τάξις βασιλεύει απ' άκρου εις άκρον. Η υποδοχή του ελληνικού στρατού εις Γκιουμουλτζιναν», όπου καταγράφονται και ορισμένες λεπτομέρειες από την υποδοχή των στρατευμάτων. «Αρμένιοι, Ισραηλίται και Τούρκοι κρατούσαν ελληνικάς σημαίας και εξεδήλωνον ποικιλοτρόπως την χαράν τους. Οι πολίται άδουσι και χορεύουσι μετά των ελευθερωτών των στρατιωτών». Ιδιαίτερα μετά τις διαβεβαιώσεις του κυβερνητικού εκπροσώπου **Χαρισίου Βαμβακά** προς τον Τούρκο διοικητή της Γκιουμουλτζίνας **Αρίφ μπέν**, ότι η ελληνική διοίκηση έρχεται να εφαρμόσει πρόγραμμα ισοπολιτείας «το οποίον είναι το ιδεώδες της κυβερ-

**Απαντητική
επιστολή Βαμβακά
της 20ής Μαΐου
1920 προς τον
Βενιζέλο, με την
οποία τον
πληροφορεί για
την αφοσίωση
των μαωμεθανών
(Αρχείο
Υπουργείου
Εξωτερικών)**

ΔΕΡΕΧΕ ΤΕΛΕΓΡΑΦΙΚΗ ΧΙΦΡΕΕ

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΤΟΚΟΛΛΟΝ	ΛΙΕΥ Ο' ΕΚΡΕΨΙΟΝ	ΗΜΕΡΑ	ΗΜΕΡΑ
ΑΡΙΘ. ΠΡΟΤ.: 6516	ΓΚΙΟΥΑΝΟΥΤΖΙΝΑ	19/10/50	
ΕΛΑΦΟΝ ΤΗ. 20		10	

8822 AFFAIRES ETRANGERES ATHENES

Διὰ Χρίστων Πρόξερων *Υπ. Συμβουλίου.
*Ὑπὶ ἡμετέρου ὑπ' ἀριθ. 8298.

Τὰ πάντα διεξήχθησαν ἐν πνεύματι ἡμετέρων οδηγιῶν. Ἠνωμεθαυτοὶς λαὸς συνεχίζει ἐλιπρινῶς ἐκφράζων ρου πραγματικὴν χαρὰν καὶ ἐκτιστοσύνην εἰς ἡμέτερον καθεστῶς. *Ἀπεσπάλησαν ἐπὶ τοῦτου ἐνδιαφέροντα τηλ/ματα παρὰ ξένων ἀνταποκριτῶν εἰς οὓς παρέσχον πλεῖστα ρέσα ὅπως διαπιστώσῃσι ἀσθήματα ἀποσιώσεως, ἄλλοφθλων καὶ ἰδίως ἡνωμεθαυτῶν. Προκειμένου περὶ διοικητικῆς διαρρέσεως νομιζομεν ὅτο πρέπει διατηρηθῆ ἐπὶ τοῦ παρόντος σήμερινῇ τοιαύτῃ ἔξ περιφερειῶν. Μάονης, Γκιουμουλτζίνης, Δεδαγαῆς, Σουφλίου, Διδυροτείχου καὶ Κατνάρδεξῃ διὰ λόγους οὓς ἀναφέρομεν εἰς ἡμέτερον τηλ/γρα ὑπ' ἀριθ. 1019 ἀπὸ 21 *Ἀπριλίου. Μετὰ συμπλήρωσιν προελθούσας καὶ κατόπιν ἐγκυματοστάσεως καὶ λειτουργίας ἡμετέρων ἀρχῶν εἰς *Ἀνατολικὴν Θράκην ὅδ δεξση νὰ ὑπαχθῇσι κατὰξος Καραγάτης, Διδυροτείχου καὶ Σουφλίου εἰς σαντζάκιοι *Ἀδριανουπόλεως καὶ Ἄλνως εἰς Δεδαγαῆς συμπτυσσομένον ρε σαντζάκιοι Γκιουμουλτζίνης.

Βαρβακῆς.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΤΕΡΝΩΝ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΣΕΛΟ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
12 ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΣΤΕΡΝΩΝ
12 ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΣΤΕΡΝΩΝ

Αποστέλλω εἰς Α.Γ. ἑξῆς
28/10/50

Εφημερίδα
«Σεχμπάλ» της
1ης Οκτωβρίου
1913, αρ. φύλλου
83 (Από το αρχείο
της εφημερίδας
«Ιλερί»-
Κομοτηνή)

«Εμπρός» (του Δημ. Καλαποθάκη) σημειώνει: «Τελευταία ώρα. Η κατάληψις της Δυτ. Θράκης. Απεριγραπτος ενθουσιασμός Ελλήνων και Τούρκων». Προσέθετε δε την είδηση ότι ο Τούρκος δήμαρχος του Δεδεαγατς παρουσιάστηκε στον Χαρ. Βαμβακά και τον συνεχάρη για την κατάληψη της πόλης από τον ελληνικό στρατό.

Η εφημερίδα «Νέα Ασπραχή» (ιδρυτής Κ. Γιολλάσης, διευθυντής Α. Σπαντής) αφιέρωνε τα άρθρα και τα σχόλια στη «βενιζελουτραννία», οπότε η ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως τυπικό γεγονός επικαιρότητας και καταλάμβανε χώρο μονόστηλου, όπου δημοσιευόταν μόνο το επίσημο ανακοινωθέν.

Η εφημερίδα όμως στις στήλες της οποίας μπορεί κανείς να συναντήσει εντονότερο το βιωματικό στοιχείο και να αφουγκραστεί τους παλμούς της εποχής εκείνης είναι η «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης (ιδρυτής-διευθυντής Κωνσταντίνος Βελλίδης). Με απεσταλμένο στο πεδίο της προελάσεως τον αρχισυντάκτη της Πέτρο Λεβαντή, ήταν πλήρως ενήμερη για τις εξελίξεις, τις οποίες με άρθρα και σχόλια ανέλυε αναδεικνύοντας όχι μόνο την αμερόληπτη και αντικειμενική θεώρηση των γεγονότων, αλλά και την εθνική έξαρση που επικρατούσε στις λαϊκές συνειδήσεις. Απομακρυσμένη από το επίκεντρο των πολιτικών συγκρούσεων έδινε πληθώρα ειδήσεων, ασκούσε εποικοδομητική κριτική και ζητούσε, παρά την ασκουμένη λογοκρισία, φρόνιμη και συνετή διαχείριση των κατακτωμένων εδαφών. «Η Δυτ. Θράκη είναι σήμερον Ελλάς και πρέπει να εξαλειφθῇ απ' εκεί κάθε ίχνος βουλγαροκρατίας» επεσήμαινε η εφημερίδα, απαιτώντας την κατάργηση των διατάξεων

του βουλγαρικού δασμολογίου, ενώ επαινούσε το ζήλο των σταλέντων εκεί ταχυδρομικών και τηλεγραφικών υπαλλήλων, που υπερβαίνοντας τους εαυτούς τους ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις του λαού.

Την Παρασκευή 15 Μαΐου 1920 αφιέρωσε σχεδόν ολόκληρη την πρώτη σελίδα της στην κατάληψη της Θράκης, με λεπτομερή πανηγυρική ανταπόκριση και πάλλουσα από εθνική συγκίνηση περιγραφή την είσοδο των ελληνικών στρατευμάτων στην Γκιουμουλτζίνα, και την αποθεωτική υποδοχή. «Η δύναμις της Ελλάδος. Η επιβλητική είσοδος του στρατού εις την Γκιουμουλτζίνα... Αμέσως σηματοδοτήθησαν τα δημόσια καταστήματα, ως και πλείστα ιδιωτικά, οι κώδωνες των εκκλησιών ήχουν επί ημίωρον χαρμωσύνας. Η ανακούφισις υπήρξε μεγάλη, τόνον εκ της ενάρξεως της προελάσεως, όσον και διότι ουδέν εμπόδιον παρενεβλήθη εις τον στρατόν μας, κατὰ την απόδοσιν της ελληνικής ελευθερίας εις σπουδαία κέντρα τῆς μέχρι χθες Σκλάβας Θράκης». Επί ημέρες η «Μακεδονία» διατήρησε πρωτοσέλιδο θέμα την ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα.

Ομοίως και δυο άλλες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης ενημέρωναν με εγκυρότητα και αξιοπιστία, μεταδίδοντας στους αναγνώστες τους τον ενθουσιασμό των επιτυχιών: το «Φως» και η «Νέα Αλήθεια». Το «Φως», στις 13/5, δημοσίευε ανταπόκριση του απεσταλμένου του, σύμφωνα με την οποία «παρά τας προσπάθειας των Βουλγάρων η Γκιουμουλτζίνα είναι ελληνική όσον και αι Αθήναι. Παντού η ελληνική γλώσσα, παντού Έλληνες, παντού αι ελληνικάι σημαίαι». Η «Νέα Αλήθεια», σε δεύτερη έκδοση της 17ης Μαΐου, υπό τον τίτλο «Η απελευθέρωσις της Θράκης υπό του στρατού μας», σημειώνει ότι «η χθεσινή ημέρα, η ιστορική 14η Μαΐου, υπήρξε διά την ελληνικήν μας Θράκην, την ωραίαν υστισχή, την σκλάβαν την πενιάρωρον πέντε ετών δουλείας, πένθους, δακρύων, συμφορών και διωγμών, ημέρα Αναστάσεως, απολυτρώσεως αρχή...».

Παρά την ισχύουσα προληπτική λογοκρισία του Τύπου (η εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «Φως» διώχθηκε ποινικά για ορισμένα σχόλια «επί της στάσεως της μεγάλης Συμμάχου ημών Γαλλίας») οι εφημερίδες της εποχής εκείνης πληροφορούσαν με επάρκεια την ελληνική κοινή γνώμη. Ίσως ορισμένες, όπως παραπάνω σημειώθηκε, δεν απέδωσαν τον επιβαλλόμενο πανηγυρικό χαρακτήρα στις ανακοινώσεις τόσο σημαντικών για την υπόσταση της Ελλάδας γεγονότων. Ατυχώς οι δικαστικές νοτοπρίες, που είχαν καλλιεργηθεί στις συνειδήσεις των πολιτών, δεν επέτρεπαν και στο σύνολο του Τύπου να υπερβεί τις διαχωριστικές γραμμές και να καταγράψει με μεγαλοψυχία τα γεγονότα, αποδίδοντας τον απαιτούμενο θριαμβευτικό τόνο. Για μια ακόμη φορά η πληροφόρηση ήταν επαρκής, αλλά η αλήθεια ελλιπής. ■

Οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης δεν τήρησαν μόνο αμερόληπτη και αντικειμενική στάση, αλλῶς κατέγραψαν και την εθνική έξαρση

**Ο Χ. Βαμβακάς
μετά την
απελευθέρωση
της Δ. Θράκης**

διαλύθηκε τον Οκτώβριο του 1913, όταν η περιοχή παραδόθηκε εκ νέου στο βουλγαρικό στρατό.

Μετά την υπογραφή της ανακωχής του Μούδρου στις 30 Οκτωβρίου 1918 και συγκεκριμένα στις 10 Νοεμβρίου 1918, ιδρύθηκε από τους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης, κατόπιν απόφασης που πάρθηκε στην Κωνσταντινούπολη, μια επιτροπή με την επωνυμία «Επιτροπή Δυτικής Θράκης»,⁵ με σκοπό την απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης από τον «ξένο ζυγό» και τη διενέργεια δημοψηφίσματος. Παράλληλα, αυτή η επιτροπή ήρθε σε συμφωνία σύμπλευσης με την «Επιτροπή προστασίας της Θράκης-Πασάελι» που είχε έδρα την Αδριανούπολη, οπότε άρχισαν συνεργασία στην Κωνσταντινούπολη,⁶ η οποία συνεχίστηκε μέχρι την ενσωμάτωση της Θράκης στον εθνικό κορμό.

Όταν τα γαλλικά στρατεύματα εξ ονόματος των διασυμμαχικών δυνάμεων κατέλαβαν τη Δυτική Θράκη, η έδρα της επιτροπής μεταφέρθηκε στην Κομοτηνή,⁷ ενώ όταν τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν την περιοχή, η επιτροπή μετέβη στην κοινότητα Οργάνης του Νομού Ροδόπης και ίδρυσε την αυθαίρετη «κυβέρνηση της Δυτικής Θράκης».⁸

Στις 9 Δεκεμβρίου 1919, η λεγόμενη «κυβέρνηση της Δυτικής Θράκης» πραγματοποίησε σύσκεψη στο Ιεροσπουδαστήριο της Κομοτηνής⁹ και αποφασίστηκε η αποστολή επιτροπής στο Παρίσι, με εντολή να επιτευχθεί διπλωματική προσέγγιση με στόχο την υποστήριξη της Γαλλίας για «την αυτονομία της Θράκης υπό την προστασία της Γαλλίας».¹⁰

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η επιστολή του δημάρχου Κομοτηνής εκείνης της εποχής **Χαφούζ Αλί Γκαλίπ**, της 10ης Μαρτίου 1919, προς το στρατηγό **Σαρπί**, ο οποίος μεταξύ άλλων αφού τονίζει ότι «οι Τούρκοι ποτέ δεν έζησαν υπόδουλοι» προτείνει τη «δημιουργία αυτόνομου ή ημιαυτόνομου κράτους στη Θράκη», ζητώντας παράλληλα τη «γαλλική κυριαρχία» ή τη «συμμαχική διοίκηση» και όχι την «ενσωμάτωση στην Ελλάδα».

Αιτιολογώντας αυτές τις σκέψεις του γράφει ότι «οι Έλληνες και οι Βούλγαροι είναι εχθροί του Ισλάμ και των Τούρκων», ότι «η παράδοση της περιοχής στους Βούλγαρους ή Έλληνες θα γίνει αιτία συνεχών προστριβών στα Βαλκάνια», ενώ δεν παραλείπει να δηλώσει ότι «Έλληνες και Βούλγαροι είναι λαοί απολιτιστοι, που ενώ φαίνονται και παρουσιάζονται σαν λαοί, εντούτοις δεν είναι».¹¹

Όλες αυτές οι απόψεις απηχούσαν μόνο τους οπαδούς του Κομιτατού και των Νεότουρκων, που είχαν αρχηγό τον **Τζαφέρ Ταγιάρ**, ο οποίος έδρευε στην Αδριανούπολη και προσπαθούσε να κινητοποιήσει εναντίον της Ελλάδας τον πληθυσμό που είχε θρήσκειμα το Ισλάμ.

Η πραγματικότητα όμως ήταν άλλη. Οι σχέσεις των μουσουλμάνων και των χριστιανών συνεχώς

βελτιώνονταν¹² και οι απλοί πολίτες ζητούσαν την προσάρτηση της Θράκης στην Ελλάδα. Πολλοί από τους μουσουλμάνους, εξάλλου, που ήταν παλιά μέλη του θρακικού μουσουλμανικού κομιτατού, παρουσίαζαν αισθήματα φιλικά προς την Ελλάδα, ζητώντας συνεργασία με σκοπό τη «σύσταση τοπικών μουσουλμανικών συμβουλίων, διακείμενων φιλικά στην ένωση με την Ελλάδα».¹³

Η στροφή των μουσουλμάνων πολιτών έγκειτο στην πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας που διακήρυξε ο **Χαρίσιος Βαμβακάς**, που υποστήριζε ότι η Ελλάδα θα παρέδιδε τα τεμμένα που είχαν μετατραπεί σε εκκλησίες κατά την εποχή της βουλγαρικής κατοχής και θα προσλάμβανε μουσουλμάνους υπαλλήλους σε διάφορες θέσεις. Επιπλέον, ο Έλληνας κυβερνητικός εκπρόσωπος στη Θράκη δεν διαχώρισε τους πολίτες, με αποτέλεσμα να τον επισκέπονται κοινοτάρχες μουσουλμάνοι, οι οποίοι ζητούσαν την επέμβασή του για να απαλλαγούν οι ομόθρησκοί τους «από την πληρωμή καθυστερούμενων υπέρογκων φόρων».¹⁴ Η ισοτιμία των πολιτών που υιοθέτησε ο Χαρίσιος Βαμβακάς έφερε ρήγμα μεταξύ των απλών μουσουλμάνων και των Νεότουρκων, με αποτέλεσμα ο Χαρίσιος Βαμβακάς να θεωρείται «προστάτης» των μουσουλμάνων. Παρόμοιο ευνοϊκό κλίμα υπέρ της Ελλάδας παρουσιάστηκε μεταξύ των μουσουλμάνων, όταν έγινε γνωστή «η επικύρωση της περιοχής στην Ελλάδα». Πολλοί μουσουλμάνοι κοινοτάρχες ζητούσαν με απεσταλμένους τους να λάβουν ελληνικές σημαίες

για να διακοσμήσουν τα δημόσια κτίρια της περιοχής τους, κατά την προέλαση του ελληνικού στρατού.

Παρά λοιπόν τις κινητοποιήσεις των κομιτατικών, τις απειλές και τους εκβιασμούς, ορισμένοι μουσουλμάνοι, μέλη του Ανώτερου Διοικητικού Συμβουλίου μαζί με τον εκπρόσωπο της αρμενικής κοινότητας και τον εκπρόσωπο των Λεβαντίνων ψήφισαν υπέρ της εκλογής Έλληνα προέδρου και μιας τετραμελούς διαρκούς επιτροπής, προσκεκλειμένης κατά πλειοψηφία προς τις ελληνικές θέσεις. Η εκλογή αυτή χαρακτηρίστηκε σαν δημοψήφισμα, οπότε οι μουσουλμάνοι, πλην ορισμένων εξαιρέσεων οι οποίοι και αυτοί μετά τη Συνθήκη των Σεβρών στις 10 Αυγούστου 1920 υποχώρησαν, δήλωσαν εγγράφως ότι «επιθυμούν ειρήνη, γαλήνη, ησυχία για να επιδοθεί η Θράκη σε εντατική εργασία ώστε να επιτευχθεί πλήρης εκμετάλλευση του πλούτου της, σε στενή πάντοτε συνεργασία με τους αδελφούς Έλληνες, με την προστασία και τη σώφρονα και φιλελεύθερη διοίκηση της κυβέρνησής της».¹⁵

Η ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στην ελληνική επικράτεια, η οποία έγινε και με την υποστήριξη όλων των εθνοτήτων που ζούσαν στην περιοχή, διαμόρφωσε νέα δεδομένα και στη ζωή των πολιτών. «Αλλάξε η πολιτική οργάνωση, περιορίστηκε ο ισλαμικός νόμος αποκλειστικά σε θρησκευτικά ζητήματα, οπότε και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης ως Έλληνες πολίτες υπάγονται στις ελληνικές συνταγματικές διατάξεις και η απονομή της ελληνικής δικαιοσύνης ισχύει αδιακρίτως θρησκευόμενος σε παραβάσεις του Ποινικού Κώδικα».¹⁶

Η ελληνική διοίκηση, τέλος, διευθέτησε το θέμα της οργάνωσης της μουσουλμανικής μειονότητας, η οποία έδειχνε ικανοποιημένη από την ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα, αφού σταμάτησαν οι βιαιοπραγίες κατά του λαού, που συνέβαιναν όταν η Θράκη είχε περιέλθει υπό τον έλεγχο των Βουλγάρων.

Με τον τρόπο αυτό ενσωματώθηκε και η μειονότητα στο ελληνικό κοινωνικό γίγνεσθαι, εργαζόμενη απρόσκοπτα, συμβάλλοντας στην πρόοδο της Δυτικής Θράκης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Ελευθερίου Βενιζέλου Τα Κείμενα». Επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, Αθήνα 1981, τόμος Β', σελ. 510
2. «Ελευθερίου Βενιζέλου Τα Κείμενα». Επιμέλεια Σ.Ι. Στεφάνου, Αθήνα 1981, τόμος Β', σελ. 514
3. Κ. Γέραγα «Αναμνήσεις εκ Θράκης 1912-1920». Αθήναι 1925, σελ. 48-49. Πρβλ. Π. Γεωργαντζή «Θρακικός Αγώνας 1912-1920. Υστατοι Απελευθερωτικοί Αγώνες της Δυτικής Θράκης». Ξάνθη 1993, σελ. 119 κ.ε.
4. Adil Ozguc «Bati Trakya Turkleri» Κωνσταντινούπολη 1974, σελ. 27. Πρβλ. Kemal Sevket Batibey «Batai Trakya Turk Devleti 1919-1920» Κωνσταντινούπολη 1979, σελ. 130. Πρβλ. Ahmet Aydinli «Bati Trakya faciasinin ic tyzu», 1971, σελ. 361. Πρβλ. Cemal Kutay «1913 de Garbi Trakya' da ilk Turk Cumhuriyeti» Κωνσταντινούπολη 1962
5. Επιστολή Χασάν Ταχσίν προς Αλί Σεΐφί Τουλουμεν, με ημερομηνία 2 Μαρτίου 1919
6. Tevfik Biyiklioglu «Trakya' da Milli Mucadele» Αγκυρα 1987, σελ. 139. Πρβλ. Εμπιστευτική αναφορά Τζαφέρ Ταγιαρ προς τουρκική κυβέρνηση με ημερομηνία 12 Ιουλίου 1920 που δείχνει τη συνεργασία που υπήρχε, ΑΥΕ 1920/Α/5/4
7. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕ) 1919/Α/5/7 αντίγραφο εβδομαδιαίου δελτίου πληροφοριών διευθύνσεως Δυτικής Θράκης του Γεν. Στρατηγείου, Γρ. Π τμήματος πληροφοριών, αρ. πρωτ. 1563/9026/1/7-11-1919
8. Nazif Karacam «Ulusal Kurtulus Savasinda Trakya» Κωνσταντινούπολη 1984, σελ. 34 κ.ε.
9. Αντίγραφο αποσπάσματος ΙΧ Μεραρχίας 17-12-1919, ΑΥΕ 1919/Α/5/7
10. ΑΥΕ 1919/Α/5/7 Υπόμνημα στρατηγού Λεοναρδόπουλου προς το Γενικό Στρατηγείο με ημερομηνία 17 Δεκεμβρίου 1919, που εισηγείται την απόφαση που είχε ληφθεί στην Κομοτηνή μεταξύ των οπαδών του Κομιτάτου για αποστολή επιτροπής στη Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι, με εντολή να υποστηρίξουν «την αυτονομία της Δυτικής Θράκης υπό την προστασία της Γαλλίας»
11. Επιστολή δημάρχου Κομοτηνής Χαφούζ Αλί Γκαλίπ με ημερομηνία 10 Μαρτίου 1920 (ο.σ. είναι λάθος, το πραγματικό είναι 1919). Πρβλ. εφημερίδα «Ιλερί» αρ. φύλλου 945/25 Ιουνίου 1999
12. Σχετικό τηλεγράφημα Χαρισίου Βαμβακά προς Ελευθέριο Βενιζέλο. Αρ. πρωτ. 2001/23 Φεβρουάριου 1920
13. Σχετικό τηλεγράφημα Χαρισίου Βαμβακά προς το υπουργείο Εσωτερικών, Δεκέμβριος 1919
14. «Η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης από το αρχείο Χαρισίου Βαμβακά». Επιμέλεια Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου. Αθήναι 1975, σελ. 69
15. Υπόμνημα κομιτατικών μουσουλμάνων που είχε αποσταλεί στον Ελευθέριο Βενιζέλο με ημερομηνία 10 Αυγούστου 1920
16. Σημείων Σολταριδής «Η ιστορία των Μουφτειών της Δυτικής Θράκης», Αθήνα 1997, σελ. 75

**Χαφούζ Γκαλίπ
(από το αρχείο
της εφημερίδας
«Ιλερί»-
Κομοτηνή)**

Μακεδονία και Θράκη, έκδ.

«Ελευθερουδάκης Α.Ε.», Αθήνα (1930)

Οι διωγμοί των Ελλήνων εν Θράκη και Μικρασία, Αυθεντικά εκδόσεις και επίσημα κείμενα: Εκκλησις προς το ελληνικόν γένος και την δημοσίαν Γνώμην του πεπολιτισμένου κόσμου, έκδ.

«Πανελληνίου Κράτους», Αθήνα 1915

Αι βουλγαρικοί ωμόντιες εν τη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 1912-1913: Γεγονότα, εκδόσεις, έγγραφα, επίσημοι μαρτυρίες, έκδ.

Π.Α. Σακελλαρίου, Αθήνα 1914

ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Κ.,

Η Θράκη υπό Ελληνικήν Διοίκησιν, Κωνσταντινούπολις 1922

ΝΕΪΡ, ΒΕΗΣ,

Ανατολική Θράκη: Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον αυτής, έκδ.

«Σφενδόνης», Αθήνα 1927

Προς τους εν Θράκη και αλλαχού συμπατριώτας, τους καλούντας εαυτούς Βουλγάρους, (1 Μαΐου 1860)

ΠΑΠΑΕΥΓΕΝΙΟΥ Α.,

Η Ελληνική Εκκλησία εν Θράκη: Τούρκοι-Βούλγαροι: Καταστροφαι Ναών και Μονών, φόννοι, εξορία και κακοποιήσεις κληρικών. 1912-1920, Μ. Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη (x.x.)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΕΡΙΘΑΛΨΕΩΣ,

Η περίθαλψις των προσφύγων 1917-1920: Δυτική Θράκη, Ανατολική Θράκη, Μικρά Ασία, Βόρειος Ηπειρος, Ανατολ. Μακεδονία, Νότιος Ρωσία, Πόντος, Ρουμανία, Δωδεκάνησα, έκδ. Κωνστ. Ι. Θεοδωροπούλου, Αθήνα 1920

ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Σ.Π.,

Η Δυτική Θράκη και οι Βούλγαροι, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, α' έκδ. 1919, ανατ. Αθήνα 1997

Περί την ιστορίαν της Θράκης. Ο Ελληνισμός των συγχρόνων Θρακών, Αι πόλεις Ξάνθη και Κομοτηνή, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1960

ΨΑΛΤΗΣ Σ.,

Η Θράκη και η δύναμις του εν αυτή

ελληνικού στοιχείου, Σιδέρης, Αθήνα 1919

ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Α. Α.,

Η οθωμανική Θράκη, έκδ. Αδελφών Γεράρδων, Κωνσταντινούπολη 1914

BERL Α.,

Ο ελληνισμός στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη, Ιστορικής, Αθήνα 1994

ΜΠΕΛΙΑ Ε.,

Εκπαίδευση και αλυτρωτική πολιτική: η περίπτωση της Θράκης 1856-1912, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1995

ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ Β.,

Θρακικά, έκδ. Ι.Α. Αλευροπούλου, Αθήνα 1932

DURNOVO Ν.,

Εχουσιν άραγε οι Βούλγαροι ιστορικά δικαιώματα εν Μακεδονία, Θράκη και παλαιά Σερβία; έκδ.

Lissnera η Ju. Romana, Μόσχα 1895

ΣΟΪΛΕΝΤΑΚΗΣ Ν.,

Ιστορία του θρακικού ελληνισμού: από την ανατολική Ρουμेलία στην ανατολική και δυτική Θράκη, Πιτσιλός, Αθήνα 1996

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ.,

Ιστορία του βορείου ελληνισμού, Θράκη, έκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1990

ΖΕΓΚΙΝΗ Ε.,

Ο επεκτατισμός στη Δυτική Θράκη, Institute for Balkan Studies, Θεσσαλονίκη 1988

ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ-ΠΑΞΙΜΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Μ.,

Η Δυτική Θράκη στην εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας: το ζήτημα της βουλγαρικής οικονομικής διεξόδου στο Αιγαίο (1919-1923), Gutenberg, Αθήνα 1997

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ,

Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Ο Μακεδονικός αγών και τα εις Θράκην γεγονότα, Αθήνα 1979

Γ' ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Πρακτικά της ΚΑ' Συνεδριάσεως της 15ης Φεβρουαρίου 1921, **Συζητήσεις επί της προτάσεως της Συμμαχικής Διασκέψεως του Λονδίνου προς αποστολήν**

Διεθνούς Επιτροπής εις Θράκην και Σμύρνην, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1921

ΞΑΝΑΛΑΤΟΣ Δ.,

Οι Έλληνες και οι Βούλγαροι εις την Μακεδονίαν και Θράκην, έκδ. Δ.Ε. Αλεξίου, Αθήνα 1944

ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ Β.,

Περί Θράκης, έκδ. Ανατολικού Αστέρος, Κωνσταντινούπολη 1865

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΘΡΑΚΗΣ, Διεύθυνσις Δικαιοσύνης, **Γενική Εκθεσις περί των πεπραγμένων υπό της Διευθύνσεως της Δικαιοσύνης της Πολιτικής Διοικήσεως Θράκης**, Αδριανούπολη 1922

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ,

Συνθήκη ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και Συνησπισμένων Δυνάμεων και της Τουρκίας υπογραφείσα εν Σέβραις τη 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1920

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Μ.,

Υπόμνημα περί των δικαιωμάτων και παθημάτων των εσίων του πολιτισμού Μικράς Ασίας και Θράκης, Αθήνα 1918

ΠΕΓΙΑΔΗΣ Δ.,

Οι διωγμοί της Θράκης και η διάσωσις της Γέννης, Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Κωνσταντινούπολη 1920

ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗΣ Π.,

Θρακικός αγώνας 1912-1920, Στέγη Γραμμάτων & Καλών Τεχνών Δήμου Ξάνθης, Ξάνθη 1993

ΚΟΤΖΑΓΕΩΡΓΗ Ε.,

Νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Θράκης, Βιβλιογραφικός οδηγός, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1993

ΜΑΜΩΝΗ Κ.,

Σύλλογοι Θράκης και Ανατολικής Ρωμυλίας (1861-1922), ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1995

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ Α.,

Ιστορία της Θράκης, «Ελληνική Ιατρική», Θεσσαλονίκη, 1939 **Η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης**, από το αρχείο Χαρισίου Βαμβακά, Αθήνα 1975